

TEL UIT JE ZORGEN
studie

TEL UIT JE ZORGEN

Colofon

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege, opgericht in 1919. De raad adviseert, gevraagd en ongevraagd, over hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Hij adviseert de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen de raad ook om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid een beroep doen op de Onderwijsraad.

De raad gebruikt in zijn advisering verschillende (bijvoorbeeld onderwijskundige, economische en juridische) disciplinaire aspecten en verbindt deze met ontwikkelingen in de praktijk van het onderwijs. Ook de internationale dimensie van educatie in Nederland heeft steeds de aandacht.

De raad adviseert over een breed terrein van het onderwijs, dat wil zeggen van voorschoolse educatie tot aan postuniversitair onderwijs en bedrijfsopleidingen. De producten van de raad worden gepubliceerd in de vorm van adviezen, studies en verkenningen. Daarnaast initieert de raad seminars en websitediscussies over onderwerpen die van belang zijn voor het onderwijsbeleid.

De raad bestaat uit zeventien leden die op persoonlijke titel zijn benoemd.

Studie *Tel uit je zorgen. Onderwijszorgen van leerlingen, ouders, leraren en het bredere publiek gepeild*, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Nr. 20030345/737, november 2003.

Uitgave van de Onderwijsraad, Den Haag, 2003.
ISBN 90-77293-14-0

Bestellingen van publicaties:

Onderwijsraad
Nassaulaan 6
2514 JS Den Haag
email: secretariaat@onderwijsraad.nl
(070) 310 00 00 of via de website: www.onderwijsraad.nl

Ontwerp en opmaak:

Maarten Balyon grafische vormgeving

Drukwerk:

Drukkerij Artoos

© Onderwijsraad, Den Haag
Alle rechten voorbehouden. All rights reserved.

TEL UIT JE ZORGEN

**Onderwijszorgen van leerlingen, ouders, leraren
en het bredere publiek gepeild**

Ten geleide

In het advies *Een voorwerp van aanhoudende zorg* gaat de Onderwijsraad in op zorgen die over het onderwijs leven. Het verzoek van de minister van OCW om hierover te adviseren, past in de politieke trend om de mening van burgers (beter) te peilen.

Voor zijn advies heeft de Onderwijsraad zorgen van leerlingen, ouders, leraren en het bredere publiek in kaart gebracht. Hiertoe zijn zowel kwalitatieve als meer kwantitatieve methoden gehanteerd. Uit deze gegevens is een publieke onderwijsagenda samengesteld. Om te kunnen bepalen of er een kloof is tussen de mening van het publiek en het beleid, is vervolgens nagegaan hoe de beleidsagenda van de politiek, het rijk, gemeenten en scholen eruit ziet. Welke prioriteiten stellen ze in hun beleid? Besteden ze aandacht aan de zorgen die leerlingen, ouders, leraren en het bredere publiek over het onderwijs hebben?

In het advies zijn zorgen over het onderwijs op basis van verschillende bronnen beschreven, onder meer op basis van drie studies die de raad heeft laten uitvoeren. In deze bundel zijn de drie studies behorende bij het advies opgenomen:

- *Onvrede met het onderwijs* van SCO-Kohnstamm Instituut/ITS Nijmegen met een internationale vergelijking van instrumenten om zorgen over het onderwijs te meten;
- *Zorgen voor morgen* van Deloitte & Touche over de opbrengsten van twee versnellingskamers die voor het advies georganiseerd zijn; en
- *Zorgen over het onderwijs* van de Consumentenbond over de uitkomsten van een consumentenpanel.

De studies hebben ieder op hun eigen manier veel bruikbare gegevens voor het advies opgeleverd. De studie van SCO/ITS geeft een goed beeld van de verschillende wijzen waarop zorgen in verschillende landen gemeten worden. De studie van Deloitte & Touche geeft inzicht in de belangrijkste zorgen die leerlingen, ouders en leraren over het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs hebben. De studie van de Consumentenbond geeft de uitkomsten van een kwantitatieve peiling onder ongeveer 1000 ouders met thuiswonende kinderen weer.

De raad dankt de auteurs voor hun studies naar zorgen die over het onderwijs leven en daarmee voor hun bijdrage die ze aan het advies geleverd hebben.

Namens de Onderwijsraad,

Prof.dr. A.M.L. van Wieringen
Voorzitter

Inhoudsopgave

I	Onvrede met het onderwijs (SCO-Kohnstamm Instituut/ITS Nijmegen)	11
	Samenvatting	13
1	Inleiding en werkwijze	15
1.1	Aanleiding	15
1.2	Vraagstelling	15
1.3	Aanpak	16
2	Instrumenten en uitkomsten	18
2.1	Inleiding	18
2.2	De Verenigde Staten	18
2.3	Frankrijk	25
2.4	België (Vlaanderen)	37
2.5	Spanje	29
2.6	Polen en Tsjechië	29
2.7	Scandinavië	30
2.8	Duitsland	31
2.9	Engeland	32
2.10	Canada	32
2.11	Nederland	33
2.12	Conclusies	37
3	Onderzoek naar bezorgdheden nader beschouwd	41
3.1	Inleiding	41
3.2	Algemene tevredenheid?	41
3.3	Eigen perceptie en 'objectieve feiten'	44
3.4	Twee dimensies: percepties en gedrag	45
3.5	Conclusies	47
4	Slotconclusies en aanbevelingen	49
4.1	Inleiding	49
4.2	Vragen	49
4.2.1	Zicht op alle belangrijke zorgen in het onderwijs?	49
4.2.2	Verskil tussen publieke en beleidsagenda?	54
4.2.3	Meer zicht op de bezorgdheden in Nederland?	56

Literatuur 59

Lijst van figuren en tabellen 63

Bijlage B.1-65

Bijlage 1 Overzicht van zorgen in de afzonderlijke landen B.1-65

II Zorgen voor morgen 81
(Deloitte & Touche)

1 Inleiding 83

1.1 Doel versnellingskamers 83

1.2 Deelnemers versnellingskamers 83

1.3 Werkwijze versnellingskamers 84

1.4 Analytische lijn in de versnellingskamers 84

1.5 Leeswijzer verslag 85

2 Verslag versnellingskamers 17 en 18 juni 86

2.1 Oordeel over het onderwijs nu en in de nabije toekomst 86

2.1.1 Wat vindt u NU goed gaan in het onderwijs 86

2.1.2 Wat gaat er naar verwachting goed in het onderwijs OVER VIJF JAAR? 87

2.1.3 Waar maakt u zich NU zorgen over in het onderwijs? 88

2.1.4 Waar maakt u zich zorgen over als u denkt aan het onderwijs OVER VIJF JAAR? 89

2.1.5 Prioriteren van de zorgen over het onderwijs 90

2.2 Beschrijven van de belangrijkste zorgen 93

2.3 Beschrijven van mogelijke oplossingen 94

3 Conclusies 98

3.1 Oordeel over het onderwijs 98

3.2 De belangrijkste zorgen 98

3.3 Mogelijke oplossingen 99

Bijlage B.1-101

Bijlage 1 Deelnemerslijst 17 en 18 juni B.1-101

Bijlage 2 Weergave input van deelnemers B.2-103

III Zorgen over het onderwijs 143
(Consumentenbond)

Voorwoord 145

Samenvatting 147

1 Inleiding 150

2	Methode: kwantitatief panelonderzoek	151
2.1	De vragenlijst	151
2.2	De steekproef	151
2.3	Het veldwerk	152
2.4	De respons	152
3	Resultaten	154
3.1	Tevredenheid over het onderwijs nu en over vijf jaar	155
3.2	De leerlingen als zorg	159
3.2.1	Stellingen algemeen	159
3.2.2	In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?	160
3.2.3	Leerlingen: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?	161
3.3	De ouders als zorg	162
3.3.1	Stellingen algemeen	162
3.3.2	In welke sector vooral zorgwekkend?	163
3.3.3	Ouders: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?	164
3.4	Leraren als zorg	164
3.4.1	Stellingen algemeen	164
3.4.2	In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?	167
3.4.3	Leraren: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?	167
3.5	De schoolleiding als zorg	168
3.5.1	Stellingen algemeen	168
3.5.2	In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?	171
3.5.3	De leiding: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?	171
3.6	De organisatie van de scholen als zorg	172
3.6.1	Stellingen algemeen	172
3.6.2	In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?	174
3.6.3	Organisatie: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?	175
3.7	De algemene zorgen over het onderwijs	175
3.7.1	Stellingen algemeen	175
3.7.2	In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?	177
3.7.3	Algemeen: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?	178
3.8	De overige zorgen over het onderwijs	179
3.8.1	Stellingen algemeen	179
3.8.2	In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?	180
3.8.3	Overig: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?	180
3.8.4	Overige zorgen over het onderwijs	180
3.9	Verwachting zorgen over het onderwijs over vijf jaar	183
3.9.1	Een vergelijking: zorgen nu en over vijf jaar	183
3.10	Tot slot	184
Bijlage		B.1-187
Bijlage 1	Vragenlijst	B.1-187
Bijlage 2	Lijst met figuren	B.2-205
Bijlage 3	Lijst met tabellen	B.3-207
Bijlage algemeen		B.1-209
Bijlage 1	Lijst met afkortingen	B.1-210

ONVREDE MET HET ONDERWIJS

**Internationale verkenning naar instrumenten om
bezorgdheden met betrekking tot het onderwijs te meten**

SCO-Kohnstamm Instituut/ITS Nijmegen

**S. Karsten
G.J. Vrieze
M. Boogaard
F.C.G. Smit**

Samenvatting

In het werkprogramma van de Onderwijsraad staat onder de hoofdlijn *Autonomie, deregulering en rekenschap* het onderwerp *Bezorgdheden in en rond het onderwijs* vermeld. De Onderwijsraad stelt dat de onderwijsagenda in belangrijke mate wordt bepaald door politici en beleid en dat mogelijk onvoldoende rekening wordt gehouden met de bezorgdheden van het onderwijsveld. Het SCO-Kohnstamm Instituut en ITS Nijmegen hebben een inventariserend onderzoek verricht naar de vraag op welke wijze in het buitenland en ook in Nederland de bezorgdheden of onvrede over scholen en onderwijs worden onderzocht en welke bezorgdheden daarbij naar voren komen.

De inventarisatie heeft een schat aan instrumenten opgeleverd, zoals telefonische en schriftelijke surveys, interviews, focusgroepen, publieksfora, internetpolls en discussieplatforms. Vooral in de Verenigde Staten worden de zorgen van de bevolking en ouders systematisch en regelmatig onderzocht. Dit past binnen een meer decentrale en pluri-forme bestuurscultuur. In Europa gebeurt dit meer incidenteel en ligt het initiatief meer bij de overheid.

De bezorgdheden die naar voren komen, liggen op een breed terrein. De meest genoemde zijn te volle klassen, lerarentekorten, geweld, drugs en drank, gebrek aan discipline, gebrek aan toezicht, bedreigingen, gebrek aan individuele aandacht voor de leerling en voortijdig schoolverlaten. Verder hebben ouders, leraren, leerlingen, school-directeuren en burgers wensen als het gaat om doorstroommogelijkheden, aandacht voor basisvaardigheden, kwaliteit van leraren, vernieuwingen, informatie en communicatie, contact met de leraar, kosten van het onderwijs, en de kwaliteit van voorzieningen.

Naar de indruk van de onderzoekers zijn niet alle instrumenten even geschikt om de zorgen en onvrede met bepaalde aspecten van het onderwijs boven water te halen. Het is moeilijk om alleen met de bestaande instrumenten zicht op de publieke onderwijsagenda te krijgen. Daarvoor moeten meer (interactieve) instrumenten en ook kwalitatieve methoden gebruikt worden. Voorts moet een onafhankelijk kader ontwikkeld worden om de zorgen in de alledaagse praktijk te meten. Ten slotte is het ook belangrijk dat de politiek meer openstaat voor die zorgen. Zorgen moeten eerder als een uitdaging dan als een bedreiging voor het beleid worden gezien.

1 Inleiding en werkwijze

1.1 Aanleiding

In het werkprogramma van de Onderwijsraad staat onder de hoofdlijn *Autonomie, de-regulering en rekenschap* het onderwerp *Bezorgdheden in en rond het onderwijs* vermeld. In de omschrijving van het project wordt gesteld dat de onderwijsagenda in belangrijke mate bepaald wordt door de politici. Het onderwijsveld heeft invloed op die agenda, maar bepaalt ook zelfstandig een eigen agenda. Omdat standpunt en perspectief verschillen, kunnen de beleidsagenda van de rijksoverheid en die van het onderwijsveld op bepaalde punten van elkaar (blijven) afwijken. De Onderwijsraad is nu in het bijzonder geïnteresseerd wat op de beleidsagenda van het onderwijsveld staat en wil ook weten op welke manier de overheid daar achter kan komen. In dat geval kan nagegaan worden bij welke thema's en in welke situaties beleidsvorming wenselijk en mogelijk is.

De Onderwijsraad heeft daarom het SCO-Kohnstamm Instituut en het ITS Nijmegen verzocht een inventarisatie te maken van ervaringen met, instrumenten voor en resultaten van manieren om bezorgdheden vast te stellen in zowel het buitenland als in Nederland zelf.

1.2 Vraagstelling

In het klassieke boek *Exit, Voice and Loyalty* onderzoekt Hirschman de manieren waarop burgers of leden van een organisatie hun onvrede over het functioneren van een organisatie kunnen uiten (Hirschmann, 1970). De aard van de reacties wordt in belangrijke mate bepaald door de macht waarover individuen (of groepen individuen) beschikken wanneer ze ontevreden zijn. Hirschmann onderscheidt drie typen reacties, te weten *exit* (het verlaten van de organisatie), *voice* (een actieve poging ondernemen of zijn stem laten horen om iets te veranderen), en *loyaliteit* (trouw blijven aan de organisatie en wachten op verbetering). Anderen hebben nog een vierde type onderscheiden, namelijk *verwaarlozing*, waarbij participanten passief blijven als een negatieve spiraal ingezet wordt. Deze laatste reactie, zo leert de ervaring, kan tot explosieve situaties leiden.

Deze typologie kan behulpzaam zijn bij het onderscheiden van de manieren waarop bezorgdheden gesignaleerd kunnen worden en tot uitdrukking komen. In de eerste plaats kan men zich voorstellen dat men het exit-gedrag onderzoekt. Zijn er besturen, overheden of andere instanties die exit-onderzoek doen? Dit onderzoek kan gaan over ouders/leerlingen die (tussentijds) scholen verlaten, maar ook over leraren of directeuren die weggaan. In de tweede plaats kan men zich voorstellen dat men voice-gedrag onderzoekt. Dit kan het beste direct op de scholen onder de ouders of via formele organen als ouderraad en medezeggenschapsraad. Uiteraard zijn acties van ouders, zoals de Turkse ouders in Deventer die vonden dat hun kinderen samen met autochtone kinderen op

school zouden moeten zitten, vormen van voice. Voice kan ook indirect gemeten worden door verschillende soorten opinieonderzoek. Bekend is de jaarlijkse Gallup/Phi Delta Kappa-poll, inmiddels voor de vierendertigste keer gehouden, waarbij een doorsnede van de Amerikaanse bevolking en ouders met schoolgaande kinderen over tal van onderwerpen worden ondervraagd. In de derde plaats kan men zich voorstellen dat men de loyaliteit peilt. Een interessante onderzoeksvraag is in dat geval tot hoever de loyaliteit aan of de betrokkenheid bij een instelling gaat. In de vierde plaats kan men zich voorstellen dat men de verwaarlozing onderzoekt. Zo kan men de scholen onderzoeken die steeds verder achteruit gaan en nagaan wat zich daar de afgelopen jaren afgespeeld heeft.

De vragen die deze studie probeert te beantwoorden zijn de volgende:

- Op welke wijze worden in het buitenland en ook in Nederland de bezorgdheden of onvrede over scholen en onderwijs onderzocht?
- Welke bezorgdheden worden naar voren gebracht in de verschillende landen, door welke betrokkenen (leerlingen, leraren, ouders, burgers, enzovoort), welke verschuivingen in de tijd doen zich voor en in hoeverre verschaffen die onderzoeken valide en betrouwbare informatie over:
 - exit-gedrag: redenen voor voortijdig schoolverlaten; leraren die van baan of school veranderen; populariteit van het lerarenberoep, 'home schooling';
 - voice: meningen van ouders en andere belanghebbenden;
 - loyaliteit: trouw aan de 'eigen scholen'; en
 - verwaarlozing.

Er is dus niet alleen gekeken naar de manieren waarop de bezorgdheden of (on)tevredenheid onderzocht worden, maar ook wat de verschillende instrumenten aan informatie (kunnen) opleveren.

1.3 Aanpak

In het onderzoek zijn twee strategieën gebruikt om informatie te verzamelen, te weten verkenning van literatuur en raadpleging van netwerken.

Literatuurverkenning

Voor de verkenning van de Engelstalige literatuur zijn de volgende databestanden geraadpleegd: *ERIC*, *PsychInfo* en *Sociological Abstracts*. Gezocht is met de trefwoorden: 'public agenda', 'polls', 'schools', 'education', 'survey', 'satisfaction', 'dissatisfaction' en 'parents'. Alle trefwoorden zijn gebruikt in verschillende combinaties. Er is vooral literatuur gevonden die betrekking heeft op de situatie in de Verenigde Staten. Met nadruk is gezocht naar literatuur waarin bezorgdheden van ouders worden beschreven. Via de overige zoekcombinaties is echter ook een ruime hoeveelheid artikelen gevonden waarin andere respondenten aan het woord komen zoals: burgers, leraren en schooldirecteuren of bestuursleden en onderwijsdeskundigen.

Voor de verkenning van de Franstalige literatuur is gezocht in de volgende databestanden: *Institut National de Recherche Pédagogique, Service-Public (Portail de l'administration française)*, en *La documentation française*. Gezocht is met trefwoorden: 'satisfaction',

'parents', 'opinion', 'attitude', 'sondage'. Ook hier zijn alle trefwoorden gebruikt in verschillende combinaties.

Raadpleging netwerken

De tweede strategie was de raadpleging van de netwerken. De beide instituten beschikken over een groot internationaal netwerk van onderzoekers wereldwijd, die zich onder meer bezighouden met onderzoek naar de relatie ouders en school. Via e-mail zijn zij ondervraagd over de mate waarin zij op de hoogte zijn van instrumenten waarmee de bezorgdheden van ouders en burgers worden vastgesteld. Hierop is een groot aantal reacties gekomen. Gegeven de aard van de antwoorden per e-mail zijn de genoemde instrumenten minder goed gedocumenteerd. Toch hebben zij bijgedragen aan het verkrijgen van een behoorlijk overzicht buiten de Verenigde Staten en Frankrijk.

2 Instrumenten en uitkomsten

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van zowel ons literatuuronderzoek (vooral over de situatie in de Verenigde Staten, Canada en Frankrijk) alsook de netwerkbevraging. Deze resultaten zijn gerangschikt naar land en worden besproken aan de hand van de volgende vragen:

- Door wie en voor wie is de peiling uitgevoerd?
- Welke methoden zijn gebruikt en welke populatie is onderzocht?
- Wat zijn de voornaamste uitkomsten?
- Zo mogelijk, wat zijn de sterke en zwakke kanten van de peiling?

2.2 De Verenigde Staten

Het Amerikaanse bestel kan het best gekarakteriseerd worden als een lappendeken van lokale systemen waarin openbare scholen een bijna monopoliepositie hebben en bekostigd worden uit de opbrengsten van belastingen (federaal, van de staat en lokaal). Door dit laatste gegeven kunnen verschillen in financiële en materiële toerusting tussen scholen ontstaan met consequenties voor de verschillen in kwaliteit. Hoewel de rol van de staten en de federale overheid in het onderwijsbeleid is toegenomen, blijft deze beperkt. In het geval van de federale overheid gaat het vooral om achterstandsprogramma's. Tot voor kort hadden de ouders binnen het publieke bestel vrijwel geen keuzevrijheid; men moest eenvoudigweg naar de openbare school in de buurt. De enige exit-opties die overbleven waren: verhuizen naar een (duurdere) buurt met mogelijk betere scholen, overstappen op het veelal dure private onderwijs of thuisonderwijs (zie later). De laatste jaren zijn er tal van initiatieven ontwikkeld om de keuzevrijheid te verruimen (zowel aan de vraag- als aan de aanbodzijde). Daarom is 'choice' ook een van de belangrijkste politieke issues in de Verenigde Staten. De voice-optie kan worden vormgegeven in Parents Teachers Associations (PTA), een soort zeggenschapsraden, en in gekozen schoolbesturen. Vanwege het laatste zijn tal van onderwijskwesties (zoals controverses over het curriculum en vouchers) belangrijke (lokaal-)politieke issues.

In de Verenigde Staten hebben we een aantal relevante organisaties gevonden die elk met hun eigen instrumenten trachten bezorgdheden op het spoor te komen.

Phi Delta Kappan-Poll

Het meest gezaghebbende en ook oudste middel is het opinieonderzoek onder diverse groepen burgers dat door de Gallup-organisatie wordt uitgevoerd ten behoeve van Phi Delta Kappa (PDK), een 'mainstream' organisatie van onderwijskundigen. Het blad van de organisatie, *Phi Delta Kappan*, dat door zo'n 150.000 mensen gelezen wordt, publiceert de jaarlijkse polls sinds 1968.

Met de PDK-poll worden jaarlijks ongeveer duizend volwassenen telefonisch ondervraagd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen mensen met schoolgaande kinderen en mensen zonder.

Enkele belangrijke bevindingen uit de peiling van 2002 zijn:

- De steun voor het openbare onderwijs blijft nog steeds sterk. Bijna de helft van de respondenten geeft het openbare onderwijs in de eigen lokale gemeenschap een A of een B op een schaal waar A de hoogste en E de laagste waardering uitdrukt. 71% van de ouders geeft de school waarop hun oudste kind zit een A of een B.
- Desondanks neemt de steun voor vouchers toe. Ongeveer 46% (vorig jaar 34%) is voorstander van publieke steun aan ouders die privaat onderwijs kiezen. Dit betekent wel dat de meerderheid nog steeds tegen is.
- De publieke steun voor het onderwijs is eveneens groot. Driekwart van de ondervraagden is tegen bezuinigingen op het onderwijs om de staatsbegroting in balans te krijgen.
- De toegenomen rol van de federale overheid in het onderwijsbeleid wordt door een kleine meerderheid van de bevolking toegejuicht. Vooral het federale plan om meer aandacht te besteden aan rekenen en lezen vindt grote steun.
- De grootste zorgen van het publiek zijn: overvolle klassen, gebrek aan discipline van leerlingen en het verschil in prestaties tussen 'witte' leerlingen en de verschillende minderheden.
- Het grote publiek ziet weinig in verbeteringen (om de prestatiekloof tussen 'witte' en 'zwarte' leerlingen te overbruggen) als verlenging van de schooldag of het schooljaar. De meerderheid is wel voor verlaging van de leerplicht en het verplicht stellen van voorschoolse programma's.
- Het grote publiek is ook voorstander van kleinere scholen: de basisscholen mogen niet groter worden dan vijfhonderd leerlingen, de eerste fase van het voortgezet onderwijs ('middle schools') niet groter dan duizend, en 'high schools' niet groter dan tweeduizend leerlingen.

Survey Education Week

Education Week is een non-profit tijdschrift, dat naast advertentie-inkomsten ook subsidie krijgt van de Carnegie Corporation, de Ford Foundation en de Rockefeller Foundation. Het verschijnt in een gedrukte vorm en heeft een geschat lezerspubliek van 50.000 en verschijnt ook op internet. Dit blad laat jaarlijks een telefonische survey uitvoeren door Lake Snell Parry & Associates onder een steekproef van zo'n 1.100 geregistreerde stemgerechtigde burgers. Deze surveys worden altijd aangevuld met focusgroepen. De onderzoekers proberen er steeds voor te zorgen dat er voldoende minderheidsgroepen in de steekproef zitten.

De belangrijkste uitkomsten van de survey uit 2003 waren:

- Een meerderheid van de kiezers verwacht dat hun staat een financieel tekort zal hebben, maar is van mening dat onderwijs het belangrijkste terrein blijft dat ontzien moet worden. Vrouwen, hogeropgeleiden, ouders en jongeren geven onderwijs de hoogste prioriteit. Vooral vroeg- en voorschoolse educatie staat hoog op de prioriteitenlijst; klassenverkleining daalt in de prioritering.
- De meerderheid van de stemmers is niet op de hoogte van het hervormingsplan van president Bush, *No Child Left Behind*. Wanneer informatie over het plan

wordt gegeven, is de reactie positief. Ouders staan positiever tegenover de plannen dan niet-ouders.

- Een meerderheid van de stemgerechtigden zegt zijn of haar kind van school te zullen halen wanneer de school faalt. Dezelfde meerderheid is voorstander van extra geld voor falende scholen en tegenstander van sluiting.
- Er komen een heleboel punten uit het onderzoek naar voren waaruit blijkt dat stemgerechtigden van plan zijn lokale kandidaten (bijvoorbeeld burgemeesters) bij verkiezingen af te rekenen op hun staat van dienst op het terrein van het onderwijs.

Public Agenda Reports

Public Agenda, een onafhankelijke non-profitorganisatie, onderzoekt sinds 1991 de mening over verschillende aspecten van het openbare onderwijs en hervormingen daarbinnen onder allerlei bevolkingsgroepen. Het doel van de organisatie is inzicht te krijgen in wat het algemene publiek en ook specifieke groepen (zoals ouders, leraren, bestuurders, minderheidsgroeperingen) denken over verschillende kwesties.

Public Agenda maakt gebruik van verschillende instrumenten. De meest gebruikte vormen zijn telefonische interviews en focusgroepen. Voor de telefonische interviews wordt gebruik gemaakt van zowel 'random sampling' als specifieke vormen van 'sampling'.

Hieronder volgen een aantal bevindingen.

In een studie *Given the circumstances* uit 1996 (Farkas & Johnson, 1996) onder 1.401 leraren uit het gehele onderwijs komt als algemene tendens naar voren dat leraren vinden dat het leerklimaat moet verbeteren: meer beschaafde omgang en respect. Er is grote frustratie onder leraren, die vinden dat te veel van de maatschappelijke problemen op hun bordje worden gelegd. Zij zijn ook voorstander van een beleid waarin kinderen die problemen veroorzaken, van school verwijderd kunnen worden. Andere uitkomsten zijn:

- de steun voor heterogeen groeperen van leerlingen naar prestaties neemt af naarmate de leraar hogere klassen heeft;
- leraren zijn over het algemeen sceptisch over de verschillende hervormingsplannen; en
- leraren tonen zich over het algemeen voorstander van hogere leerstandaarden.

De studie *Just Waiting to Be Asked* uit 2001 (Farkas, Foley & Duffett, 2001) onder het brede publiek komt tot de verrassende constatering dat het traditionele patroon van tevredenheid over de eigen scholen en onvrede over het onderwijs in het algemeen, niet langer opgaat. Volgens deze studie krijgen nu ook de eigen lokale scholen steeds lagere cijfers. Verder constateert deze studie dat de steun onder leraren en in de algemene publieke opinie voor hoge academische standaarden sterk blijft.

In 2003 is een overzicht van alle surveys over onderwijs uitgekomen onder de titel *Where we are now: 12 things you need to know about public opinion and public schools* (Johnson & Duffett, 2003). De belangrijkste uitkomsten waren:

- Het publiek (inclusief ouders, leraren en leerlingen) vindt dat het stellen van standaarden en het afdwingen ervan het leren stimuleert. Te veel nadruk op sociale vaardigheden vindt men slecht voor kinderen.
- De laatste jaren is er verandering gekomen in het beleid ten aanzien van stan-

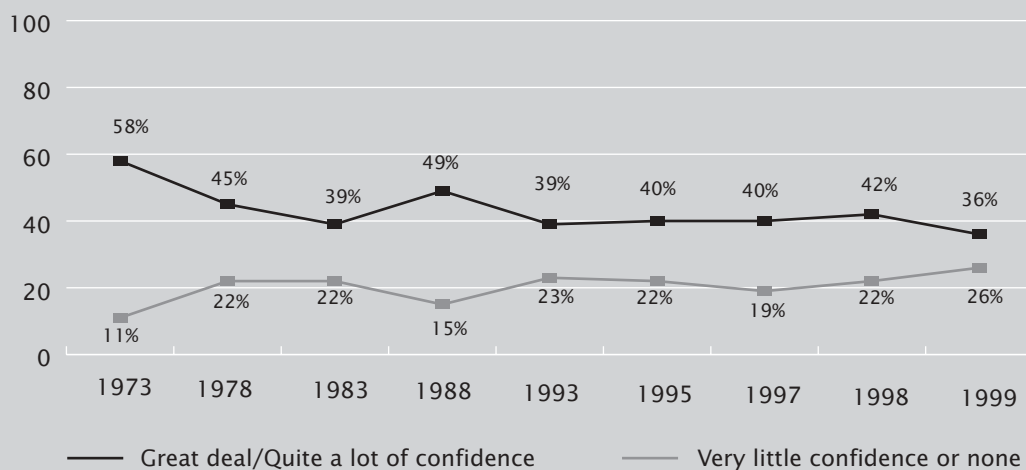
daarden, en de attitude over lokale scholen is verbeterd. Toch zijn er nog steeds leerlingen die niet de benodigde vaardigheden bereiken.

- De grote meerderheid van ouders en leerkrachten stelt dat gestandaardiseerde testen zinvol zijn, enkele leerlingen zijn overmatig gefocust op dit soort testen. Maar men vindt ook dat er misbruik kan worden gemaakt van testen, en velen vinden dat er te veel nadruk op ligt.
- Leraren zijn voorstanders van hogere academische standaarden, maar hebben wel klachten over een aantal aspecten van testen.
- Leraren hebben last van het gebrek aan ouderbetrokkenheid en het slechte gedrag van leerlingen. Bovendien stellen zij dat hun visie over het algemeen wordt genegeerd door beleidsmakers.
- Amerikanen vinden dat alle studenten de basisvakken nodig hebben en ouders willen dat hun kinderen worden voorbereid op 'college'. Een 'college' diploma is net zo onmisbaar als een 'high school' diploma vroeger was.
- Er is een enorme kloof tussen de manier waarop werkgevers en 'college' docenten 'high school' afgestudeerden waarderen en de manier waarop ouders en leraren hen zien.
- De grote meerderheid van werkgevers en docenten heeft nog steeds ernstige twijfels over de basisvaardigheden van 'high school' afgestudeerden, vooral als het gaat om schrijfvaardigheid.
- Leraren vinden gebrek aan ouderbetrokkenheid een ernstig probleem. Volgens leraren en ouders zou ouderbetrokkenheid vooral gericht moeten zijn op wat er thuis allemaal gebeurt en minder op beheersvraagstukken van de school.
- Leraren, ouders en leerlingen uiten nog steeds hun bezorgdheid over de ruwe, onbeschaafde sfeer op veel 'high schools'. Slechts een enkeling beschouwt 'high schools' als plaatsen van respect en fatsoen.
- Bestuurders en schooldirecteuren stellen dat hun grootste problemen liggen op het vlak van het beleid en de bureaucratie. De meeste directeuren wensen meer autonomie over de eigen scholen.
- Het is nog steeds ongebruikelijk scholen en leraren verantwoordelijk te stellen voor de prestaties van de leerlingen. Leraren en schooldirecteuren hebben op dit punt hun twijfels, terwijl ouders en het publiek geneigd zijn het idee te steunen.

Daarnaast zijn er ook onderzoeken verricht naar de mening van ouders over schoolgrootte: *Sizing Things Up* (samen met PDK; Johnson, Farkas, Duffett & Collins, 2002). Daaruit komt naar voren dat de meerderheid denkt dat kleinere scholen beter zijn omdat er meer betrokkenheid zou zijn, kinderen met gedragsproblemen meer aandacht krijgen en de ouderbetrokkenheid groter zou zijn. Slechts op twee gebieden zien ouders en leraren voordelen van grote scholen: in het ruimere cursusaanbod en een meer gemengde populatie van leerlingen. Een vergelijkbaar onderzoek voerde de Public Agenda uit met steun van de Bill & Melinda Gates Foundation (voorzitter van kleine scholen). Daaruit komen vrijwel dezelfde resultaten naar voren.

De onderzoeken over de verschillende jaren laten zien dat het vertrouwen in het openbare onderwijs sinds 1970 afneemt en het gebrek aan vertrouwen toeneemt (zie figuur 1, ontleend aan de website van Public Agenda).

Figuur 1: Vertrouwen in het openbare onderwijs.
How much respect and confidence do you have in public schools: a great deal, quite a lot, or very little?

Bron: Gallup, meerdere jaren

National Household Education Survey

Het National Center for Education Statistics heeft een dataverzamelingssysteem ontwikkeld, dat bekend staat onder de naam *National Household Education Surveys* (vergelijkbaar met de activiteiten van het CBS, Centraal Bureau voor de Statistiek, in Nederland). In de verschillende surveys worden gegevens verzameld van meer dan 20.000 huishoudens in de Verenigde Staten over zeer uiteenlopende onderwerpen. Voorbeelden zijn: volwasseneneducatie; voor- en naschoolse activiteiten; 'civic involvement'; voorschoolse programma's; ouderparticipatie; schoolrijpheid en veiligheid van scholen. Het programma maakt gebruik van herhaalde metingen, zodat de ontwikkelingen goed gevolgd kunnen worden.

'Opinion Research'

Naar aanleiding van het hervormingsplan van president Bush No Child Left Behind heeft 's werelds grootste onderwijskundig testbureau ETS (Educational Testing Service) in 2001 een nationaal opinieonderzoek laten uitvoeren door een team van Peter Hart en Robert Teeter (die ook de polls doen voor Wall Street Journal/NBC). Het survey bestond uit een telefonisch interview onder 1.054 volwassenen, ouders met kinderen in de schoolleeftijd, opvoeders en beleidsmakers.

De belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek waren:

- Onderwijs wordt door alle Amerikanen als de belangrijkste kwestie van dit moment beschouwd (bijna tweemaal belangrijker dan bijvoorbeeld misdaad). Alle Amerikanen zijn het erover eens dat scholen moeten verbeteren. De meeste Amerikanen geven op een vijfpuntsschaal aan scholen de waardering C. Leraren en beleidsmakers geven weliswaar iets hogere beoordelingen, maar het gemiddelde is ook onder hen een C, wat uitgedrukt in een Nederlands rapportcijfer neerkomt op een score tussen een vijf en een zes. Een radicale hervorming wordt niet als gewenst beschouwd, maar de status quo is niet acceptabel volgens de meerderheid.

- De meeste Amerikanen zijn van mening dat er een driedeling in het onderwijs bestaat: scholen in gebieden met hogere-inkomensgroepen die goed functioneren, scholen in gebieden met middeninkomensgroepen die over het algemeen ook voldoende of goed zijn maar waar nog het nodige te verbeteren valt, en scholen in gebieden met lagere-inkomensgroepen die onvoldoende zijn of zelfs in crisis verkeren. Daarom (het Amerikaanse onderwijs wordt grotendeels gefinancierd uit de lokale belastingopbrengsten) zijn zij van mening dat een behoorlijke financiële impuls nodig is om het onderwijs te verbeteren. Het geld, dat vooral moet worden opgebracht uit hogere belastingen, moet vooral gaan naar de verbetering van salarissen, kleinere klassen en het opknappen van schoolgebouwen.
- De meeste Amerikanen zijn van mening dat de vergroting van het onderwijsbudget gepaard moet gaan met maatregelen ter verbetering van de verantwoording ('accountability'). Een grote meerderheid is bijvoorbeeld voor de mogelijkheid incompetentere leraren te ontslaan. Een kleine minderheid, vooral aanhangers van de Republikeinen, vindt verbetering van de verantwoordingsstructuur voldoende en is niet overtuigd van de noodzaak van meer geld.
- Opvallend genoeg is het grote publiek niet op de hoogte van de hervormingsplannen van president Bush, maar het onderschrijft de belangrijkste elementen hieruit wel. In het plan ligt sterke nadruk op het trekken van consequenties uit slecht functionerende scholen.
- Over de toename van testen en toetsen zijn de meningen verdeeld. De overgrote meerderheid (68%) is van mening dat de voordelen van testen en standaarden ruim opwegen tegen de nadelen. Tot de nadelen worden gerekend: de toetsresultaten worden overschat; er treedt mogelijk 'bias'¹ op; er is sprake van 'teaching to the test'; er wordt te veel tijd besteed aan testen. Als voordelen van het gebruik van toetsen en standaarden worden gezien: het geeft de mogelijkheid slecht functionerende scholen te identificeren; het biedt garantie dat de stof beheerst wordt; het identificeert slecht presterende leerlingen; het maakt vergelijkingen tussen scholen mogelijk; het leidt tot verhoging van de standaarden. De nadelen worden vooral benadrukt door leraren en onderwijsbestuurders. Alleen de zorg van 'teaching to the test' wordt door alle groepen gedeeld: onderwijs mag niet versmallen.

Wake County Public School System Survey

In de Verenigde Staten zijn er verschillende lokale besturen die ouders regelmatig onderwerpen over de gang van zaken op hun scholen. Een voorbeeld daarvan is het Wake County Public School System (WCPSS), dat sinds 1991 jaarlijks zo'n 95.000 vragenlijsten meegeeft aan de leerlingen. Over het algemeen is de respons onder ouders in het primair onderwijs beduidend hoger dan in het voortgezet onderwijs. Verder valt op dat de blanke ouders veel meer reageren dan de ouders uit minderheidsgroepen. In die zin zijn de meeste uitgevoerde surveys niet representatief voor de lokale populatie. Uit deze surveys komt het bekende patroon naar voren dat de ouders over de eigen school in het algemeen tevreden zijn en dat die tevredenheid afneemt naarmate hun kind verder gevorderd is in de schoolloopbaan.

¹ *Bias = vertekening van de resultaten doordat bepaalde groepen leerlingen bevoordeeld of juist benadeeld worden door de vraagstellingen en voorbeelden in de toetsen.*

Enkele schoolbesturen laten daarnaast ook onderzoeken hoe de algemene publieke opinie in hun gebied eruit ziet. Zo werden in het eerder genoemde WCPSS om de twee jaar ook telefonische surveys onder een steekproef van de lokale bevolking boven de achttien jaar gehouden. Hierdoor is bijvoorbeeld vast te stellen dat de algemene publieke opinie in het betreffende district een lager oordeel heeft dan de ouders met kinderen op school.

Een ander voorbeeld zijn de opiniepeilingen die de staat Hawai tweejaarlijks organiseert. Ook hieruit spreekt een grote tevredenheid over de eigen school.

Specifieke studies

In de Verenigde Staten is er verder een rijkdom aan wetenschappelijke en ook meer beleidsgerichte studies naar specifieke onderwerpen. Een van de meest onderzochte onderwerpen is de introductie van verschillende vormen van keuzevrijheid in het Amerikaanse bestel (waar dit jarenlang geheel of gedeeltelijk ontbrak). Dit is voor Nederland, waar traditioneel keuzevrijheid bestaat, minder relevant. Interessant is dat met de introductie van keuzevrijheid, de tevredenheid van de ouders over de eigen school toeneemt (zie bijvoorbeeld Hausman & Goldring, 2000). Verder blijkt dat de ouders die van hun keuzemogelijkheden gebruikmaken, over het algemeen uit zijn op hogere standaarden, kleinere klassen en meer veiligheid. Dit geldt zowel voor ouders uit de hogere inkomensgroepen als voor ouders uit de lagere inkomensgroepen (Peterson, Greene, Howell & McCready, 1998).

Daarnaast zijn verschillende studies verricht onder ouders met kinderen in het speciale onderwijs of met leer- en gedragsproblemen in het reguliere onderwijs. Johnson (2002) geeft een voorbeeld van een onderzoek uitgevoerd door Public Agenda, onder de titel *When It's Your Own Child: A Report on Special Education from the Families Who Use it* (Johnson & Duffett, 2002). In dit rapport worden de zorgen en ook de wensen van ouders op een rijtje gezet. De grootste zorg is de informatie en communicatie over de problemen van hun kind. Wanneer het kind eenmaal geplaatst is in het speciale onderwijs, tonen ouders vaak grote tevredenheid. Duhaney en Salend (2000) geven een overzicht van verschillende studies onder ouders met kinderen die leer- en/of gedragsproblemen hebben.

Ten slotte zijn er studies verricht naar voor- en vroegschoolse educatie, ook in de Verenigde Staten een belangrijk vraagstuk. Een voorbeeld is Blood (2000). Zij onderzocht de mening van stemgerechtigden en opinieleiders in de staat Massachusetts. Uit haar onderzoek komt naar voren dat er meer bereidheid is geld in te zetten voor voorschoolse educatie dan voor zorg voor jonge kinderen. Dit laatste (kinderopvang, crèches) beschouwen de respondenten vooral als verantwoordelijkheid van de ouders zelf.

Studie naar exit-gedrag: 'homeschooling'

Een heel specifieke vorm van exit-gedrag, die in de Verenigde Staten steeds meer in de belangstelling komt te staan, is het thuisonderwijs. In de periode tussen 1994 en 1999 is het aantal leerlingen in het thuisonderwijs verdrievoudigd (Nemer, 2002), van ongeveer 400.000 naar 1,2 miljoen! Dit is in vergelijking met een ander Amerikaans nieuw fenomeen, de 'charter school', een enorme toename. In 1999 waren er in de Verenigde Staten ongeveer 1700 'charter schools' die ongeveer 350.000 leerlingen bedienden. Dit betekent dat thuisonderwijs momenteel in de Verenigde Staten een wijdverbreid en belangrijk segment van het bestel vormt. Hoewel de meeste leerlingen in het thuisonderwijs blanke

ouders met middeninkomens hebben, manifesteert de groei zich in alle lagen van de bevolking. Terwijl het in het verleden vooral ging om aanhangers van meer fundamentalistische kerkgenootschappen, die sterk religieus gemotiveerd waren om uit het publieke systeem te stappen, hebben de ouders die kiezen voor thuisonderwijs tegenwoordig steeds meer uiteenlopende levensovertuigingen. De financiële barrières (een van de ouders moet over het algemeen thuis blijven) zorgen er overigens voor dat het gemiddelde inkomensprofiel vrijwel gelijk blijft. Naast ideologische motieven (voornamelijk religieuze) worden er steeds vaker pedagogische motieven genoemd: betere onderwijskwaliteit door meer (individuele) aandacht en ook meer aandacht voor specifieke problemen (hoogbegaafdheid, leer- en sociale problemen). Met de groei van het thuisonderwijs is ook het aantal studies en organisaties op dit terrein toegenomen. Een verschijnsel dat zich ook in Europa voordoet.

In het kort zou je uit deze ontwikkelingen kunnen afleiden dat ouders er belang aan hechten dat het onderwijs voorziet in individuele aandacht voor hun kind. Een deel van de ouders maakt zich zo veel zorgen over het gebrek aan individuele aandacht voor hun kind in het (publieke) onderwijs, dat zij om die reden besluiten deze vorm van onderwijs te verlaten en ofwel kiezen voor een vorm van bijzonder onderwijs ('charter schools') ofwel voor thuisonderwijs.

2.3 Frankrijk

Het Franse bestel is van oudsher centralistisch. Ondanks de centralisatie en standaardisatie van het staatsonderwijs is er door het bestaan van een belangrijke private sector, voornamelijk van katholieke affiliatie, toch altijd sprake geweest van een diversiteit in aanbod. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat ouders meer gebruik maken van de private sector dan de omvang van ongeveer 15% aangeeft. Zo heeft circa 40% van de totale schoolbevolking (voor enige tijd) scholen in de private sector bezocht, vaak als uitlaatklep en om remediërende redenen. Deze praktijk van 'zappen' staat in contrast met het officiële beleid van de 'carte scolaire', dat uit het begin van de jaren zestig stamt. Dit beleid ontnam ouders de vrijheid hun kinderen naar de school van hun keuze te sturen en verplichtte hen een school in het eigen district te kiezen. Achtergrond van dit beleid was enerzijds het bevorderen van een betere (centrale) planning, en anderzijds het tegengaan van geografische verschillen en kwaliteitsverschillen tussen scholen. Het afgelopen decennium is dit beleid op sommige plaatsen versoepeld en is er ook sprake van enige decentralisatie. In Frankrijk hebben we enkele instrumenten gevonden die in zekere zin een weerspiegeling zijn van deze centralistische beleidsstructuur en van de sterke nadruk op (de verdediging van) het staatsonderwijs. De politici in Frankrijk staan voor een dilemma. Aan de ene kant moeten ze oor hebben voor de zorgen bij de bevolking, ouders, leraren. Aan de andere kant mag het staatsonderwijs niet in diskrediet worden gebracht.

Het ministerie van Onderwijs

Het ministerie van Onderwijs laat regelmatig onderzoek uitvoeren onder leraren, leerlingen en ouders naar het beleid. Deze onderzoeken worden uitgevoerd door commerciële onderzoeksbureaus. Een van de bekendste is Ipsos. Dit bureau heeft verschillende opinieonderzoeken verricht door middel van telefonische enquêtes met 'quotasampling'.

Enkele belangrijke uitkomsten uit een peiling in 2000 onder ouders, leerlingen (tussen 15 en 24 jaar) en leraren waren:

- door alle groepen (vooral ouders) wordt de *strijd tegen geweld* op school als een van de belangrijkste prioriteiten gezien;
- de *klassenverkleining* wordt vooral door leraren als belangrijke prioriteit gezien, ouders en vooral leerlingen vinden dit minder belangrijk;
- meer onderwijzend personeel wordt (uiteeraard) door de *leraren* als belangrijkste prioriteit gezien, ook hiervan zijn ouders en leerlingen minder uitgesproken voorstanders; en
- het *leren van vreemde talen* wordt vooral door de ouders redelijk hoog op de prioriteitenlijst geplaatst, terwijl de *ontwikkeling van artistieke en culturele activiteiten* door alle drie de groepen laag op de prioriteitenlijst wordt gezet.

Vakbonden van leraren

Ook de vakbonden van leraren in Frankrijk peilen regelmatig de mening van leraren, met inschakeling van het bureau Ipsos. Zij doen dit niet alleen onder leraren, maar bij tijd en wijle ook onder het grote publiek.

Opvallende uitkomsten uit enkele peilingen:

- Leraren beoordelen het onderwijssysteem zoals het nu is over het algemeen positief, maar in dit positieve beeld zijn belangrijke nuanceringen aan te brengen. Zo is slechts 8% zeer tevreden en is er een meerderheid die het onderwijs in belangrijke opzichten wil verbeteren. Het zijn vooral de vrouwen en de leraren in de eerste fase van het voortgezet onderwijs die veranderingen willen. Mannen en eerstegraadsleraren zijn aanmerkelijk conservatiever.
- De Fransen vinden de beroepsvoorbereidende functie van het onderwijs veel belangrijker dan de culturele functie. De kritische functie van het onderwijs (het ontwikkelen van kritische vermogens bij kinderen) komt zelfs op de laatste plaats. Dat is toch een ander beeld dan over het algemeen geschetst wordt van het Franse bestel. Als de Fransen vrij hun school zouden kunnen kiezen – wat op dit moment niet het geval is – zou de kwaliteit van het onderwijs veruit het belangrijkste motief zijn (74%). De prettige sfeer en afstand zijn motieven die veel minder belangrijk geacht worden (beide 35%).

Ouderorganisaties

De federatie van ouders met kinderen in het openbaar onderwijs onderhoudt een 'Observatoire des parents d'élèves', die al vanaf 1997 ouders twee keer per jaar vraagt naar hun mening over allerlei onderwerpen. Telkens wordt een representatieve steekproef van ouders telefonisch bevestigd. Opvallend gegeven is dat de ouders in het primair onderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs veel beter responderen dan andere ouders. Blijkbaar laten de ouders met oudere kinderen hun zorgen rond het onderwijs eerder los. Ouders met kinderen in het beroepsonderwijs (over het algemeen lageropgeleiden) responderen relatief weinig.

Opvallende punten zijn:

- Uit de enquête van september 2002 spreekt een vrij grote tevredenheid en ook optimisme onder de Franse ouders over het onderwijs in het algemeen. Punten van ontevredenheid zijn: overvolle klassen (33%), gebrek aan leraren (19%), gebrek aan discipline (14%), te hoge kosten (11%), slechte roostering (8%), slechte reputatie van de school (6%) en stakingen van het personeel (6%). De ouders zijn verder vrij sceptisch over de mogelijkheden van de regering om

zaken te veranderen (41%). De meeste zorg hebben de ouders over drugs en geweld op scholen (77%) en hun angst voor pedofilie is flink gestegen ten opzichte van het jaar daarvoor (van 57% naar 72%), maar er is ook een substantieel aantal ouders dat zich zorgen maakt over het gebrek aan toezicht. Heel opvallend is dat deze zorgen en angsten minder zijn als het om de eigen school gaat. Verder zijn de ouders er in meerderheid voor dat leerlingen die problemen veroorzaken, van school verwijderd worden.

- Uit de enquête van oktober 2002 komt naar voren dat de zorgen over de overblijf- en de restauratieve voorzieningen op scholen toenemen.

Internetraadpleging

In Frankrijk worden door verschillende officiële instanties publieksfora georganiseerd via internet. Een inventarisatie van het officiële Centre de Documentation Française leverde voor het onderwijs vijftien sites met een publieksforum op. Een van bekendste is La vie lycéenne, waar men zijn ervaringen met de Franse lycea kwijt kan. Ook de lokale autoriteiten (academies) organiseren dergelijke vormen van publieksraadpleging.

2.4 België (Vlaanderen)

Het Belgische bestel vertoont grote overeenkomsten met het Nederlandse. Ook in België is de vrijheid van onderwijs een grondwettelijk recht. De schoolbesturen beschikken over een grote autonomie, die overeenkomt met de autonomie van het bijzonder en openbaar onderwijs in Nederland. Naast de vrijheid om onderwijs te organiseren, waarborgt de grondwet ook de keuzevrijheid van de ouders. Vaak nemen de 'onderwijsnetten' bepaalde verantwoordelijkheden van de overheid op zich. Ze stellen eigen leerplannen en lesroosters op. Deze netten zijn vergelijkbaar met onze koepels, maar hebben momenteel een sterkere greep op het bestel dan hun Nederlandse tegenhangers. Traditioneel worden er drie onderwijsnetten onderscheiden: het *gemeenschapsonderwijs* is het publieke onderwijs dat in opdracht van de Gemeenschappen georganiseerd wordt (in Vlaanderen 14,4%); het *gesubsidieerd officieel onderwijs* omvat het gemeentelijk en het provinciaal onderwijs (16,8%) en het *gesubsidieerd vrij onderwijs* is het onderwijs dat op privé-initiatief georganiseerd wordt (68,8%); het bestaat hoofdzakelijk uit katholieke scholen.

Vergelijkbaar met de opkomst van en de moord op Fortuyn bracht in België de affaire-Dutroux halverwege de jaren negentig de vertrouwensbreuk tussen burgers en de politiek scherp aan het licht. De onvrede was weliswaar niet direct gericht op het onderwijs, maar het was wel duidelijk dat de algemene malaisegevoelens ook op het onderwijs betrekking hadden. Hoewel de 'Witte beweging' al snel uiteen viel door onderling gekissebis, is de politiek enorm geschrokken. Ook al heeft dat niet direct nieuwe permanente instrumenten opgeleverd, toch houdt de politiek meer rekening met de mening van burgers en ouders. Politici luisteren meer naar wat er onder de bevolking leeft. Er worden bijeenkomsten georganiseerd tussen de minister en ouders/burgers over onderwijs. Hieronder volgen enkele bevindingen die uit onze netwerkraadpleging naar voren kwamen.

Elchardus en Smits van de vakgroep sociologie aan de Vrije Universiteit in Brussel deden onderzoek naar het vertrouwen van Vlamingen in politiek, overheid en instellingen in tijden van affaires. Zij signaleren dat in verschillende westerse landen mensen het vertrouwen in politiek en overheid verliezen. In landen waar opiniepeilers het vertrouwen al

geruime tijd meten, is dat verlies inmiddels een bekend verschijnsel. Elchardus en Smits vragen zich af of het wantrouwen ons zorgen moet baren. Volgens (voornamelijk Amerikaanse) liberale denkers niet. Zij beschouwen wantrouwen eerder als pluspunt. In hun ogen is het een teken van een levendige, kritische democratische cultuur.

Verhoeven van de Katholieke Universiteit Leuven onderzocht de verwachtingen van ouders over scholen (Verhoeven, Devos, Stassen & Warmoes, 2003). De uitbouw van een democratische onderwijscultuur met betrokkenheid van ouders vereist interesse en actieve betrokkenheid. Met behulp van de 'empowerment' theorie wordt een aantal condities voor een geslaagde democratische cultuur verduidelijkt. De ouders formuleren vooral verwachtingen op het gebied van de kwaliteit van het onderwijs, de relatie van ouders met de school en de participatiemogelijkheden en -behoeften. De vraag is verder: hoe kunnen ouders hun wensen ook aan de school duidelijk maken? Het rapport is met het afsluiten van deze inventarisatie openbaar geworden. Uit het rapport wordt duidelijk dat ouders in grote lijnen tevreden zijn over de school van hun kind. Een groot aantal ouders wenst inspraak over gezondheid en hygiëne van de kinderen.

Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief

Het Vlaamse departement van Onderwijs van het ministerie van de Vlaamse gemeenschap publiceert periodiek op basis van uiteenlopende bronnen de belangrijkste Vlaamse onderwijsindicatoren. Het CIPO-model (context-input-proces-output) wordt als 'framework' gehanteerd. Naast strikt kwantitatieve kerndata is er ook aandacht voor enkele opinies en verwachtingen. De indicatoren, gericht op mogelijke zorgen zijn:

- vertrouwen in onderwijs (ontleend aan het onderzoek van Elchardus en Smits);
- prioritaire zorgpunten van het middenveld (leren samenwerken, leraren verantwoordelijkheid laten dragen en leren communiceren); en
- tevredenheid van ouders en leraren over inspraak, medezeggenschap, communicatie en overleg.

In 1994 is een survey onder duizend Vlamingen uitgevoerd om hun mening over het onderwijs te meten. (Daems, 1996; INES-groep). Vanuit de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) is het INES-project (International Indicators and Evaluation of Educational Systems) gestart om onderwijsindicatoren te ontwikkelen. Er worden acht indicatoren onderscheiden:

- het belang van bepaalde vakken/vormingsgebieden;
- de tevredenheid over vakken/vormingsgebieden;
- het belang van algemene doelen;
- de invloed van scholen op het bereiken van doelen;
- het belang van schooldoelen;
- de pedagogische verantwoordelijkheid van school en thuis;
- de wenselijkheid van schoolautonomie; en
- de status van het leraarsberoep.

Ten slotte willen we een onderzoek vermelden naar de opvattingen over de professionaliteit van en de maatschappelijke waardering voor leraren (Aelterman et al., 2002). Het betreft een survey onder de Vlaamse bevolking en een Delphi-onderzoek naar maatregelen om het leraarsberoep te versterken. Leraren blijken zich ondergewaardeerd te voelen door de samenleving. Tevens blijkt de professionele identiteit van leraren nog onderontwikkeld te zijn.

2.5 Spanje

Spanje is traditioneel een centralistisch land, waar na de dood van Franco belangrijke regionale decentralisaties hebben plaatsgevonden. Binnen de regio's echter is de centralistische beleidscultuur gehandhaafd. We hebben geen systematisch onderzoek aangetroffen naar de zorgen van ouders, van het publiek of van leraren. Onze netwerkraadpleging bracht een onderzoek van Martinez Gonzalez boven water, waaruit blijkt dat de afstemming tussen opvoeding en school een issue is. Ouders maken zich zorgen over de aansluiting van het onderwijs bij hun eigen ideeën over onderwijs. Zorgen ten aanzien van de school zijn:

- Kan ik als ouder gemakkelijk contact krijgen met de leraar?
- Ben ik als ouder welkom op school?
- Zijn leraren benaderbaar, aardig en communicatief?
- Zijn leraren bereid leerlingen te helpen?
- Organiseert de school activiteiten waarbij ouders kunnen helpen om zo aan de opvoeding van het kind te werken?

Zorgen ten aanzien van de relatie opvoeding/school zijn:

- zorg of men zijn kind voldoende sturing geeft (zodat het op het goede pad blijft, netjes naar school gaat);
- angst dat het kind de interesse in school verliest (voortijdig schoolverlaten);
- angst dat het kind door de vrienden uit de 'peer group' wordt meegezogen;
- zorg over drugs en drank;
- zorg dat het kind geen zin meer heeft in leren, eigenlijk nergens zin meer in heeft; en
- zorg dat het kind niet leert om te gaan met tegenslagen.

De insteek van het onderzoek van Martinez Gonzalez is dat er een voorzichtige opening is om de relatie tussen ouders en school aan de orde te stellen.

2.6 Polen en Tsjechië

De verkenning in het voormalige Oostblok is noodgedwongen beperkt vanwege taalproblemen. Afgaande op de informatie die wij raadpleegden blijkt dat het onderwijs nog grote problemen heeft met de overgang naar een democratische samenleving. In september 1999 is er in Polen een onderwijshervorming tot stand gekomen die veel aandacht schenkt aan de afstemming en samenwerking tussen gezin en school. Er zijn projecten gestart door de overheid, gericht op 'partnerships' tussen scholen en gezinnen. De onderzoekers signaleren dat ouders veel twijfels hebben over scholen en leraren. Scholen worden nog beschouwd als voormalige 'onderdrukkende' instellingen. Mediacampagnes van de overheid presenteren de school als steun en hulp in de opvoeding van kinderen. Ouders, vooral ouders met kinderen uit de lagere sociale milieus, lijken echter weinig vertrouwen te hebben in de steun van scholen en leraren en het optimistische beeld dat de mediacampagnes schetsen. De aandacht richt zich momenteel op het creëren van een dialoog tussen gezin en school. Beschikt de leraar over voldoende pedagogische en sociale vaardigheden om gezinnen te ondersteunen? De eerste indruk is dat vooral particuliere en vrijwilligersorganisaties die gericht zijn op de sociale ondersteuning van gezinnen de steunende rol invullen.

In Tsjechië is in 1999-2000 door de overheid een onderwijsprogramma ontwikkeld gericht op democratisering van de school zelf. Hoe kan de besluitvorming binnen scholen democratisch tot stand komen? De betrokkenheid van de leraren bij de besluitvorming staat centraal en ook het schoolmanagement moet leren democratisch te besturen. Een ander punt dat speelt in de discussie over democratisering, is dat de verantwoordelijkheid zo laag mogelijk moet worden gelegd en het perspectief 'van onderop' moet worden versterkt. De leraar moet centraal staan in het onderwijs. De ouders stellen hun eigen rol in dit verband aan de orde. Inmiddels zijn projecten gestart om het 'partnership' tussen gezin en school te versterken. Twee issues komen duidelijk naar voren. Ten eerste, hoe kan de positie van ouders grondwettelijk en juridisch worden verbeterd? Ten tweede, hoe kan de rol van de media in de overdracht van informatie over scholen en onderwijs naar het publiek worden verbeterd? De media in Tsjechië schetsen een negatief beeld over het onderwijs, en vooral over leraren wordt zeer negatief bericht. De belangstelling van de media voor onderwijs is in het algemeen gering.

2.7 Scandinavië

De Scandinavische landen werken op onderwijsgebied veel samen. De betrokkenen die wij in Noorwegen, Denemarken en Zweden benaderden, waren enigszins verbaasd dat mensen, ouders of docenten, zich zorgen over het onderwijs zouden maken. Men lijkt ingenomen met de kwaliteit van het onderwijs. Uit de grote internationale vergelijkingen (OESO, TIMSS (Trends in International Mathematical Science Study), PISA (Programme for International Student Assessment)) blijkt telkens dat de Scandinavische landen tot de top behoren.

Met behulp van de 'Skolbarometer' wordt op initiatief van de ministeries van Onderwijs de mening van het publiek over het onderwijs gepeild. De 'Skolbarometer' bestaat voor een groot deel uit kwantitatieve vergelijkingen van de Scandinavische landen (kerncijfers: aantal scholen, aantal personeelsleden, prestaties, voortijdige uitval) en het bevat een opiniedeel. De schoolbarometer is bedoeld om de meningen over en de relatie van de doorsnee bevolking met scholen te meten. Welke verwachtingen hebben mensen van scholen? Hoe maken scholen hun huidige taken waar? Hoe zou het onderwijs moeten zijn en wat zijn de ontwikkelingen in de toekomst?

Een representatieve steekproef uit de bevolking en ouders met schoolgaande kinderen uit alle Scandinavische landen wordt bevraagd over een breed scala aan onderwerpen:

- Welk belang wordt gehecht aan kennis/vakken (taal, wiskunde, zaakvakken, creatieve vakken, godsdienst)?
- Hoe tevreden is men over het aanbod aan vakken en inhoud? De Finnen zijn het meest tevreden, de Zweden het minst. Net als in de Nederlandse Onderwijsmeter zijn ouders veel meer tevreden over het aanbod dan de doorsnee bevolking.
- Hoe wordt gedacht over het bereiken van andere doelen, zoals gelijke kansen voor meisjes, leren samenwerken, voorbereiding op het hoger onderwijs? Hierover is ongeveer de helft van de respondenten tevreden. Over de voorbereiding op de arbeidsmarkt, het bevorderen van de persoonlijke ontplooiing en creativiteit is men minder tevreden.
- Hoeveel vertrouwen heeft men in het onderwijs? Dat vertrouwen blijkt heel groot.

- Op welke kennis en ervaringen baseren de respondenten hun mening? Ouders gaan voornamelijk uit van hun eigen ervaringen. Voor de overige respondenten geldt dat meer dan de helft zich vooral baseert op berichten in de media.

In de vragenlijst is ook een deel opgenomen waarin ouders de mening over de school van hun kind kunnen geven. Het gaat daarbij om vragen over:

- de fysieke en sociale omgeving (de helft is tevreden over bijvoorbeeld grootte van de klassen);
- de informatievoorziening over de voortgang van het kind (daarover is eenderde tevreden);
- de klassengrootte (men is tevreden);
- de mogelijkheden om extra hulp voor het kind te krijgen (men is minder tevreden);
- de voorzieningen op school (er zijn relatief grote verschillen tussen de landen, men is het minst tevreden over voorzieningen voor buitenschoolse activiteiten); en
- de zeggenschap (daarover is men tevreden).

In grote lijnen zijn de Scandinaviërs tevreden met hun onderwijs. Denen en Finnen zijn het meest tevreden, de Zweden zijn iets minder tevreden. De Noren scoren rond het gemiddelde.

2.8 Duitsland

Onze netwerkraadpleging in Duitsland duidt erop dat het land in verwarring is over het onderwijs naar aanleiding van de PISA-resultaten die in de loop van 2001 en 2002 werden gepubliceerd. Uit PISA bleek dat de Duitse kinderen zowel bij taal als bij natuurwetenschappen onderin de ranglijsten staan. Het degelijke imago van het Duitse onderwijs kreeg daarmee een flinke knauw. Duitsers waren trots op hun onderwijs en in de beroemde Amerikaanse nota *A Nation at Risk* (1983) werd het Duitse (en Japanse) onderwijs nog ten voorbeeld aan het Amerikaanse gesteld.

Er bestaat een scheiding tussen diegenen die vinden dat er meer controle op het onderwijs moet komen, dat er meer prestaties moeten worden gemeten, en anderen die juist menen dat er vertrouwen in het onderwijs nodig is. Het debat in Duitsland richt zich daarmee vooral op het dilemma: moeten de onderwijsprestaties meer gecontroleerd en gemeten worden of moet er juist meer vertrouwen in het onderwijs komen?

Het leraarschap in Duitsland lijkt gedevalueerd. Al enkele jaren geleden stond er in *Der Spiegel* een groot artikel waarin alle ellende over leraren breed werd uitgemeten. Het tekort aan leraren (klassen worden in Nordrhein-Westfalen gewoon naar huis gestuurd) en schoolleiders is schrikbarend. In de stukken hierover klinkt een ondertoon: hoe is het mogelijk dat een zo gerespecteerd beroep als leraar zijn aantrekkelijkheid heeft verloren? Hoe komt het dat jongeren dit beroep lijken te mijden? Is het werkelijk zo of wordt het ons aangepreut?

2.9 Engeland

In Engeland zijn de termen 'onderwijs crisis' en 'onderwijsrevolutie' niet van de lucht. Michael Barber, een belangrijke onderwijsadviseur van premier Blair (*The learning game*, 1996), vat de crisis samen. Maar hij signaleert eveneens dat ondanks de negatieve berichtgeving in de media en de niet aflatende kritiek ('vilification') op leraren, ouders nog steeds zeer te spreken zijn over de kwaliteit van het onderwijs van hun kind.

Uit een onderzoek van de Keele University waarin ouders wordt gevraagd een oordeel te geven over het onderwijs en de school van hun kind, blijkt dat ouders overwegend tevreden zijn. Dit onderzoek wordt gedaan op verzoek van scholen. Scholen kunnen hun eigen resultaat vergelijken met het gemiddelde. Uit het onderzoek blijkt dat ouders de ouderavonden mondjesmaat (19%) en de jaarlijkse toespraak van de schoolleider vrijwel nooit bezoeken. Ouders zijn dik tevreden over de leraar, zijn prestaties en de benaderbaarheid van leraren.

Opmerkelijk is een instrument van de BBC op internet waarmee de problemen en zorgen van ouders bij de keuze van een school voor voortgezet onderwijs in kaart worden gebracht. Er wordt ingezoomd op de zorgen van ouders over: de resultaten die een kind nodig heeft om naar de gewenste school te kunnen doorstromen, de kosten die dat met zich meebrengt en de kwaliteit van de te kiezen school.

Uit een onderzoek van de Engelse vakbond (Neill, 2001) blijkt dat meer dan de helft van de leraren (53%) wel eens te maken heeft gehad met bedreigingen van leerlingen of ouders. Slechts eenderde van de leraren zegt tevreden te zijn over de steun die zij van het management krijgen wanneer ze zijn bedreigd.

2.10 Canada

In opdracht van het ministerie van Onderwijs van de Canadese provincie British Columbia worden door het onderzoeksbureau McTyre & Mustel Research Ltd regelmatig telefonische surveys gehouden onder een 'random' selectie van alle ouders met schoolgaande kinderen. Daarnaast zijn er schriftelijke enquêtes onder 'stakeholders' (ouders, leerlingen, leraren en 'non-teaching staff'). Deze enquêtes richten zich vooral op de 'grades' 4, 7, 10 en 12 (basisschool en 'high school'). In totaal werden 1.445 personen ondervraagd. De vragenlijst is ontwikkeld door het ministerie en het Public Affairs Bureau en het afnemen van de enquête duurt ongeveer twaalf minuten. Het doel is scholen, schoolbesturen en het ministerie in staat te stellen de tevredenheid van ouders met het openbare onderwijs te monitoren. Bovendien is de verwachting dat het onderzoek zal leiden tot verbetering van het openbaar onderwijs: betere leermogelijkheden en hogere prestaties van leerlingen.

De belangrijkste uitkomsten zijn:

- 77% van de ouders is tevreden (33% zeer tevreden, 44% tevreden); 22% is ontevreden (10% zeer ontevreden, 12% enigszins ontevreden). Wanneer de vraag herhaald wordt nadat de ouders een aantal andere vragen over het onderwijs aan hun kinderen hebben beantwoord, stijgt de tevredenheid naar 82%, met de grootste groei in de categorie 'zeer tevreden'!

- De tevredenheid wordt in belangrijke mate bepaald door de tevredenheid over de leraar van de kinderen, en pas op enige afstand ook door het plezier van het kind in het naar school gaan, en de schoolresultaten tot nu toe.
- De ontevredenheid is gebaseerd op verschillende zorgen: de bezorgdheid dat kinderen de basisvaardigheden niet voldoende leren (8-9%), zorg over de groepsgrootte (grote klassen) (8-9%), over de slechte kwaliteit van leraren (8-9%), over stakingen of andere acties van leraren (5%) en over overheidsfinanciering (5%).
- Het onderzoek gaat nog in op aspecten als: tevredenheid van ouders per leer-gebied (over de kernvakken lezen, schrijven, rekenen is ruim 80% tevreden); de indruk die ouders hebben van de betrokkenheid van leraren (83% is tevreden, maar dat neemt af naarmate leerlingen in hogere leerjaren terechtkomen: 96% tevredenheid in 'grade' 2 t/m 10; 75% in grade 11 en 12), bovendien is er een sterk verband met de 'overall' tevredenheid van ouders over het onderwijs!
- Tot slot is gevraagd naar de mate waarin scholen tegemoetkomen aan verwach-tingen van ouders:
 - Voelen ouders zich welkom op de school van hun kind? (90% antwoordt bevestigend)
 - Voelt het kind zich veilig op school? (89%)
 - Worden op de school gedragsregels gehanteerd? (79%)
 - Werkt het kind hard als het gaat om leren? (77%)
 - Worden persoonlijke verschillen op school gerespecteerd? (76%)
 - Betreft de school ouders in beslissingen over het onderwijs van hun kind? (68%)
 - Helpt de leraar het kind met huiswerk als dat nodig is? (66%)

2.11 Nederland

De Onderwijsmeter is een telefonische opiniepeiling onder achthonderd respondenten die representatief zijn voor de Nederlandse bevolking, en achthonderd ouders met schoolgaande kinderen. In deze peiling wordt de respondenten, naast vele andere onderwerpen, gevraagd over welke zaken zij zich zorgen maken (Vrieze, Wartenbergh-Cras & Van Kessel, 2002). De Onderwijsmeter is voor het eerst afgenomen in 1999. In deze internationale verkenning zijn de uitkomsten van de Onderwijsmeter 1999 tot en met 2002 verwerkt. Op het moment van schrijven was de Onderwijsmeter 2003 nog niet beschikbaar. Respondenten kunnen eerst een open antwoord geven. Vervolgens wordt hen gevraagd of zij zich wel eens zorgen maken over elf voorgelegde onderwerpen. Het tekort aan leraren is zowel bij de Nederlandse bevolking als bij ouders het grootste zorgpunt. Daarnaast komen ook het (negatieve) gedrag van leerlingen en het gebrek aan individuele zorg voor kinderen als zorgpunt naar voren. In het voortgezet onderwijs zijn er relatief veel zorgen over de vernieuwingen in het onderwijs.

Het algemene beeld uit de Onderwijsmeter is overigens dat zowel de Nederlandse bevolking als de ouders met schoolgaande kinderen tevreden zijn met het onderwijs en met de scholen en de leraren. Men geeft hoge rapportcijfers voor scholen en leraren (en dan vooral voor de school en de leraren van het eigen kind). Men heeft veel waardering voor leraren en meer dan 50% van de respondenten is zelfs bereid meer belasting te betalen voor verbetering van het onderwijs. De groep ontevredenen is zeer klein.

Interessant is dat de Onderwijsmeter een verschil in perspectief blootlegt tussen de visie van ouders en die van het beleid. Vooral de Onderwijsmeter 1999 laat dit zien (Vrieze, Tiebosch & Van Kessel, 1999). Ouders kijken bij de beoordeling van de school vooral naar sociaal-emotionele aspecten en minder naar kwaliteit en prestaties. Doorslaggevend bij ouders is dat het kind met plezier naar school gaat. Slechts een op de vijf ouders kijkt vooral naar de prestaties. Er worden vraagtekens geplaatst bij het beleid van de overheid om ouders met behulp van Cito-scores en openbare prestatiegegevens inzicht te geven in de kwaliteit van de school.

Tabel 1: Percentage dat zich, spontaan gevraagd, zorgen maakt over een onderwerp

	Nederlandse bevolking over het basis- onderwijs	Ouders met kinderen in het basis- onderwijs	Nederlandse bevolking over het voortgezet onderwijs	Ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs
Tekort aan personeel	38%	39%	29%	31%
Gedragsproblemen	17%	9%	25%	14%
Onvoldoende individuele aandacht	11%	16%	11%	18%
Tekort aan middelen/geldgebrek	7%	8%	5%	4%
Minderhedenproblematiek	4%	5%	2%	3%
Vernieuwingen	4%	4%	11%	18%

Bron: *Onderwijsmeter*

Het SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) heeft in 2002 een onderzoek gepubliceerd over de betrokkenheid van ouders bij de school van hun kinderen (SCP, 2002). Ook hier blijkt enig verschil tussen het perspectief van de politiek en dat van ouders: het streven van de rijksoverheid is gericht op een grote betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind; ouders zijn vooral gericht op hun eigen kind.

In het basisonderwijs is een op de tien ouders lid van de ouderraad, de medezeggenschapsraad of het schoolbestuur. De helft van de ouders is betrokken bij schoolactiviteiten. In nog lopend onderzoek dat wordt uitgevoerd door het SCO-Kohnstamm Instituut in samenwerking met de Vereniging voor Openbaar Onderwijs (VOO), wordt nagegaan of er sprake is van terugloop van de ouderbetrokkenheid op scholen vergeleken met tien jaar geleden. Schooldirecteuren en ouders beantwoorden vragen over de activiteiten die ouders zoal op school verrichten, de tijd die zij daarmee bezig zijn, hun belangrijkste motivatie en de ondersteuning of afspraken die zij daarbij wensen (Overmaat & Boogaard, te verschijnen). De informatie die ouders nodig hebben om een schoolkeuze te kunnen maken, krijgen ze vooral door een bezoek aan scholen. Schriftelijke informatie, internet (schoolwebsites) en kwaliteitskaarten worden slechts in zeer beperkte mate geraadpleegd. Onverwachte en structurele lesuitval is een bron van zorg bij ouders. Een op de tien kinderen in het basisonderwijs heeft in de maand voorafgaand aan de enquête te maken gehad met het uitvallen van leraren. In het voortgezet onderwijs ligt dit percentage nog veel hoger.

Hoewel het instrument niet wordt gebruikt voor het onderwijs, is het 'mentality' onderzoek van bureau Motivaction voor de meting van maatschappelijke onvrede hier wellicht van belang. Als een van de weinige wist dit bureau de onvrede in 2001/2002 te voorspellen. Sinds 1997 worden maandelijks tweeduizend respondenten die representatief zijn voor de Nederlandse bevolking, gevraagd een lijst met driehonderd zogenoemde 'mentality' waarden in te vullen. Het benaderen van de respondenten gebeurt via een thuisbezoek. Deelnemers vullen vervolgens schriftelijk of via internet een vragenlijst in. Op basis van de resultaten worden trends geanalyseerd. Een van de trends in 2001 was de toenemende angst voor het verlies van sociale binding.

In februari 2003 is de overheid gestart met de Belevingsmonitor Rijksoverheid. De aanleiding was de bevinding van de adviescommissie Toekomst Overheidscommunicatie dat steeds meer burgers een afstand tot de overheid beleven. De Belevingsmonitor Rijksoverheid heeft als doel inzicht te krijgen in:

- de manier waarop burgers maatschappelijke problemen en het beleid van de overheid beleven;
- de kennis, verwachtingen en evaluatie van de voorgestelde oplossingen door burgers;
- de waardering van het handelen van de overheid; en
- de vraag of en hoe burgers betrokken willen zijn bij de vorming van beleid.

Uit de peiling van maart (rapportage april) blijkt voor het terrein van het onderwijs dat de Nederlandse burger zich veel zorgen maakt over:

- normen en waarden op school (72% is ontevreden over het beleid dienaangaande);
- gedragsproblemen op school (77% is ontevreden);
- duidelijke regels voor leerlingen (76% is ontevreden); en
- het leren over Nederlandse democratie en rechtsorde (77% is ontevreden).

Het beleid moet meer prioriteit geven aan:

- respect voor leraren (78%);
- duidelijke regels voor leerlingen (72%); en
- het leren over Nederlandse democratie en rechtsorde (68%).

Ook wordt in de peiling aandacht besteed aan de culturele vorming op school. De Nederlandse burger vindt dat in het beleid meer prioriteit moeten worden gegeven aan: toegankelijkheid van culturele instellingen (51%), kennis van de Nederlandse geschiedenis (44%) en cultuur als vast onderdeel van het lesprogramma (54%). Wat betreft een aantal stellingen over allochtone kinderen in het onderwijs is het publiek tevreden.

Uit de peiling van februari (rapportage maart) blijkt dat de Nederlandse bevolking zich zorgen maakt over het lerarenbeleid van de overheid.

De Inspectie van het Onderwijs doet jaarlijks verslag van de staat van het onderwijs. Uit het verslag over het jaar 2002 blijkt dat de Inspectie wil inspelen op de zorgen die bij ouders leven. Veel ouders, aldus de Inspectie, hinken in hun beeld van het onderwijs op twee gedachten. Enerzijds zijn ze tevreden, anderzijds zijn ze ontevreden. De Inspectie heeft aandacht voor de zorgen van ouders over de kwaliteit van het onderwijs, het tekort aan leraren (met als gevolg lesuitval) en de gedragsproblemen bij kinderen.

Het is ook interessant naar de vakbonden te kijken voor het perspectief van de leraren. De AOb (Algemene Onderwijsbond), de grootste vakbond van docenten in het primair, voortgezet en beroepsonderwijs, heeft sinds enkele jaren een AOb-panel. Op die manier wordt de mening van AOb-leden over onderwijskwesties gepeild en hierover wordt gerapporteerd in het *Onderwijsblad*. Zorgen die naar voren komen zijn de taakbelasting en geweld en agressie van ouders en leerlingen tegenover leraren.

De ouderorganisaties (NKO (Nederlandse Katholieke vereniging van Ouders), Ouders & COO, LOBO (Landelijke Oudervereniging Bijzonder Onderwijs op Algemene grondslag), VOO (Vereniging voor Openbaar Onderwijs)) en leerlingenorganisaties (LAKS (Landelijke Aktie Komitee Scholieren), JOB (Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs)) proberen vanuit de zorgen van hun achterban invloed uit te oefenen op de politiek. Voor ouders komen zorgpunten naar voren als: de hoogte van het schoolgeld, de kosten van schoolboeken, problemen over de schoolkeuze bij het voortgezet onderwijs, de regels rond medezeggenschap, pesten, problemen rond overblijven op school, onderwijsguiden en leerlinggebonden financiering. Voorts gebruiken de ouderorganisaties kleine internetpanels om de meningen van ouders te peilen.

Het LAKS (de scholierenvereniging in het voortgezet onderwijs) schenkt veel aandacht aan de zorgen rond de examens. JOB (de studentenvereniging in het middelbaar beroepsonderwijs) heeft met behulp van het ODIN-project de mening van studenten in het middelbaar beroepsonderwijs gepeild over de kwaliteit van het onderwijs. Recentelijk houden ze zich sterk bezig met het vinden van stageplekken.

De instrumenten van de ouder- en studentenorganisaties moeten bekeken worden vanuit het belangenbehartigingsperspectief. De organisaties zijn sterk op het beleid gericht en op de beïnvloeding hiervan. De informatie-uitwisseling vindt vooral tussen organisatie en beleid plaats, waardoor een onvolledig beeld ontstaat. De informatie wordt selectief verspreid. De vraag is in hoeverre deze onderzoeken een representatief beeld geven.

Uit het jaarverslag van de LKC (Landelijke Klachtencommissie voor het openbaar en het algemeen toegankelijk onderwijs, 2003) blijkt dat de LKC in 2002 115 klachten heeft ontvangen. Ten opzichte van 2001 is dit een daling van 30 klachten. In 2000 ontving het LKC 128 klachten. De klachten hebben vooral betrekking op het eigen kind van de indiener, maar er zijn ook enkele klachten over de relatie werknemer-werkgever. De klachten gaan over: de pedagogisch-didactische begeleiding, de communicatie, ongewenste intimiteiten, een hardhandige aanpak, pesten, de (interne) klachtbehandeling, en werknemer-werkgeverproblemen.

Voorts zijn veel gemeenten en provincies bezig met het ontwikkelen van onderwijs- en jeugdmonitoren, waarbij informatie lokaal en regionaal op een rij wordt gezet. We bezochten de sites van de vijf grote steden (Rotterdam, Den Haag, Amsterdam, Utrecht, Nijmegen) en we keken naar de jeugdmonitor Zeeland. De informatie loopt sterk uiteen. Er wordt weinig expliciet aandacht besteed aan de zorgen van ouders, de lokale bevolking of leraren, bijvoorbeeld via een trefwoord 'zorg' of 'zorgen'. Impliciet wordt er aandacht besteed aan punten als overblijfgelingen, voortijdige schooluitval, de bestrijding van achterstanden, pesten en dergelijke. Ze worden niet als zorgpunten van ouders gepresenteerd, maar als zorgpunten van beleid. De gegevens worden met een ander doel verzameld, vaak het informeren van de burger of ouder. De gemeente Utrecht geeft per wijk gedetailleerd de voortijdige uitvalcijfers weer. Blijkbaar is dit een zorgpunt.

We krijgen de indruk dat er veel informatie beschikbaar is, maar dat deze gefragmenteerd is. Er is behoefte aan overzicht van de informatie die op lokaal en regionaal niveau wordt verzameld.

2.12 Conclusies

Onze inventarisatie heeft een groot aantal instrumenten in een groot aantal landen opgeleverd (zie de overzichten aan het eind van dit hoofdstuk en bijlage 1 voor een gedetailleerd overzicht van zorgen).

Het eerste opvallende punt is dat in de Verenigde Staten vooral particuliere organisaties opdrachtgever zijn, in West- en Noord-Europa is dat de overheid en in Zuid- en Oost-Europa doen vooral universiteiten onderzoek. Opvallend is ook dat vakbonden en professionele organisaties vaak gebruikmaken van opiniepeilingen. In de Verenigde Staten is er een specifieke organisatie die zich met de publieke agenda bezighoudt (Public Agenda).

De tweede belangrijke constatering is dat meestal gebruik wordt gemaakt van telefonische interviews waarbij men werkt met representatieve steekproeven van duizend tot tweeduizend personen. Deze methodologische aanpak heeft een aantal belangrijke consequenties.

- De vragen zijn veelal gesloten en gaan over concrete onderwerpen die opdrachtgevers belangrijk vinden. Het is moeilijk te achterhalen wat de motieven en achtergronden van bepaalde meningen zijn.
- Meestal worden personen bereikt met een betere opleiding en een grotere bereidheid hun mening te geven. Minderheidsgroepen en moeilijk bereikbare personen (vanwege taal, telefonische onbereikbaarheid, enzovoort) zijn ondervertegenwoordigd.
- De resultaten zijn soms moeilijk interpreteerbaar of multi-interpretabel, omdat veel aanvullende informatie ontbreekt.
- Het is onduidelijk wat de ondervraagden (al) weten en op welke feiten en ervaringen hun mening is gebaseerd.

In een aantal gevallen worden de telefonische of schriftelijke enquêtes aangevuld met zogenoemde focusgroepen. Deze focusgroepen leveren meer achtergrondgegevens en bieden ook de mogelijkheid tot doorvragen. Toch is het voor de lezer vaak onduidelijk hoe zulke groepen zijn samengesteld.

Het derde opvallende punt is dat de uitkomsten in de verschillende landen sterk overeenkomen. In het algemeen heerst er tevredenheid onder de ouders over de eigen school. Het brede publiek oordeelt doorgaans wat kritischer. De belangstelling van de ouders voor de school en het onderwijs neemt af naarmate hun kinderen verder zijn in het onderwijs. De onderwerpen en dus ook de uitkomsten zijn sterk gerelateerd aan actuele politieke kwesties, zoals schoolgrootte, geweld op school, keuzevrijheid, voorschoolse educatie en kwaliteitsverbetering. De zorgen van de ouders hebben veel meer betrekking op de 'kleine dingen', waardoor ze ook minder uit de grootschalige peilingen naar voren komen:

- de communicatie tussen ouders en school;
- de veiligheid op school en de angst voor geweld, drugs of 'verkeerde vrienden';
- de ondersteuning bij leerproblemen; en
- de grootte van klassen en scholen.

In de vierde plaats is gebleken dat de indeling van Hirschmann in exit-gedrag, voice, loyaliteit en verwaarlozing tot op zekere hoogte zinvol is. Vooral het onderzoek uit de Verenigde Staten geeft inzicht in het exit-gedrag. In toenemende mate wordt de verplichte schoolkeuze aan de kaak gesteld door middel van thuisonderwijs ('home schooling'), 'charter schools' en 'vouchers'. In West- en Noord-Europa ligt het accent op 'loyalty'. De overheid wil graag weten in hoeverre de bevolking, respectievelijk de ouders nog vertrouwen hebben in het overheidsbeleid. De Scandinavische Skolbarometer, de Nederlandse Onderwijsmeter en Belevingsmonitor en het Belgische onderzoek van Elchardus en Smits geven dit aan. De overheid is vooral geïnteresseerd in tevredenheid, rapportcijfers en internationale vergelijkingen. Het voice-gedrag zien we vooral in Oost- en Zuid-Europa. De democratisering in Oost-Europa doet de vraag ontstaan hoe de afstemming tussen de opvoeding thuis en die op school kan worden verbeterd. De democratisering van de school staat hoog op de agenda. Het vierde element in de theorie van Hirschmann, verwaarlozing, hebben we relatief weinig aangetroffen. Toch lijkt de maatschappelijke onderstroom zich te richten op verwaarlozing van het onderwijs. Het is wenselijk dat hier meer zicht op komt.

De vijfde conclusie is dat de verschuivingen in de tijd langzaam gaan: prioriteiten wisselen weliswaar, maar er zijn geen schokkende veranderingen. Een enkele keer is er sprake van een vorm van 'morele paniek', zoals in Frankrijk waar plotseling een grote zorg over pedofilie zichtbaar wordt. Uit de jaarlijkse PDK-poll blijkt dat opvattingen over onderwijs over de jaren heen relatief stabiel zijn, hoewel het vertrouwen in openbare scholen toch iets lijkt af te nemen. Gebrek aan discipline stond van 1969 tot 1985 nummer één op de lijst van zorgen. Daarna zijn afwisselend gebruik van drugs, gebrek aan financiële middelen en gebrek aan discipline als grootste zorgpunt naar voren gekomen.

Uit de ITS-monitor blijkt dat zorgpunten door de jaren heen af- en toenemen, maar er is nog geen duidelijke richting aan te geven. Tekort aan personeel, gedragsproblemen, onvoldoende individuele aandacht en vernieuwingen in het onderwijs horen bij de topdrie van zorgpunten. Voorts kunnen we ook signaleren dat onderwerpen als veiligheid, schoonmaak en lesuitval dertig jaar geleden in Nederland vrijwel ondenkbaar waren. Zo is ook het aspect verwaarlozing relatief nieuw. Ook is er altijd een groep mensen die vindt dat het niveau van onderwijs steeds lager wordt. Een andere ontwikkeling die naar voren komt is dat er meer interesse is in de meningen van specifieke groepen. Tot slot is er sprake van een ontwikkeling waarbij ouders meer als consumenten van onderwijs worden gezien.

Overzicht 1: Onderzochte groepen en instrumenten.

	Doorsnee bevolking	Ouders	Personeel (docenten)
USA/Canada	PDK/Gallup Public Agenda Ed Week Lokale besturen NCES ETS	PDK/Gallup Public Agenda Parent Satisfaction survey (British Columbia) Lokale besturen NCES ETS	
Frankrijk	Ministerie van Onderwijs Publieksfora	Ouderorganisatie Vakbonden Ministerie van Onderwijs Publieksfora	Ministerie van Onderwijs Vakbonden
België	Vertrouwen in poli- tiek, overheid en instellingen (inclusief onderwijs) in tijden van affaires INES-groep	Schoolkeuze	Tevredenheidsonder- zoek (Aelterman)
Spanje		Interviews aansluiting school bij opvoeding	
Tsjechië		Project 'partnerships' ouders - school	
Scandinavië	Skolbarometer	Skolbarometer	
Duitsland	Vertrouwen	Vertrouwen naar aan- leiding van tekort aan leraren	
Engeland		BBC-site Universiteit van Keele	Vakbonden (Neill)
Nederland	Onderwijsmeter Inspectierapport Provinciale en gemeentelijke monitoren	Onderwijsmeter SCP Ouderorganisaties	AOb-panel

Overzicht 2: Regelmatig gehouden surveys, naar soorten opdrachtgevers en methodologische aanpak.

Land	Naam	Opdrachtgever	Jaar/frequentie	Wijze
USA/Canada	PDK/Gallup	PDK	Jaarlijks; sinds 1968	Telefonische enquête; n=1000; focusgroepen
	Public Agenda	Diverse particuliere organisaties	Sinds 1999; sinds 1998 jaarlijks vier studies	Telefonische enquête; n=800; focusgroepen
	Ed Week	Carnegie Corp Ford Foundation Rockefeller Foundation	Jaarlijks	Telefonische enquête; n=1100; Stemmers
Frankrijk	Opinieonderzoek	Ministerie van Onderwijs	Periodiek	Telefonische enquête; n=1800
	Observatoire des parents	Federatie van ouder-organisaties	Twee keer per jaar	Telefonische enquête; representatieve steekproef
België	Vertrouwen van Vlamingen in politiek, overheid, instellingen	Ministerie van Onderwijs Vlaanderen	1996; periodiek herhaald	Enquête; representatieve steekproef
	Waardering docent	Universiteit; Ministerie van Onderwijs	Periodiek	Enquête Delphi-onderzoek
Scandinavië	Skolbarometer	Ministeries van Onderwijs Scandinavië	Sinds 2000; jaarlijks	Enquête; representatieve steekproef
Nederland	Onderwijsmeter	Ministerie van Onderwijs	Sinds 1999; periodiek	Telefonische enquête; n=800 in 2002
	AOb-panel	AOb	Periodiek	Internet-enquête

3 Onderzoek naar bezorgdheden nader beschouwd

3.1 Inleiding

Een bekende Amerikaanse schrijver uit de negentiende eeuw schreef eens dat iedereen over het weer praat, maar er niets aan doet! Wanneer we het tegenwoordig over het onderwijs hebben, heeft ook bijna iedereen een mening én weet iedereen wat we eraan moeten doen. Onderwijs kent vele kwesties waar menigeen zich deskundig acht, al was het alleen omdat men zelf onderwijs heeft gevolgd en/of kinderen heeft die onderwijs genieten. Klachten over het onderwijs hebben een lange geschiedenis. Niet voor niets maakte de historicus Piet de Rooy (2003) in de onlangs gehouden Kohnstamm-lezing de opmerking: “Er wordt vooral veel geklaagd over het onderwijs, maar het is de vraag of dat nu komt doordat er zo veel veranderd of juist omdat er veel te weinig veranderd is. Gaat het, anders gezegd, om oude klachten over bekende problemen, die maar niet worden opgelost, of duiken er aanhoudend nieuwe problemen op? We weten het niet.”

Ook anderen worstelden eerder met dit probleem. Zo probeerden de Franse hoogleraren Baudelot en Establet al in 1989 in hun boek *Le niveau monte* (Het niveau stijgt) het oude idee te ontkrachten dat het onderwijs in Frankrijk achteruitgaat. Zij gaven een lange lijst van citaten uit de afgelopen eeuw waarin steeds weer geconstateerd werd dat het niveau van het lees- en schrijfonderwijs, en ook van andere vakken daalde. Daar stelden zij tegenover dat dit niet bleek uit de cijfers: meer gediplomeerden, verbetering van de kwalificaties en ook groei in de prestaties. Dergelijke exercities zijn ook elders beproefd. Bekende voorbeelden zijn het boek van Berliner en Biddle *The Manufactured Crisis: Myths, Fraud and the Attack on America's Public Schools* uit 1995 en dat van Rothstein *The Way We Were? The Myths and Realities of America's Student Achievement* uit 1998. Toch zijn dergelijke, vaak goed bedoelde, pogingen om tegen de stroom van de publieke opinie in te roeien wat gekunsteld en roepen ze meestal onmiddellijk een tegenreactie op.² Ze gaan bovendien voorbij aan het feit dat er wel degelijk onvrede is en dat er bezorgdheden bestaan. Waar die bezorgdheden te lokaliseren zijn en waar ze over gaan, blijven daarom belangrijke vragen.

Na ons overzicht van de verschillende onderzoeken, instrumenten en uitkomsten, willen we kort stilstaan bij enkele bijzondere aspecten van het publieke vertrouwen in of onvrede met het onderwijs.

3.2 Algemene tevredenheid?

Hoe tevreden zijn de ouders en burgers van de verschillende landen nu? Dit is een eenvoudige vraag die echter niet simpel te beantwoorden is. Wanneer ouders en burgers

² Zo kwamen Raymond en Hanushek (2003) met een volledige herberekening van de gegevens van Berliner en Biddle.

gevraagd wordt hun tevredenheid over het onderwijs uit te drukken in een cijfer, zijn zij over het algemeen tamelijk tevreden. Preciezer geformuleerd, er is een zeer klein percentage zeer tevreden en eveneens een klein aantal heel ontevreden. Over het algemeen is er, zoals we in het vorige hoofdstuk hebben geconstateerd, een verschil tussen ouders en niet-ouders (dat wil zeggen burgers zonder kinderen of burgers met kinderen die geen onderwijs – meer – volgen). Niet-ouders en ouders met kinderen in de laatste fase van het voortgezet onderwijs en/of hoger onderwijs zijn wat kritischer dan ouders met kinderen in het basisonderwijs. Dit is een beeld dat nogal verschilt van de indruk die men over het algemeen uit de media krijgt. In geen enkel land echter is er sprake van een ontevreden massa die op het punt staat een revolutie te ontketenen of gegrepen kan worden door een politieke beweging die radicale veranderingen wil. Dit wil echter niet zeggen dat het publiek erg tevreden is. In de meeste landen cirkelen de overallbeoordelingen van scholen en het onderwijs rond het gemiddelde.

Onderzoekers in binnen- en buitenland (Veldheer, 2003; Rose, Gallup & Elam, 1997) brengen naar voren dat het hierboven gesignaleerde patroon verklaarbaar is. Volgens hen maakt het voor de oordeelsvorming nogal wat uit of men persoonlijk betrokken is bij of concrete ervaring heeft met scholen of een overheidsdienst. Als men ervaring heeft (ouders) oordeelt men positiever dan wanneer men die ervaring niet heeft (niet-ouders of ouders die wat verder van het onderwijs af staan). De laatste groep moet dan afgaan op wat in de media over het onderwijs of de overheid gezegd of geschreven wordt. Berichten in de media zijn meestal negatiever en dat verklaart de wat kritischer beoordeling. Het feit dat ouders over het algemeen wat kritischer zijn over het onderwijs in het algemeen dan over de eigen school, bevestigt de stelling van de onderzoekers dat ervaring een rol speelt. Kortom, eigen ervaring concurreert met de informatie uit de media.

Dieper graven

Toch is dit ons inziens nog maar de helft van het verhaal. Dit patroon (van algemene tevredenheid en het verschil tussen mensen met persoonlijke ervaringen en mensen zonder die directe ervaring) gaat alleen op als 'algemene of globale oordelen' worden gevraagd. De gebruikte instrumenten en technieken verbergen over het algemeen belangrijke bronnen van ontevredenheid. Is hier niet sprake van wat de Amerikanen het Lake Wobegon-effect noemen, naar het satirische boek *Lake Wobegon*, "waar iedereen boven het gemiddelde is?" Het is immers merkwaardig dat *iedereen* de eigen school gemiddeld beter acht dan de andere scholen in het land. Waar zijn dan de scholen onder het gemiddelde? Een bekende verklaring hiervoor is het verschijnsel van 'cognitieve dissonantie'. Dat wil zeggen dat iemand de eigen keuzen of het eigen wereldbeeld in overeenstemming brengt met onwelgevallige feiten (waardoor de eigen keuzen of het eigen wereldbeeld verstoord zou(den) raken). Dit zou een verklaring kunnen zijn, maar volgens de Amerikaanse politicoloog Moe (2001) is er nog een andere verklaring mogelijk.

In zijn boek *Schools, Vouchers, and the American Public* zet Moe dit patroon van algehele tevredenheid af tegen pleidooien voor meer keuzevrijheid, die ervan uitgaan dat veel mensen ontevreden zijn over het publieke stelsel. Hij stelt dat als het publiek niet om algemene of globale beoordelingen gevraagd wordt, maar naar specifieke aspecten van het onderwijs, er veel meer onvrede aan de oppervlakte komt. Hij verwijst, in verband met het onderwerp van zijn boek, naar aspecten als kwaliteitsverschillen tussen scholen, zeggenschap van en communicatie met de ouders, sociale ongelijkheid, schoolgrootte en verantwoording. Dit betekent volgens Moe in de eerste plaats dat er dieper moet worden

gegraven. Dit is ook de conclusie van een van de bekendste studies van Public Agenda (Johnson, 1995) waarin gesteld wordt: "Although many people voice initial approval of their own local public schools, this supports disintegrates at the slightest probing."

Verskillende wegen

Met andere woorden; we moeten wat voorzichtiger zijn met de conclusie dat het publiek over het algemeen tevreden is en we moeten ons ervan bewust zijn dat we door de vraagstelling soms allerlei vormen van ontevredenheid over het hoofd zien. Dit zou ervoor pleiten een organisatie met meer distantie (zoals de Public Agenda) te belasten met de peilingen. Het zou, volgens Moe, echter ook onjuist zijn alle totaaloordelen als oppervlakkig terzijde te schuiven. Algemene of globale oordelen kunnen gebaseerd zijn op de afwegingen van allerlei specifieke aspecten bij elkaar. Het kan immers heel goed dat het totale oordeel positief is, terwijl enkele afzonderlijke aspecten negatief beoordeeld worden. Om een voorbeeld te geven: in het totale oordeel kan bijvoorbeeld het oordeel over de prestaties het zwaarst wegen, terwijl de beoordelaar in de totaalscore aspecten als schoolgrootte, veiligheid en zeggenschap minder zwaar weegt. Is men tevreden over de prestaties (de eigen kinderen halen bijvoorbeeld goede resultaten), dan kan het totaaloordeel positief uitvallen terwijl men negatief oordeelt over de andere aspecten.

Afweging tegen alternatieven (keuzevrijheid)

Het kan ook zijn dat men de eigen situatie afweegt tegen alternatieven. Is men slecht op de hoogte van alternatieven of is er gebrek aan alternatieven, dan kan het oordeel uiteraard ook (positief) beïnvloed worden. Zo is al gebleken dat het publiceren van prestatie-indicatoren een bewustmakingsproces op gang heeft gebracht bij ouders, scholen en het brede publiek, die voor het eerst in staat werden gesteld een vergelijking tussen scholen te maken (Dijkstra, Karsten, Veenstra & Visscher, 2001).

Moe noemt nog een aantal factoren die van invloed kunnen zijn bij deze (alternatieve) afweging (vooral mogelijkheden voor exit-gedrag):

- *Woonplek:* veel ouders (zeker in landen met beperkte schoolkeuze) gaan daar wonen waar het (aanbod van) onderwijs overeenkomt met hun wensen. Uit onderzoek (Karsten, Roeleveld, Ledoux, Felix & Elshof, 2002) komt naar voren, dat er nog een behoorlijk percentage ouders is die om die reden zouden willen verhuizen als zij daartoe de middelen bezaten. Het is aannemelijk dat de tevredenheid/onvrede varieert naar woonplek en aanbod van scholen in de directe omgeving.
- *Aanbod van de private sector:* dit is uiteraard een belangrijke factor in landen waar het openbaar onderwijs dominant is en een bijna monopoliepositie bekleedt. Daar biedt het privaat onderwijs een belangrijke uitlaatklep. In Nederland, waar vrije schoolkeuze bestaat en het bijzonder onderwijs weinig drempels heeft, zal het waarschijnlijk op een andere manier van invloed zijn.
- *Ideologie van het onderwijs:* in het Amerikaanse en Franse onderwijs waar het publieke onderwijs een uitgesproken aanhang heeft ('common school' en 'école laïque'), is men minder ontvankelijk voor kritiek op het eigen systeem dan in andere landen. In Nederland, waar de uitgangspunten van de school traditioneel pluralistisch georganiseerd zijn, is deze factor ook van invloed. Hier is echter de richtinggetrouwheid, zeker in de grote steden, steeds minder een richtsnoer in de beoordeling.
- *Verwachtingen:* verwachtingen ten aanzien van het onderwijs hangen met sociaal milieu samen. Het is aannemelijk, zoals Moe stelt, dat laagopgeleide ouders

over het algemeen meer tevreden zijn dan hoogopgeleide ouders. Omdat de laatstgenoemde groep meer gebruik maakt van zowel de exit-optie (door woonplek en/of schoolkeuze) als de voice-optie, zijn hun verwachtingen meer in balans met de feitelijke situatie. Dat levert als nettoresultaat een redelijke tevredenheid op. Hij voorspelt dan ook dat de ontevredenheid zal toenemen als het onderwijssysteem te weinig exit- en voice-opties genereert.

3.3 Eigen perceptie en 'objectieve feiten'

Het volgende aspect dat we willen bespreken is de 'hardheid' van percepties en feiten bij oordeelsvorming over politieke maatregelen. Pride (2000) wijst erop dat de publieke percepties van bepaalde (controversiële) maatregelen een belangrijke beperking kunnen betekenen voor de politiek. Hij geeft het voorbeeld van gedwongen spreiding van leerlingen door busvervoer ('bussing') in de Verenigde Staten. Deze maatregel heeft tot grote tegenstellingen in de Amerikaanse lokale politiek geleid en hier en daar zelfs tot ernstige rellen (bijvoorbeeld in Boston). Het verzet tegen 'bussing', waar uiteindelijk bijna iedereen tegen leek te zijn, heeft ertoe geleid dat dit beleid op de meeste plaatsen is stopgezet. Volgens Pride en ook andere onderzoekers is de negatieve beeldvorming over dit beleid een schoolvoorbeeld van hoe er een discrepantie kan groeien tussen 'objectieve feiten' en persoonlijke ervaringen en percepties.

Het beleid van 'bussing', ontstaan in de jaren zeventig en meestal opgelegd aan lokale besturen door verschillende rechtbanken, had als doel te komen tot een evenwichtiger verdeling van leerlingen met verschillende raciale achtergronden over alle scholen in een bepaald gebied. Daarmee werd beoogd de prestaties van de zwarte leerlingen te verbeteren zonder dat de prestaties van de witte leerlingen eronder zouden lijden, en rassenvooroordelen te verminderen.

Opiniepeilingen tonen vrij constant aan dat de meerderheid van de Amerikaanse bevolking voorstander is van desegregatie en vindt dat meer gemengde scholen de prestaties van zwarte leerlingen ten goede komen. Toch is er al decennia lang een meerderheid tegen 'bussing', waardoor verschillende lokale autoriteiten dit beleid beëindigd hebben. Voorstanders van 'bussing', zoals de bekende Harvard-onderzoeker Orfield (1978), beweren dat deze tegenstand afneemt en dat de direct betrokkenen wél positief staan tegenover gedwongen spreiding (het eerder genoemde ervaringsargument). Zijn stelling luidt dat de politiek het beleid van 'bussing' uit 'slapte' op veel plaatsen heeft stopgezet en daartoe niet gedwongen werd door de publieke opinie.

Pride bestrijdt deze stelling en heeft ook minutieus geanalyseerd waarom de publieke opinie zo negatief is. Hij toont aan dat dit niet kan komen door het mislukken van de doelstellingen van gedwongen spreiding. Die resultaten wijzen eerder op het tegendeel. Uit de gegevens van de situatie in Nashville, en ook andere plaatsen, blijkt namelijk dat de gemiddelde prestaties van zwarte leerlingen stijgen zonder dat de gemiddelde resultaten van de witte leerlingen dalen. Toch blijkt ook daar een meerderheid zich te verzetten tegen 'bussing'. Nader onderzoek onder de bevolking wijst uit dat dit negatieve standpunt maar ten dele te verklaren valt uit algemene vooroordelen of 'eigen belang'. Pride laat zien dat (mis)percepties van de feitelijke situatie een belangrijke rol in de houding tegenover 'bussing' spelen. Mensen met negatieve verwachtingen blijven, ondanks

bewijzen van het tegendeel, bij hun oorspronkelijke oordeel. Zij blijken ongevoelig voor zulke bewijzen, en zoeken naar uitspraken van politici, berichten in de krant en ervaringen van bekenden die hun mening bevestigen. Het is dus niet zo dat zij de willige slachtoffers van bepaalde politici of media zijn, maar dat zij hun beeld van de werkelijkheid, eenmaal gevormd, niet gemakkelijk loslaten.

Deze taaiheid van (mis)percepties duidt erop dat oordelen over controversiële onderwerpen niet gemakkelijk gemanipuleerd kunnen worden. Dat kan een geruststellende gedachte zijn. Het betekent echter ook dat sommige (mis)percepties diep geworteld zijn en ook niet eenvoudig door voorlichtingscampagnes en dergelijke veranderd kunnen worden. Dit gegeven kan belangrijke beperkingen opleggen aan beleid dat sterk steunt op de medewerking van het publiek. Zoals een voorzitter van een groot schoolbestuur het onlangs formuleerde in een onderzoek naar mogelijkheden om segregatie in het Nederlandse onderwijs tegen te gaan: "Waar onwil is, is er altijd een omweg."

3.4 Twee dimensies: percepties en gedrag

Onderzoek naar tevredenheid en bezorgdheden in het onderwijs maakt vooral gebruik van telefonische enquêtes waarin gevraagd wordt naar de mening van de respondenten. In deze aanpak schuilt ook een gevaar, waar Loveless (1997) in een beschouwing over *The Structure of Public Confidence in Education* op wijst. Hij is primair geïnteresseerd in de vraag hoe een legitimatiecrisis kan ontstaan. Instituties of sociale arrangementen zijn gelegitimeerd als hun bestaan als *vanzelfsprekend* wordt ervaren. Bepaalde maatschappelijke trends (bijvoorbeeld de toegenomen individualisering) kunnen deze vanzelfsprekendheden of gestolde voorkeuren onder druk zetten en leiden tot institutionele veranderingen. In dat geval is er sprake van een legitimatiecrisis. In een legitimatiecrisis kan volgens Loveless een onderscheid gemaakt worden tussen twee dimensies: een *perceptuele* en een *gedragsdimensie*.

De perceptuele dimensie omvat de houding die burgers innemen tegenover hun instituties; de gedragsdimensie heeft betrekking op wat burgers doen op basis van hun attitude. Instituties in crisis lijden onder erosie van zowel de publieke houding als het publieke gedrag. In de media en ook in onderzoek wordt vooral melding gemaakt van de attitudeveranderingen en is er minder aandacht voor het gedrag. Het kan ook zijn dat attitude en gedrag niet met elkaar overeenstemmen. Dat is volgens Loveless momenteel in het onderwijs het geval.

Klachten over het onderwijs

Loveless vertrekt in feite vanuit dezelfde vraag die Piet de Rooy stelde in zijn Kohnstamm-lezing. Hoe is het nu te verklaren dat er zo veel geklaagd wordt over het onderwijs (negatieve percepties)? Loveless noemt vier mogelijke verklaringen: demografische veranderingen, slechte gemiddelde prestaties van het onderwijssysteem, algemene onvrede over de rol van de overheid en de negatieve beeldvorming in de media.

De eerste verklaringsgrond, namelijk demografische veranderingen, lijkt op het eerste gezicht vrij aannemelijk. In het begin van de jaren tachtig voerden de PDK-onderzoekers aan dat het enigszins teruglopen van de tevredenheid over het onderwijs te verklaren viel uit de teruglopende leerlingaantallen (Elam, 1984). Dit is in feite dezelfde verklaring

die wij eerder besproken hebben. Ouders met kinderen in het funderend onderwijs zijn over het algemeen positiever. Neemt het aantal kinderen af, dan neemt de inbreng van hun ouders in het totaal af. Deze verklaring is dus gebaseerd op de redenering dat persoonlijke ervaring van grote invloed is op de percepties. Loveless toont echter aan dat deze verklaring na 1983 niet meer opgaat. Na die tijd neemt het percentage schoolgaande kinderen niet meer af maar blijft de publieke opinie fluctueren. Het kan nog zijn dat demografische factoren een zekere invloed hebben, maar deze kan niet groot zijn.

De tweede mogelijke verklaring vormen de teruglopende gemiddelde prestaties op enkele belangrijke testcores in de VS. Ook deze verklaring lijkt in eerste instantie plausibel: de SAT-scores (Scholastic Aptitude Test) gingen ongeveer gelijk op met de golven in het publieke vertrouwen in het onderwijs. De vraag is echter wat door wat beïnvloed wordt: zijn de publicaties over de testcores de oorzaak van het verlies aan vertrouwen ('message') of zijn de teruglopende prestaties zelf de oorzaak ('medium'). Dit lijkt een academische vraag. Nu echter door gedegen onderzoek langzamerhand duidelijk wordt dat de SAT-scores een slechte indicator zijn voor feitelijke prestaties van het onderwijsstelsel, is deze vraag niet louter een academische. Het zou wel eens kunnen zijn dat 'slechte boodschappen' meer invloed op de mening en de oordeelsvorming hebben dan indicatoren die de 'werkelijkheid' in al zijn nuances bestrijken.

De derde verklaring is geen onbekende: afnemend vertrouwen in overheid. Ook in Nederland (Veldheer, 2003) zijn er onderzoekers die dit verschijnsel uitvoerig geanalyseerd hebben. Loveless wijst er terecht op dat het niet alleen publieke instellingen zijn die een vertrouwenscrisis hebben doorgemaakt of doormaken. Hij wijst op het voorbeeld van de kerken en sommige industrietakken (de Amerikaanse autoindustrie). Hij wijst verder de verklaring van de hand dat er een sterke relatie is tussen ervaring met een overheidsdienst en de waardering. Hier noemt hij het voorbeeld van allerlei verzorgingsarrangementen, waarover de cliënten beslist niet tevreden zijn. Het is volgens hem wel zo dat de 'public mood' in het algemeen afneemt. Verder wijst hij erop dat er een verschil is tussen vertrouwen in de leiders van (publieke) instellingen en vertrouwen in de instellingen zelf. Dit onderscheid brengt hij in verband met schaalgrootte. Er is volgens hem groeiende twijfel over de toenemende schaalgrootte van instellingen waardoor zeker de leiding aan zichtbaarheid en aanspreekbaarheid verliest. Dat vertaalt zich in bezorgdheid over de grootte van (publieke) instellingen en belemmert de mogelijkheden tot participatie (voice).

De vierde verklaring, namelijk negatieve media-aandacht, worstelt met hetzelfde als de tweede verklaring. Wat was er nu het eerst: de negatieve media-aandacht of het gebrek aan vertrouwen? In de bekende studie over agendavorming beschrijft Kingdon (1984) de pers meer als een volger van de publieke opinie dan als een leider. Op dit punt komen we in het volgende hoofdstuk terug.

Na de bespreking van deze vier verklaringen voor de golfbeweging in de publieke opinie over het onderwijs in de Verenigde Staten, gaat Loveless nader in op de gedragsdimensies. Daarbij voert hij aan dat het gedrag van het grote publiek in belangrijke mate tegengesteld is aan de veranderingen in de opinies. Als indicatoren voor gedrag gebruikt hij de uitvalspercentages in het onderwijs, het aantal ouders dat voor privaat onderwijs kiest en de overheidsuitgaven voor onderwijs. Al deze indicatoren wijzen volgens hem niet op een afnemend vertrouwen, soms integendeel. Hij merkt daarbij op dat bijvoorbeeld het

langer volgen van onderwijs door steeds nieuwe generaties verschillend geïnterpreteerd kan worden: het valt te zien als een teken van vertrouwen in het onderwijs, maar ook als teken van afgenomen keuzemogelijkheden (men moet wel onderwijs blijven volgen, anders nemen de maatschappelijke kansen drastisch af). Hoewel de argumentatie van Loveless met betrekking tot de gekozen gedragsindicatoren niet altijd overtuigt, wijst hij wel op een belangrijk aspect van vertrouwen: namelijk wat mensen feitelijk doen. Dit is bijvoorbeeld ook zichtbaar bij het verschijnsel van witte en zwarte scholen. Uit onderzoek (Karsten et al., 2002) blijkt dat ouders wel degelijk zwarte scholen proberen te vermijden, terwijl zij dit over het algemeen ontkennen wanneer daar direct naar wordt gevraagd. Met andere woorden: uit het *gedrag* van ouders en leraren kan veel afgeleid worden.

3.5 Conclusies

In dit hoofdstuk hebben we stilgestaan bij een aantal aspecten van het publiek vertrouwen in of de onvrede met het onderwijs. In de eerste plaats zijn we ingegaan op het vrij constante verschijnsel van algemene tevredenheid van ouders en ook burgers in de verschillende landen. Slechts hier en daar is er een lichte daling door de tijd heen, maar er zijn geen schokkende cijfers die een algehele onvrede doen vermoeden. Algehele tevredenheid is volgens de meeste opiniepeilers gerelateerd aan eigen ervaringen. Ouders zijn meer tevreden dan het brede publiek. Omdat ouders ervaring opdoen in de scholen van hun kinderen, zou hun oordeel positiever uitvallen dan het oordeel van degenen die af moeten gaan op de 'verhalen' van anderen en de media.

Volgens Terry Moe is deze verklaring niet geheel bevredigend. Het zou wel eens kunnen zijn dat de beoordeling positiever uitvalt door de manier van vraagstelling (globaal en weinig specifiek gericht op mogelijke punten van ontevredenheid), maar ook omdat de punten van onvrede minder zwaar wegen in de totaalbeoordeling van ouders. Het zou best kunnen dat ouders tevreden zijn omdat het met hun eigen kind wat prestaties betreft goed gaat. Dat zegt echter nog niets over de vraag of zij al dan niet ontevreden of bezorgd zijn over de andere aspecten van het onderwijs zoals discipline, geweld en aandacht. Volgens Moe is er ook een relatie tussen oordelen over het onderwijsbestel en de aanwezigheid van alternatieven of 'benchmarks'. Wanneer de mensen de alternatieven beter kunnen afwegen en zij ook meer alternatieven aangeboden krijgen, worden ze kritischer in de afweging en ook harder ten aanzien van tekortkomingen.

Het tweede aspect waar we nader op ingegaan zijn, is de discrepantie tussen het eigen oordeel en de 'objectieve feiten' of indicatoren van een complexe werkelijkheid. Aan de hand van een studie (Pride, 2000) naar een controversiële kwestie, namelijk gedwongen spreiding van leerlingen, hebben we laten zien dat (mis)percepties van de werkelijkheid heel hardnekkig kunnen zijn. Terwijl politici in eerste instantie geïnteresseerd zijn in de effecten van het eigen beleid, kunnen zij in tweede instantie teruggefloten worden door de publieke opinie. Ook als het erop lijkt dat het publiek geen gelijk heeft wat de feiten betreft. Dit is wat in de sociologische literatuur bekend staat als het theorema van Thomas: "If men define situations as real, they are real in their consequences."

Het laatste aspect dat we besproken hebben, is het verschil tussen mening en gedrag. Het kan zijn dat er een verschil ontstaat of bestaat tussen wat mensen zeggen en wat

mensen feitelijk doen. Dit pleit voor zowel onderzoek naar feitelijk gedrag als ook een meer verfijnde definitie van vertrouwen of onvrede, waarin beide dimensies onderscheiden worden. Het zou in de eerste plaats kunnen betekenen dat de perceptuele en gedragsdimensie van vertrouwen 'losjes gekoppeld' zijn. Het zou in de tweede plaats kunnen betekenen dat individuen verschillende maatstaven aanleggen voor hun mening en hun gedrag. Dit laatste spoort met de opmerkingen van Moe. Het zou wel eens kunnen zijn dat mensen gedragskeuzen moeten maken in omstandigheden die verre van wenselijk zijn. Wanneer zij dan daadwerkelijk hun stem mogen uitbrengen, kan dat leiden tot een explosie van onvrede die niet eerder gedetecteerd werd. Het kan ten slotte ook betekenen dat de perceptie van de eigen scholen (eigen sociale wereld) iets anders is dan die van de wereld van de politiek en het beleid. De beoordeling van de eigen lokale school wordt gekleurd door de banden die men heeft met andere ouders, de buurt en ook de leraren, terwijl de wereld van het beleid staat voor alle zorgpunten die nog niet opgelost zijn. Wanneer respondenten gevraagd wordt die zorgpunten te noemen, gaat het veelal om pedagogische en maatschappelijke vraagstukken als geweld, drugs, gebrek aan discipline, (angst voor) gebrek aan aandacht bij 'falen', en dergelijke. Het publiek beoordeelt scholen en het hele 'systeem' binnen verschillende contexten en daarom met een verschillend resultaat.

4 Slotconclusies en aanbevelingen

4.1 Inleiding

De inventarisatie van onderzoek en onderzoeksmethoden in het buitenland over bezorgdheden heeft een berg materiaal opgeleverd. In sommige landen worden de zorgen van het onderwijsveld (de bevolking, ouders met schoolgaande kinderen en leraren) over onderwijs en scholen systematisch onderzocht (Amerika), in andere landen gebeurt dat meer incidenteel. De PDK-poll vraagt expliciet naar de zorgen van de Amerikaanse bevolking en de Amerikaanse ouders over het onderwijs. Met de Nederlandse Onderwijsmeter krijgen respondenten de gelegenheid aan te geven waarover zij zich zorgen maken.

De Onderwijsraad stelt in haar werkprogramma dat de onderwijsagenda in belangrijke mate wordt bepaald door politici en beleid, en dat mogelijk onvoldoende rekening wordt gehouden met de bezorgdheden van het onderwijsveld. De inventarisatie roept een aantal vragen op die we in dit slothoofdstuk aan de orde willen stellen:

- In hoeverre biedt onderzoek dat wordt uitgevoerd met de instrumenten zoals die in de internationale literatuur zijn beschreven, zicht op alle belangrijke zorgen van het onderwijsveld over het onderwijs? Is er nog een onderstroom aan zorgen die we met de huidige instrumenten niet boven water krijgen?
- Had de onderwijsagenda er anders uitgezien als meer rekening was gehouden met de bezorgdheden van het onderwijsveld (ouders, publiek en leraren)?
- Hoe kunnen we meer zicht krijgen op de bezorgdheden bij ouders in de Nederlandse context/situatie?

4.2 Vragen

4.2.1 Zicht op alle belangrijke zorgen in het onderwijs?

In hoeverre biedt onderzoek dat wordt uitgevoerd met de instrumenten zoals die in de internationale literatuur zijn beschreven, zicht op alle belangrijke zorgen van het onderwijsveld over het onderwijs? Is er nog een onderstroom aan zorgen die we met de huidige instrumenten niet boven water krijgen?

De inventarisatie heeft veel opgeleverd. We hebben de volgende instrumenten aangetroffen:

- telefonische surveys/interviews (met diverse groepen respondenten: ouders, kiesgerechtigden, het publiek, leraren, leerlingen, ouders van leerlingen in het speciaal onderwijs, enzovoort);
- schriftelijke surveys/vragenlijsten;
- focusgroepen;
- publieksfora via internet (vooral in Frankrijk);
- internetpolls;
- discussieplatforms;

- gesprekken tussen de minister van Onderwijs en ouders/burgers (vooral in België);
- (internationale) vergelijkingen van onderwijsresultaten;
- kwantitatieve gegevens over leerlingenaantallen en -percentages in diverse vormen van onderwijs, inclusief thuisonderwijs en bijzonder onderwijs (eventueel ook over veranderingen in aantallen leraren en dergelijke); en
- onderwijsbarometers en -monitors (combinatie van kerncijfers en opinies).

De onderzoeken die we aantreffen in de literatuur zijn vanuit verschillende doel- en vraagstellingen uitgevoerd. Dat betekent dat de 'zorgen' van vooral ouders, maar ook van leraren en beleidsmakers over het onderwijs op diverse manieren worden verwoord. Soms is letterlijk gevraagd over welke zaken men zich zorgen maakt, soms is juist als invalshoek genomen welke wensen of verwachtingen respondenten hebben ten aanzien van het onderwijs. Wat in elk geval opvalt, is dat ouders of burgers in het algemeen tevreden of zeer tevreden zijn over het onderwijs. Alleen in de voormalige Oostbloklanden is het vertrouwen in het onderwijs en de leraren minder groot.

De zorgen en wensen die we aantreffen hebben we verdeeld over een aantal categorieën. We hebben zorgen en wensen die passen in eenzelfde categorie bij elkaar gezet. Voor een volledig en nauwkeurig overzicht zou een veel uitgebreider literatuuronderzoek nodig zijn dan binnen het kader van onze opdracht kon worden uitgevoerd, maar wellicht geeft onderstaande rubricering toch een eerste beeld.

Let wel: het gaat hier om de thema's die in internationale literatuur aan bod komen. Dat betekent niet dat de onderstaande lijst ook kan worden opgevat als 'de onderwijsagenda van ouders en leraren' in de Nederlandse context. Veel van de onderwerpen zijn immers gebonden aan het onderwijssysteem waarmee men in het eigen land te maken heeft. Het gaat hier om een samenvatting van de internationale literatuur.

Overzicht 3: Zorgen en wensen.	
Zorgen	Wensen
<p>1. Organisatie van het onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Overvolle klassen, groepsgrootte ▪ Lerarentekort ▪ Stakingen en acties van leraren 	<p>1. Organisatie van het onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Klassenverkleining ▪ Meer nadruk op basisvaardigheden taal en rekenen ▪ Verbetering van het aanzien van het beroep van leraar
<p>2. Veiligheid en gedrag</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Geweld ▪ Drugs en drank ▪ Gebrek aan discipline ▪ Pedofilie ▪ Gebrek aan toezicht ▪ Bedreiging van leraren door ouders/leerlingen ▪ Gedrag van leerlingen 	<p>2. Veiligheid en gedrag</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Veilig klimaat voor kinderen ▪ Duidelijke gedragsregels ▪ Discipline bij het leren ▪ Acceptatie van persoonlijke verschillen ▪ Meer veiligheid ▪ Leerlingen die problemen veroorzaken moeten van school verwijderd kunnen worden

Zorgen	Wensen
<p>3. Kwaliteit van het onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrek aan individuele aandacht/zorg (voor leerlingen die extra hulp nodig hebben) ▪ Onvoldoende doorstroommogelijkheden in het vervolgonderwijs ▪ Onvoldoende aandacht voor basisvaardigheden ▪ Vaardigheden leraren ▪ Slechte kwaliteit van leraren ▪ Vernieuwingen in het voortgezet onderwijs 	<p>3. Kwaliteit van het onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Meer individuele aandacht ▪ Meer aandacht voor specifieke problemen ▪ Verantwoording afleggen door scholen ▪ Mogelijkheid maatregelen te nemen tegen slecht functionerende scholen ▪ Geen verschraving van het onderwijs ▪ Mogelijkheid slecht functionerende leraren te ontslaan ▪ Mogelijkheden voor extra hulp door de leraar als dat nodig is ▪ Hogere standaarden (vooral leraren) ▪ Nadruk op basisvaardigheden ▪ Nadruk op het leren van vreemde talen (meer dan op creatieve en culturele vorming) ▪ Nadruk op beroepsvoorbereiding (meer dan op culturele of kritische vorming) ▪ Plezier in school en leren bij het kind
<p>4. Relatie school/leraar – ouders</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Informatie/communicatie over problemen van het kind ▪ Contact met de leraar ▪ Ouderbetrokkenheid ▪ Sturing van kinderen (belang van leren) ▪ Voortijdig schoolverlaten ▪ Leermotivatie (of verlies daarvan) ▪ Kinderen leren onvoldoende omgaan met tegenslagen 	<p>4. Relatie school/leraar – ouders</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Betrekken van ouders in beslissingen over het onderwijs aan het kind ▪ Betere informatie over vorderingen van het kind
<p>5. Financiën</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Hoge kosten voor ouders ▪ Overheidsfinanciering 	<p>5. Financiën</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Geen bezuinigingen op onderwijs ▪ Noodzaak van financiële impulsen voor betere schoolgebouwen en betere betaling van leraren
<p>6. Voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kwaliteit/aanwezigheid van overblijfmogelijkheden ▪ (Kwaliteit van de) schoolmaaltijden 	<p>6. Voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Buitenschoolse voorzieningen
<p>7. Overige zorgen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verschillen in prestaties tussen witte leerlingen en leerlingen uit diverse minderheidsgroepen 	<p>7. Overige wensen</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Keuzemogelijkheden voor privé-onderwijs ▪ Invoering voor- en voegschoolse educatie (soms zelfs als verplichting) ▪ Verlaging leerplichtige leeftijd

Wat levert onderzoek met de gehanteerde instrumenten op aan informatie, en wat niet?

- Instrumenten gericht op het 'peilen' van meningen over het onderwijs leveren vooral gegevens op over de mate waarin de diverse doelgroepen tevreden of ontevreden zijn over die onderwerpen die hen worden voorgelegd. Dat wil zeggen: het gaat steeds over onderwerpen waarvan de *onderzoekers* veronderstellen dat ze belangrijk zijn voor beleidsmakers, het onderwijs en/of de geïnterviewde ouders of burgers. Echt 'nieuwe' issues kun je hiermee niet herkennen. Wel is het, bij herhaalde inzet van ongeveer gelijke instrumenten, mogelijk ontwikkelingen in de opinie van het publiek over het onderwijs (of bepaalde aspecten daarvan) in kaart te brengen. Bovendien kan een relatief grote mate van ontevredenheid worden opgevat als een signaal dat er op een bepaald punt verbetering nodig is.
- Via interactieve instrumenten als focusgroepen en discussiefora kunnen ook 'nieuwe' thema's naar voren komen, aangezien de deelnemers op deze manier zélf kunnen formuleren wat hun zorgen zijn. Moeilijker is om met dit soort instrumenten in te schatten in hoeverre kritiek of opinies gedeeld worden door anderen.
- Kwantitatieve gegevens (eventueel als onderdeel van een onderwijsmonitor) kunnen inzicht geven in ontwikkelingen van leerlingenaantallen, de populariteit van het beroep van leraar, schoolverlatingspercentages, getalsverhoudingen tussen diverse soorten van onderwijs (inclusief de meest extreme vorm van exitgedrag: thuisonderwijs).

Het is opmerkelijk dat de in de internationale literatuur aangetroffen instrumenten vooral een positief beeld van het onderwijs opleveren. De PDK-poll uit de Verenigde Staten, die het meest specifiek inspeelt op bezorgdheden, geeft in totaliteit een zeer positief beeld, zowel bij de doorsnee bevolking als bij de ouders, van het Amerikaanse openbaar onderwijs. Scholen en leraren worden met voldoende beloond, er is waardering voor en vertrouwen in het onderwijs (de Amerikaanse bevolking vindt goed onderwijs veel belangrijker voor de toekomst van het land dan een sterke economie of een sterk leger) en men is in het algemeen bereid meer te investeren in onderwijs. Goed onderwijs vinden mensen belangrijk voor de toekomst van (hun) kinderen en het land. De Nederlandse Onderwijsmeter, de Scandinavische Skolbarometer, de vertrouwensonderzoeken in België en de onderzoeken van de Keele University in Engeland laten eveneens dat positieve beeld zien.

Desondanks zien we bij tijd en wijle (België, Nederland, Duitsland) perioden van grote onrust in de samenleving. In België kwam de 'Witte beweging' op naar aanleiding van de affaire-Dutroux, in Nederland was er commotie rond de verkiezingen in mei 2002 en in Duitsland ontstond een crisis naar aanleiding van de PISA-resultaten, waarbij Duitsland in een internationale vergelijking onderaan bungelde op de ranglijsten, en een schietpartij op een school in Erfurt.

In de Verenigde Staten is er permanent een onderstroom van onvrede met het openbaar onderwijs. In toenemende mate houden ouders uit afkeer van het publieke onderwijs hun kind thuis. In twintig jaar tijd is dat aantal gestegen van 25.000 naar 1,3 miljoen en het stijgt jaarlijks met 5 tot 7%. Er zijn diverse websites waar hulp, leerstof, toetsen en dergelijke aan ouders worden aangeboden.³

³ *In Nederland is thuisonderwijs veel meer dan in de VS aan allerlei restricties gebonden (schoolplicht), maar ongeveer 250 kinderen krijgen thuis onderwijs (Blok, 2002).*

Voorts is er in de Verenigde Staten een breed scala aan organisaties die een alternatief proberen te bieden voor het openbaar onderwijs of dit van binnenuit proberen te veranderen. Ongeveer 10% van de scholen in Amerika is privaat, maar de beweging voor alternatieve keuzemogelijkheden en een grotere diversiteit in het aanbod is veel breder. Er is zowel aan de 'rechterzijde' als aan de 'linkerzijde' een onderstroom die zich verzet tegen het bureaucratische karakter van het openbare onderwijs.

In Nederland hebben ouders daarentegen van oudsher meer mogelijkheden te kiezen voor de school van hun voorkeur. Daardoor is ons inziens de kans op een ontevreden onderstroom in Nederland wat kleiner. Vaak worden de oorzaak en ook de oplossing van maatschappelijke problemen, zoals het gebrek aan sociale veiligheid, geweld, drugsgebruik en etnische spanningen, bij het onderwijs gezocht en wordt de overheid verantwoordelijk gemaakt.

De eerdergenoemde instrumenten (PDK-poll, Onderwijsmeter, telefonische en schriftelijke enquêtes) hebben hun beperkingen als het erom gaat mogelijk latente onvrede te signaleren. De vragen zijn te globaal en er wordt onvoldoende doorgevraagd wanneer er signalen voor onvrede zijn. De instrumenten zijn geschikt om concrete zorgen te pakken te krijgen (tekort aan leraren, gedragsproblemen; discipline), maar minder geschikt om gevoelens van onvrede over verlies van sociale cohesie in het onderwijs boven water te krijgen.

Dit kan in de eerste plaats aan het instrument liggen. Van surveys met behulp van telefonische en schriftelijke enquêtes weten we dat respondenten vaak sociaal-wenselijke antwoorden geven. Hierop kan bij de interpretatie beter gelet worden.

In de Onderwijsmeter wordt ten aanzien van tevredenheid het 80%-criterium gehanteerd. Minstens 80% van de respondenten dient tevreden te zijn. Indien het percentage tevreden lager ligt, is dit reden tot zorg.

Ook de nadere interpretatie van de toelichtingen kan soms zorgpunten aan het licht brengen: een onderwerp dat voor de totale groep respondenten geen aanleiding tot zorg is, kan in een nadere analyse op doelgroepen voor een specifieke groep juist wel een groot punt van zorg vormen. Bijvoorbeeld: slechts 5% van de respondenten heeft zorgen over kinderopvang. Kijken we echter naar de groep alleenstaande moeders, dan kan dit voor deze groep wel een groot zorgpunt zijn.

Verder kan de interpretatie van de categorie neutraal/geen mening kritischer worden beoordeeld. In de Onderwijsmeter kon de Nederlandse bevolking een oordeel geven over het onderwijsbeleid: goed of slecht. De meeste respondenten (40%) gaven het antwoord: 'ertussenin' en nog eens 20% wist het niet.

Er is een tweede reden waarom we de onderstroom aan bezorgdheden onvoldoende op het spoor komen met grootschalige telefonische of schriftelijke enquêtes. De vragen zijn meestal ontwikkeld met de (politieke) opdrachtgever. Er is onvoldoende gepeild via meer kwalitatieve onderzoeksmethoden (zoals gesprekken met focusgroepen) wat er zoal leeft. Bovendien zijn de opdrachtgevers van deze instrumenten minder ontvankelijk voor de kritische aspecten. De positieve resultaten worden naar voren gehaald, terwijl de negatieve aspecten onderbelicht blijven. De negatieve aspecten worden te weinig opgepikt uit de vragenlijstonderzoeken.

Hebben we met de meest gebruikte instrumenten alle belangrijke zorgen te pakken? Nee, er zijn vormen van onvrede met het onderwijs die moeilijk met schriftelijke en telefonische enquêtes te meten zijn.

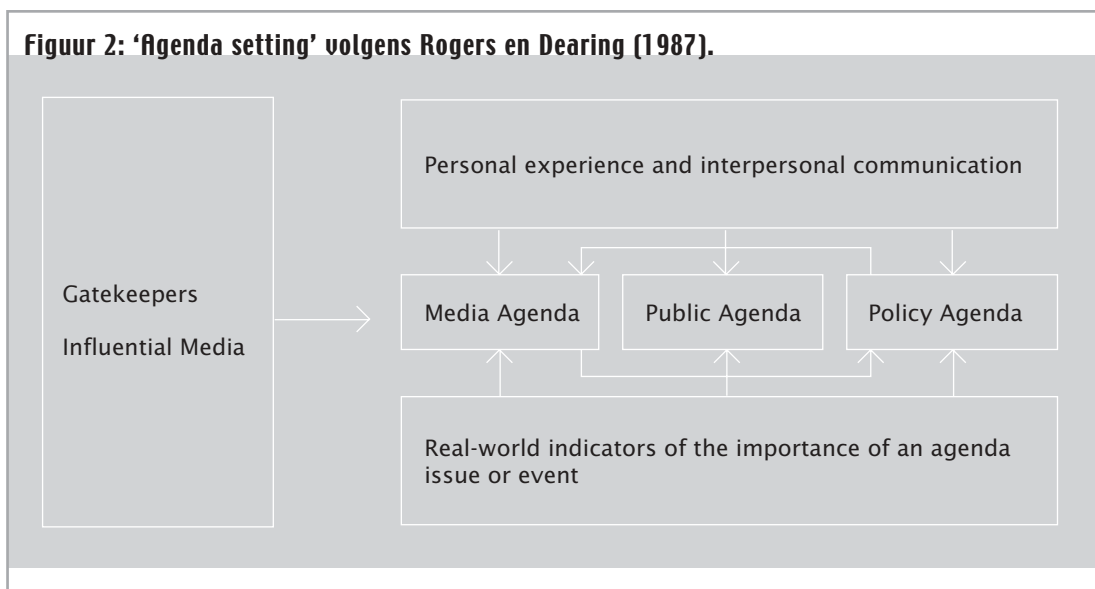
4.2.2 Verschil tussen publieke en beleidsagenda?

Had de onderwijsagenda er anders uitgezien als meer rekening was gehouden met de bezorgdheden van het onderwijsveld (ouders, publiek en leraren)?

De vraag of er verschil is tussen de publieke en beleidsagenda valt moeilijk te beantwoorden. Er lijkt in eerste instantie een groot verschil tussen de beleidsagenda en de publieke agenda. De publieke agenda is minder samenhangend en soms ook tegenstrijdig. Ook de beleidsagenda blijkt bij nadere bestudering niet altijd even coherent.

Verhelderend is de theorie van Rogers en Dearing (1987) over 'agenda setting'. Voordat iets op de beleidsagenda komt, moet een issue eerst als probleem worden benoemd. Rogers en Dearing zijn van mening dat er drie soorten agenda's te onderscheiden zijn: een media-, een publieke en een beleidsagenda. Deze agenda's worden gevoed door ervaringen uit de praktijk, uit verhalen die men hoort van bekenden, en uiteraard beïnvloeden de agenda's elkaar ook. Uit hun onderzoek blijkt dat de vorming van agenda's een interactief proces is. De massamedia beïnvloeden niet alleen de publieke agenda, maar ook de beleidsagenda. De politiek beïnvloedt de agenda van de media en die van de publieke opinie. Bovendien tekenen McQuaill en Windahl (1993) hierbij aan dat niet alleen persoonlijke ervaringen een rol spelen, maar dat de agenda's ook te maken met de (gepercipieerde) werkelijkheid die voor alle partijen gelijk is. Alle drie de agenda's moeten rekening houden met feiten en informatie die beschikbaar zijn.

Figuur 2: 'Agenda setting' volgens Rogers en Dearing (1987).

Rogers en Dearing gebruiken de agenda's als 'perspectieven'. De agenda van de media is vooral gespitst op nieuws, op crisissen, op incidenten. Er is relatief weinig aandacht voor de goede prestaties van het onderwijs, maar des te meer aandacht als het niet goed gaat.

De Duitse crisis naar aanleiding van de slechte PISA-resultaten en de schietpartij op een school in Erfurt is hiervan een voorbeeld. Dit was aanleiding voor de media om alle problemen in Duitsland te wijten aan het falende onderwijs. Opeens deugde de discipline op school niet meer, de kinderen werden verkeerd opgevoed, ze leerden niets meer op school, de kwaliteit was achteruitgegaan en de jongeren werden onvoldoende voorbereid op de arbeidsmarkt. De agenda van de media heeft natuurlijk invloed op de publieke agenda.

De publieke agenda wordt mede gevormd door diverse maatschappelijke (belangen)organisaties. Zij proberen aandacht te vragen voor de zorgen van hun achterban. De onderwijsvakbonden proberen de zorgen van de leraren over werkdruk, salaris, werktijden en kwaliteit op de politieke agenda te krijgen. Ouderorganisaties proberen de zorgen van ouders over het voetlicht te krijgen en proberen zicht te houden op datgene wat ouders bezighoudt (Krijgt mijn kind wel voldoende aandacht? Hoe zit het met de overblijfregeeling? Mag mijn kind een hoofddoekje dragen?). Op school hebben ouders diverse kanalen om hun zorgen naar voren te brengen (medezeggenschapsraad, ouderraad, bestuur). De aandacht in de media voor incidenten en crisissen in het onderwijs wordt door organisaties opgepikt en op de agenda gezet. De zorgen over veiligheid op scholen zijn mede door de publieke onrust hierover hoog op de agenda gekomen. De media 'zoomen' in op bijvoorbeeld de schietpartij op een school in Veghel. Blijkbaar herkennen ouders het signaal en zetten zij dit ook op hun agenda. De publieke agenda wordt bepaald door de bezorgdheden van het publiek, de ouders en leraren.

De beleidsagenda wordt vormgegeven door de politiek en het overleg met organisaties hierover. Bijvoorbeeld, in de Bve Kamer (Beroepsonderwijs en volwasseneducatie) wordt gesproken over de politieke agenda in het beroepsonderwijs en de volwasseneducatie. In het overleg kunnen de ouderorganisaties de zorgen van ouders naar voren brengen. Er zijn allerlei overlegcommissies waarin de beleidsagenda wordt ontwikkeld. Daarnaast zijn er allerlei beleidsstukken die invloed hebben op de beleidsagenda (Onderwijsbegroting, nota's en dergelijke). De politiek heeft er uiteraard belang bij goed aandacht te schenken aan de bezorgdheden op de publieke agenda. Voor de politiek is het van belang te weten dat deze organisaties ook inderdaad de publieke agenda vertegenwoordigen en dat er niet een 'silent majority' is die onvoldoende wordt vertegenwoordigd. Ook moet de politiek zorgvuldig omgaan met de agenda van de media en kan ze de media ook weer beïnvloeden.

Had de beleidsagenda er anders uitgezien als meer rekening was gehouden met de zorgen van het onderwijsveld? Bij de start van het project is van de gedachte uitgegaan dat de politiek onvoldoende rekening houdt met de bestaande onvrede in het onderwijs. Onze inventarisatie laat zien dat deze onvrede, zo zij breed aanwezig is, niet eenvoudig te registeren valt.

Neem een onderwerp als de grootte van scholen. De omvang van de school wordt door betrokkenen (Onderwijsmeter, PDK-poll) nauwelijks direct als zorgpunt genoemd. Wel worden allerlei onderwerpen genoemd die gerelateerd zijn aan de schoolgrootte: drukte op scholen, gebrek aan discipline, gedragsproblemen bij leerlingen, gebrek aan aandacht voor het kind, enzovoort. De respondenten hebben in meerderheid weliswaar een voorkeur voor kleine scholen of denken dat kleine scholen beter zijn, maar het is niet zo dat kleinere scholen hogere rapportcijfers krijgen of dat daar minder zorgen zijn. De zorgen

van ouders lijken voornamelijk gericht op de groepsgrootte en de individuele aandacht voor hun kind, zowel bij problemen als wanneer kinderen goed blijken te kunnen leren: worden ze wel voldoende gestimuleerd?

Een ander voorbeeld is de aandacht voor kennis. Sommigen verwijten de politiek dat door alle aandacht voor vernieuwing (vaardigheden, competenties, waarden en normen, culturele en creatieve vorming, ict (informatie- en communicatietechnologie), enzovoort) de aandacht voor kennis en basisvaardigheden in de knel komt. Uit de verkenning blijkt dat men zich zowel zorgen maakt over de kennis en basisvaardigheden als over de aandacht voor waarden en normen en culturele vorming. Ook wat betreft prestatiemeting lopen de zorgen uiteen. Sommigen willen meer aandacht voor prestatiemeting en sommigen wijzen juist op de mogelijke verschraling van het onderwijs door die toetsing.

Opvallend is verder dat de bevolking enerzijds meer bereid lijkt te investeren in onderwijs dan politici, maar anderzijds ook bezorgd is over de toegenomen kosten van schoolgeld en lesboeken.

Typische zorgonderwerpen als sociale veiligheid, geweld op school, drugsgebruik, lera-
rentekort en lesuitval, en etnische spanningen staan inmiddels ook hoog op de beleids-
agenda. Het is hier belangrijk te signaleren dat de bezorgdheden vaak op het niveau van
de school liggen. Geborgenheid en veiligheid, drugsbestrijding en bestrijding van lesuit-
val moeten vooral op schoolniveau worden aangepakt. Een Postbus 51 kan wellicht
helpen, maar het moet op school gebeuren.

Kortom, de publieke agenda is diffuus. Er is verschil met de beleidsagenda, maar dit
betreft een verschil in perspectief. De agenda van ouders is vooral op het eigen kind
gericht: leert het eigen kind voldoende en gaat het met plezier naar school? Leraren heb-
ben meer oog voor hun werkomstandigheden en arbeidsvoorwaarden: kan ik mijn vak
nog kwijt en vind ik het nog leuk op school? De beleidsagenda is de grootste gemene
deler van al deze agenda's, waardoor ouders, de Nederlandse bevolking en de leraren
zich er niet altijd in herkennen. De beleidsagenda komt per definitie niet tegemoet aan
de emoties uit de dagelijkse praktijk op scholen.

We kunnen concluderen dat er is een verschil is, maar het is zeer moeilijk dat verschil
exact te benoemen. Als we het internationale materiaal bekijken, treffen we maar weinig
publicaties aan die expliciet ingaan op het inhoudelijke verschil tussen de publieke en
beleidsagenda. De publieke agenda is diffuus en soms tegenstrijdig. Het is moeilijk met
de bestaande instrumenten zicht op de publieke agenda te krijgen.

4.2.3 Meer zicht op de bezorgdheden in Nederland?

*Hoe kunnen we meer zicht krijgen op de bezorgdheden bij ouders in de Nederlandse
context/situatie?*

Uit de verkenning blijkt dat we een eenzijdig zicht hebben op de zorgen van ouders,
bevolking en leraren. Van ouders weten we nog het meest over hun klachten en zorgen,
maar van de doorsnee bevolking en vooral de leraren weten we heel weinig. De onder-
stroom aan onvrede over het onderwijs is moeilijk boven water te krijgen met telefoni-
sche en schriftelijke enquêtes. We weten ook niet hoe groot die is en of die permanent is.
Toch is het van belang zicht te krijgen op deze bezorgdheden. De bevolking (vooral de

hoogopgeleiden) lijkt steeds hogere eisen te stellen aan het onderwijs. Ouders en leerlingen worden steeds meer als consumenten van het onderwijs gezien.

In Nederland, evenals in Scandinavië, is de overheid vaak initiator van onderzoeken. In de Verenigde Staten zijn het vooral particuliere organisaties die zulke onderzoeken uitvoeren. Naar onze mening zouden we ook in Nederland moeten streven naar een of meer onafhankelijke organisaties die onderzoek (laten) uitvoeren. Een goed voorbeeld is de Amerikaanse organisatie Public Agenda. Public Agenda is een onafhankelijke non-profitorganisatie, die zelfstandig onderzoek uitvoert naar allerlei publieke zaken, waaronder het onderwijs. De missie van Public Agenda is tweeledig. In de eerste plaats wil ze politieke leiders helpen beter inzicht te krijgen in de opinie van het publiek over belangrijke issues. Hierbij wordt gebruik gemaakt van enquêtes en diepteonderzoek. In de tweede plaats wil Public Agenda de bevolking helpen beleidsissues te begrijpen, zodat mensen beter geïnformeerde, doordachte keuzen kunnen maken. Public Agenda wordt bekostigd via subsidies van allerlei particuliere organisaties, stichtingen en beroepsverenigingen.

Onvrede hangt ook samen met de mogelijkheden te kiezen uit alternatieven. Belangrijk daarbij is de informatie over de alternatieven (Wat zijn ze waard?). De uitgangssituatie in Nederland is op dit punt relatief gunstig. Wat betreft de schoolkeuzevrijheid van ouders ligt Nederland ver voor op andere landen als de Verenigde Staten, Duitsland en Frankrijk. Ouders kunnen de school van hun eigen voorkeur kiezen. Ook scholen die op een kleine doelgroep zijn gericht zoals gereformeerde of islamitische, maar ook 'vrije' scholen en scholen die uitgaan van een pedagogisch-didactische aanpak als Montessori, Jenaplan of Dalton, worden gelijkelijk bekostigd door de Nederlandse overheid. De mogelijkheden om een nieuwe school te stichten zijn in het basisonderwijs nog steeds aanwezig. In het voortgezet onderwijs en in de bve-sector zijn die mogelijkheden kleiner. Daarnaast bestaan ook allerlei kanalen om onvrede kenbaar te maken via de medezeggenschapsraad, de oudercommissies, het bestuur en ouderverenigingen.

Desondanks is het nog steeds wenselijk beter zicht te krijgen op de bezorgdheden. Dit kan op de volgende manieren:

- *Naast telefonische en schriftelijke enquêtes moet er meer probleemgericht, kwalitatief en interactief onderzoek verricht worden, bijvoorbeeld met veldonderzoek, panels en focusgroepen.* De diversiteit in de samenleving noodzaakt een aanpak die uitgaat van de zorgen die op de werkvloer leven. De zorgen van ouders in Rotterdam zijn heel anders dan de zorgen van ouders op het platteland. Hoogopgeleide ouders hebben andere zorgen dan laagopgeleide ouders. Tijdens de oudervergaderingen op school worden zorgen van ouders geuit over het tekort aan leraren, de lesuitval, opvoedingsproblemen. Daar moet onderzoek worden gedaan. Daarnaast bieden interactieve instrumenten als focusgroepen meer inzicht in concrete zorgen en wensen.
- *Er moet een onafhankelijk kader ontwikkeld worden om deze zorgen te inventariseren.* Het kader om zicht te krijgen op de zorgen van betrokkenen ontbreekt nog grotendeels. In Nederland en de rest van Europa ligt het initiatief veelal bij de overheid, die vragen stelt vanuit een beleidsperspectief. Het is belangrijk dat er een onafhankelijk kader met een sterker consumentenperspectief wordt ontwikkeld om zicht te krijgen op de zorgen in de dagelijkse praktijk.
- *De politiek moet ook open staan voor bezorgdheden.* In Europa heeft de politiek nog sterk de neiging kritiek in de vorm van geuite bezorgdheden als onwense-

lijk te zien (Elchardus & Smits, 1996). In een meer pluriforme beleidscultuur kan men hier beter mee omgaan; een interactieve beleidsvorming waar ook onafhankelijke organisaties als Public Agenda en andere instanties aan bijdragen. Zorgen moeten niet als bedreiging gezien worden, maar als uitdaging.

Combinaties van onderzoeksmethoden zijn wenselijk. Om zowel zicht te krijgen op 'nieuwe' zorgen, als op de mate waarin zorgen worden gedeeld en er prioriteiten bestaan vanuit een bepaalde doelgroep, ligt het voor de hand te kiezen voor een combinatie van peilingen, focusgroepen of discussies en het systematisch verzamelen van een aantal kengetallen. In termen van Hirschmann richten deze drie soorten instrumenten zich namelijk op drie mogelijke gedragingen: opiniepeilingen brengen loyaliteit in beeld, discussiefora of focusgroepen bieden vooral zicht op voice-reacties, en kwantitatieve gegevens kunnen exit-gedrag zichtbaar maken. Verwaarlozing moet gericht onderzocht worden als scholen systematisch ver onder de normen blijven. Als het gaat om inzicht in voice-reacties is er overigens nog een andere mogelijkheid: het verzamelen en analyseren van incidenten, bijvoorbeeld wanneer ouders, leerlingen of leraren in actie komen rond onderwijsthema's.

Daarnaast blijft onderzoek wenselijk naar de keuzevrijheid en de vrijheid om scholen op te richten, omdat dit ook zicht levert op de zorgen en onvrede die leven bij ouders. Ouders blijven weliswaar lang in opiniepeilingen aangeven dat zij tevreden zijn met de school van hun kinderen, daar waar het werkelijk slecht gaat (volgens de ouders) zal de school (relatief) in leerlingenaantal achteruit gaan. Daar waar het goed gaat, neemt het aantal leerlingen toe. Ook uit een zorgvuldige analyse van dit soort ontwikkelingen kan zichtbaar worden wat ouders zoal belangrijk vinden in het onderwijs. Een voorbeeld: nieuwbouw levert vaak een toestroom van leerlingen op. Kennelijk speelt het uiterlijk van een school voor ouders een rol. Het aantal ouders dat de kinderen thuis lesgeeft of wil geven, zou moeten worden bijgehouden als indicator voor zorgen.

Waar ouders en scholen de gelegenheid krijgen eigen initiatieven te verwezenlijken, is het van belang deze te volgen en in kaart te brengen. Het kunnen signalen zijn van wat ouders en anderen missen of wensen in het onderwijs. Bijvoorbeeld zaken waar ouders zelf geld voor inzamelen om op scholen te veranderen. De vrijheid om speciale voorzieningen aan te brengen kan nieuwe wensen of ideeën over onderwijs zichtbaar maken.

Literatuur

- Aelterman, A., Verhoeven, J., Rots, I., Buvens, I., Engels, N. & Petegem, P. van (2002). *Waar staat de leraar in de samenleving?* Gent: Academia.
- Barber, M. (1996). *The learning game*. Londen: Indigo.
- Baudelot, C. & Establet, R. (1989). *Le niveau monte*. Parijs: Seuil.
- Berger, P. (2003). *PCB-Schulen: Rat wirbt um Vertrauen*. Geraadpleegd via http://www.pcb-elterinitiative-duisburg.de/Presse/Koeln/Koeln_E_200201_PCB-Schulen_Rat_wirbt.htm.
- Berliner, D.C. & Biddle, B.J. (1995). *The Manufactured Crisis: Myths, Fraud and the Attack on America's Public Schools*. Redding: Addison Wesley Publishers.
- Blok, H. (2002). De effectiviteit van thuisonderwijs: een overzicht van onderzoeksresultaten. *Nederlands Tijdschrift voor onderwijsrecht en beleid*, 14(4), 151-163.
- Blood, M. (2000). *Our Youngest Children: Massachusetts Voters and Opinion Leaders Speak Out on Their Care and Education. A Report on the findings from Strategies for Children*. Boston: Stride Rite Foundation.
- Brandt, R. (1998). Listen first. *Educational Leadership*, 55(8), 25-31.
- Creten, H., Douterlungne, M., Verhaeghe, J.P. & De Vos, H. (2000). *Voor elk wat wils. Schoolkeuze in het basis- en secundair onderwijs*. Leuven/Gent: HIVA/Vakgroep Onderwijskunde - Universiteit Gent.
- Daems, F., Leysen, A. & Petegem, P. van (1996). *1000 keer gezegd, de opinie van de Vlaming over het onderwijs*. Wilrijk: UIA, Departement Didactiek en Kritiek.
- Danzberger, J.P. & Friedman, W. (1997). Public Conversations About the Public's Schools. The Public agenda/Institute for Educational Leadership Town Meeting Project. *Phi Delta Kappan*, 78(10), 744-748.
- Dijkstra, A.B., Karsten, S., Veenstra, R. & Visscher, A.J. (2001). *Het oog der natie: scholen op rapport*. Assen: Van Gorcum.
- Dorrell, L.D. (1992). *Oh, for Lake Wobegon: Where School Choice Is Not Discussed*. Geraadpleegd via <http://SearchERIC.org/ericdb/ED353637.htm>.
- Duhaney, L.M. & Salend, S.J. (2000). Parental perceptions of inclusive educational placements. *Remedial and special education*, 21(2), 121-128.
- Elam, S.M. (ed.) (1984). *The Phi Delta Kappan/Gallup Polls of Attitudes toward Education 1969-1984*. Bloomington: PDK Educational Foundation.
- Elchardus, M. & Smits, W. (1996). *Vertrouwen*. Geraadpleegd via <http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publicaties/pdf/survey/gepeild98/vertrouwen.pdf>.
- Elchardus, M. & Smits, W. (2001). Een wantrouwig landje. Maatschappelijk vertrouwen in Vlaanderen. In *Vlaanderen gepeild! De Vlaamse overheid en Burgeronderzoek* (43-71). Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Epstein, J.L., Salinas, K.C., Sanders, M.G., Simon, B.S. & Voorhis, F.L. van (2003). *School, family and community partnerships: Your handbook for action*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Farkas, S. & Johnson, J. (1996). *Given the circumstances: Teachers Talk About Public Education Today*. New York: Public Agenda.
- Galtung, J. (1969). *Theory and methods of Social Research*. London: George Allen & Unwin Ltd.

- Garriot, P.P., Wandry, D. & Snyder, L. (2000). Teachers as Parents, Parents as Children: What's Wrong with This Picture? *Preventing School Failure*, 45(1), 37-43.
- General Teaching Council for England (2003). *Attitudes towards teachers: public opinion survey*. Geraadpleegd via website General Teaching Council for England, www.gtce.org.uk/research/opinionpoll.asp.
- Hannu, R. (1996). Parents Views on the Comprehensive School and Its Development: A Finnish Study. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 40(3), 203-215.
- Hart, P.D. & Teeter, R.M. (2001). *A Measured Response: Americans Speak on Education Reform, A National Public Opinion Survey conducted for Educational Testing Service*. Geraadpleegd via <http://www.ets.org/aboutets/americaspeaks/survey2001.html>
- Hausman, C. (2000). Parent involvement, influence, and satisfaction in magnet schools: Do reasons for choice matter? *Urban Review*, 32(2), 105-121.
- Hausman, C.S. & Goldring, E.B. (2000). School community in different magnet program structures. *School effectiveness and school improvement*, 11(1), 80-102.
- Hawaii Opinion Poll on Public Education (HOPPE) (1998)*. Honolulu: Department of Education, State of Hawaii. Geraadpleegd via website Assessment Resource Center Hawaii, <http://arch.k12.hi.us/pdf/hoppe/hoppe98.pdf>
- Hill, P.T. (2003). *School Boards*. Washington: Progressive Policy Institute and 21st Century Schools Project.
- Hirschmann, A.O. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty*. Cambridge/London: Harvard University Press.
- Johnson, J. (1995). *Assignment incomplete: The Unfinished Business of Education Reform*. New York: Public Agenda.
- Johnson, J. (2002a). Will Parents and Teachers Get on the Bandwagon To Reduce School Size? *Phi Delta Kappan*, 83(5), 353-357.
- Johnson, J. (2002b). Do Communities Want Smaller Schools?. *Educational Leadership*, 59(5), 42-45.
- Johnson, J. (2002c). Staying Ahead of the Game. *Educational Leadership*, 59(8), 26-30.
- Johnson, J. (2002d). Will Parents of Special Needs Children Endorse Reform in Special Ed? A Public Agenda Q&A. *Phi Delta Kappan*, 84(2), 160-163.
- Johnson, J. & Duffett, A. (2001). *Where we are now*. New York: Public Agenda.
- Johnson, J. & Duffett, A. (2002). *When It's Your Own Child. A Report on special Education from the Families Who Use It*. New York: Public Agenda.
- Johnson, J., Farkas, S., Duffett, A. & Collins, K. (2002). *Sizing things up*. New York: Public Agenda.
- Farkas, S., Foley, P. & Duffett, A. (2001). *Just waiting to be asked?* New York: Public Agenda.
- Kahl, R. (2003). *Bildung braucht Vertrauen*. Geraadpleegd via <http://www.taz.de/pt/2002/10/31/a0163.nf/text.name,askNr9ttf.n,7>.
- Karsten, S., Roeleveld, J., Ledoux, G., Felix, C., & Elshof, D. (2002). *Schoolkeuze in een multi-etnische samenleving*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Keegan, L.G. (2003). Help Wanted. *Education Next*, 2003(2), 28.
- Kellams, L. (2003). State tries to calm worries on schools. *Arkansas Democrat-Gazette*, januari.
- Kingdon, J.W. (1984). *Agendas, Alternatives and Public Politics*. Boston: Little, Brown.
- Lake, R., Winger, A. & Petty, J. (2002). *The New Schools Handbook. Strategic advice for successful school start-up in partnership with school district officials, staff and community member*. Washington: Center for Reinventing Public Education.
- Lake Snell Perry & Associates (2003). *Presentation of findings from focus groups and a nationwide survey among 800 registered voters with oversamples of 125 registered African-Americans and 125 registered Latinos*. Washington D.C. & Bethesda: Public Education Network & Education Week.
- Langdon, C.A. (1999). The Fifth Phi Delta Kappa Poll of Teachers' Attitudes Toward The Public Schools. *Phi Delta Kappan*, 80(8), 611-618.

- Landelijke Klachtencommissie voor het openbaar en het algemeen toegankelijk onderwijs (2003). *Jaarverslag 2002*. Woerden: LKC.
- Loveless, T. (1997). The Structure of Public Confidence in Education. *American Journal of Education*, 105, 127-158.
- MacBeath, J.E.C. (1992). *Indicators of Attitudes to Education - What Do You Expect?* Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association (San Francisco, CA, April 20-24, 1992).
- Marinez Gonzalez, R.-A. et al. (1998). The challenge of parenting education: new demands for schools in Spain. *International perspectives on school-family-community partnerships*, 74(6), 352-354.
- McIntyre & Mustel Research Ltd (2002). *Parent Satisfaction Survey*. Vancouver BC: McIntyre & Mustel Research Ltd.
- McQuaill, D. & Windahl, S. (1993). *Communication Models for the Study of Mass Communications*. London: Longman.
- Menestrel, S. le (2002). *In the Good Old Summertime: What Do Parents Want for their Kids?* Academy for Educational Development. Center for Youth Development and Policy Research. Geraadpleegd via <http://www.aed.org/publications/WhatParentsWant.pdf>.
- Moe, T.M. (2001). *Schools, Vouchers, and The American Public*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Motivaction (2001). *Vrijheid is leven zonder angst?* Rapport in opdracht van commissie 4 mei-herdenking. Utrecht: Motivaction.
- National Household Education Surveys Program. *Parent and Family Involvement in Education (questionnaires, and subject/item matrices)*. Washington DC: Institute of Education Sciences, U.S. Dept. of Education.
- Neill, S. (2001). *Unacceptable Pupil Behaviour*. Report to the National Union of Teachers: Teacher Development, Research & Dissemination Unit, Institute of Education, University of Warwick.
- Neill, S. (2002). Parents as a problem? In F. Smit, P. Slegers & K. van der Wolf, *A Bridge to the Future*. Nijmegen: ITS.
- Nemer, K.M. (2002). *Understudied Education: toward building a homeschooling research agenda*. UCLA Graduate School of Education & Information Studies. Occasional Paper No 48, National Center for the Study of Privatization in Education. Teachers College, Columbia University.
- Orfield, G. (1978). *Must we bus? Segregated schools and national policy*. Washington: Brookings Institution.
- Overmaat, M. & Boogaard, M. (2003). *Ouderparticipatie in het openbaar onderwijs*. Almere: VOO
- Owens, M.L. (2002). Why Blacks Support Vouchers. *New York Times*, 26 februari 2002.
- Peterson, P.E., Greene, J.P. , Howell, W.G. & McCready, W. (1998). *Initial Findings form an Evaluation of School Choice Programs in Washington D.C.* Cambridge: Harvard University.
- Pride, R.A. (2002). Public Opinion and the End of Bussing: (Mis)perceptions of Policy Failure. *The Sociological Quarterly*, 41(2), 207-225.
- Public Agenda (1999). *Playing Their Parts: What Parents and Teachers Really Mean by Parental Involvement*. Geraadpleegd via www.publicagenda.com.
- Public Agenda (2002). *Reality Check 2002*. Geraadpleegd via www.publicagenda.com.
- Public Agenda (2003). *Time to move on: African American and White Parents Set an Agenda for Schools*. Geraadpleegd via www.publicagenda.com.
- Public Education Network (2003). *Demanding Quality Public Education In Tough Economic Times. What Voters Want From Elected Leaders. 2003 National Survey of Public Opinion*. Washington D.C. & Bethesda: Public Education Network & Education Week.
- Ratski, A. (2003). *Kanada - Vertrauen war gut, ist Kontrolle besser?* Geraadpleegd via www.ggg-nrw.de.

- Raymond, M.E. & Hanushek, E.A. (2003). High-stakes research. *Education Next, summer 2003*, 48-55.
- Rogers, E.M. & Dearing, J.W. (1987). Agenda setting research: where has it been, where is it going? *Communications Yearbook, 11*, 555-594.
- Rooij, P. de (2003). *Verstrikt in cijfers en anekdotes*. Amsterdam: Vossiuspers.
- Rose, L.C., Gallup, A.M. & Elam, S. (1997). The 29th Annual Phi Delta Kappa/Gallup Poll Of the Public's Attitudes Toward the Public Schools. *Phi Delta Kappan, 79(1)*, 41-56.
- Rose, Lowell C. (2000). The 32nd Annual Phi Delta Kappa/Gallup Poll Of the Public's Attitudes Toward the Public Schools. *Phi Delta Kappan, 82(1)*, 41-54.
- Rothstein, R. (1998). *The Way We Were? The Myths and Realities of America's Student Achievement*. New York: Century foundation press.
- Seery, E.M. (2000). Seeing Eye-to-Eye. Are Parents and Professionals in Agreement About the Benefits of Preschool Inclusion? *Remedial & Special Education, 21(5)*.
- Shekerjian, O. (2002). *Parents' concerns, involvement routinely dismissed by traditional public schools*. Washington DC: The Centre for Education Reform.
- Smit, F.C.G. (ed.) (1999). *Building bridges between home and school*. Nijmegen: ITS.
- Smit, F.C.G., Slegers, P. & Wolf, K. van der (eds.) (2001). *A Bridge to the future: collaboration between parents, schools and communities*. Nijmegen: ITS.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2002). *Ouders bij de les*. Den Haag: SCP.
- Speas, C. (2000). *Results from the 1999 WCPSS Parent Survey. How do parent opinions about WCPSS compare to local and national attitudes toward the public schools? Eye on Evaluation. E&R Report No. 00.23. Wake County Public School System*. ERIC Document Service ED 446 113.
- U.S. Department of Education, Office of Educational Research and Improvement (1992). *Parental Satisfaction With Schools And The Need For Standards*. Washington D.C.: U.S. Department of Education.
- Vassallo, P. (2000). *More Than Grades: How Choice Boosts Parental Involvement and Benefits Children. Policy Analysis, 383*. Washington D.C: Cato Institute.
- Veldheer, V. (2003). Hoe ontevreden zijn burgers eigenlijk over de overheid? In Sociaal en Cultureel Planbureau, *Het theorema van Thomas. Nieuwjaarsuitgave 2003* (42-47). Den Haag: SCP.
- Verhoeven, J., Devos, G., Stassen, K. & Warmoes, V. (2003). *Ouders over scholen*. Apeldoorn: Garant.
- Vrieze, G., Tiebosch, C. & Kessel, N. van (1999). *Onderwijsmeter 1999*. Nijmegen: ITS.
- Vrieze, G., Wartenbergh-Cras, F. & Kessel, N. van (2002). *Onderwijsmeter 2002*. Nijmegen: ITS.
- Wadsworth, D. (1997). The Public's View of Public Schools. Restoring public confidence. *Educational Leadership, 54(5)*, 44-48.
- Wadsworth, D. & Johnson, J. (2001). Demystifying Five Persistent Myths: Thinking of School. *American-School-Board-Journal, 88(6)*, 24-27.
- Weiher, G.R. & Kent L.T. (2001). *Does Choice Lead to Racially Distinctive Schools? Charter Schools and Household Preferences. Preference II 4.0*. Houston: University of Houston.

Lijst van figuren en tabellen

- Figuur 1: Vertrouwen in het openbare onderwijs.
Figuur 2: 'Agenda setting' volgens Rogers en Dearing (1987).
Tabel 1: Percentage dat zich, spontaan gevraagd, zorgen maakt over een onderwerp.

Bijlage 1

Overzicht van zorgen in de afzonderlijke landen

Verenigde Staten

(literatuuronderzoek)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p>PDK/Public Agenda</p> <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> De meerderheid vindt kleinere scholen beter: meer betrokkenheid, meer aandacht voor kinderen met gedragsproblemen, grotere ouderbetrokkenheid. Voordelen van grotere scholen: groter cursus-aanbod en een meer gemengde leerlingenpopulatie. <p>Hausman & Goldring (2000)</p> <p><i>Wensen</i> (van ouders die gebruikmaken van keuzevrijheid in het onderwijs):</p> <ul style="list-style-type: none"> Hogere standaarden. Kleinere klassen. Meer veiligheid. <p>Johnson & Duffett (2002) Peetsma et al. Duhaney & Salend (2000)</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Informatie en communicatie over de problemen van het kind. <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Tevredenheid over het speciaal onderwijs wanneer het kind daar eenmaal geplaatst is. 	<p>Public Agenda (1996)</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Veel van de maatschappelijke problemen komen op het bord van de leraren. Scepsis over hervormingsplannen. Steun voor heterogeen groeperen van leerlingen naar prestaties neemt af naarmate de leraar hogere klassen heeft. <p><i>Wensen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Verbetering van het leer-klimaat: meer beschaafde omgang en respect. Beleid waarin kinderen die problemen maken, van school verwijderd kunnen worden. Hogere leerstandaarden. 	<p>PDK (2002)</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Overvolle klassen. Gebrek aan discipline van leerlingen. Verskil in prestaties tussen 'witte' leerlingen en de verschillende minderheden. Kleine scholen. <p><i>Wensen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Nadruk op basisvakken taal en rekenen. Verlaging van de leerplichtige leeftijd. Verplichting van deelname aan voorschoolse programma's voor bepaalde groepen leerlingen. <p>Education Week (2002)</p> <p><i>Wensen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Financieel ontzien van het onderwijs. Prioriteit voor voor- en voegschoolse educatie. Prioriteit (maar minder sterk dan voorheen) voor klassenverkleining. Extra geld voor scholen waar het slecht gaat, in plaats van sluiting.

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
		<p>Public Agenda (2002)</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kwaliteit van het onderwijs: (beoordeling is lager dan vroeger, gemiddelde waarderingsscore 'C' (rapportcijfer 5 tot 6). ▪ Afname van het vertrouwen in het onderwijs sinds 1970. <p>Blood (2000)</p> <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Meer bereidheid geld in te zetten voor (voorschoolse) educatie dan voor zorg voor jonge kinderen. <p>Nemer (2002) (homeschoolers/charter schools)</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gebrek aan individuele aandacht voor kinderen in het (publieke) onderwijs.
<p>PDK/Public Agenda (Sizing Things Up)</p> <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ De meerderheid vindt kleinere scholen beter: meer betrokkenheid, meer aandacht voor kinderen met gedragsproblemen, grotere ouderbetrokkenheid. ▪ Voordelen van grotere scholen: groter cursusaanbod en een meer gemengde leerlingenpopulatie. 		

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p>ETS (2001)</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ De kwaliteit van het onderwijs. ▪ Nadelen van testen/toetsen (vooral benadrukt door leraren en bestuurders): overschatten van het belang, bias, verschraling van het onderwijs (vanwege 'teaching to the test'). <p><i>Wensen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Radicale hervorming ter verbetering van de onderwijskwaliteit. ▪ Financiële impuls, vooral voor verbetering van salarissen, kleinere klassen en het opknappen van schoolgebouwen. ▪ Verbetering van de verantwoordingsstructuur. <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Voordelen van toetsen en testen wegen op tegen de nadelen (voordelen: identificatie van slecht functionerende scholen en leerlingen; geven garantie dat de stof beheerst wordt; maken vergelijkingen tussen scholen mogelijk; leiden tot verhoging van de standaarden). 		

Frankrijk

(literatuuronderzoek)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p>Ipsos/ministerie van Onderwijs (2000) (ouders, leerlingen, leraren)</p> <p><i>Wensen/prioriteiten:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Bestrijding van geweld op school (vooral ouders). ▪ Klassenverkleining (vooral leraren). ▪ Meer onderwijzend personeel (vooral leraren). ▪ Accent op vreemdetalenonderwijs (vooral ouders). ▪ Lage prioriteit voor artistieke en culturele ontwikkeling (allen). 		
	<p>IPSOS/lerarenavkonden</p> <p><i>Wensen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Verbetering van het onderwijs. 	<p>IPSOS/lerarenavkonden</p> <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beroepsvoorbereidende functie van het onderwijs is belangrijker dan culturele functie en het ontwikkelen van kritische vermogens van kinderen. ▪ Kwaliteit van het onderwijs is het belangrijkste criterium bij schoolkeuze (als die er zou zijn): minder belangrijk: pedagogisch klimaat en afstand huis-school.
<p>Observatoire des parents (2002)</p> <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vrij grote tevredenheid en optimisme over het onderwijs in het algemeen. ▪ Sceptis ten aanzien van de mogelijkheden van de overheid zaken te veranderen. 		

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Drugs en geweld. ▪ Pedofilie. ▪ Gebrek aan toezicht. ▪ Overvolle klassen. ▪ Lerarentekort. ▪ Gebrek aan discipline. ▪ Te hoge kosten. ▪ Slechte roostering. ▪ Slechte reputatie van de school. ▪ Stakingen van personeel. ▪ Kwaliteit van overblijf- en restauratieve voorzieningen. 		

België (Vlaanderen)

(netwerkraadpleging)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
Verhoeven <i>Zorgen:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ Inspraak.▪ Gezondheid en hygiëne op school.	<i>Zorgen:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ Waardering voor leraren.▪ Toenemende maatschappelijke verwachtingen ten aanzien van leraar.▪ Maatschappelijke vooroordelen.	Elchardus & Smits <i>Opinie:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ Afnemend vertrouwen ten aanzien van overheid en politiek, dus ook ten aanzien van het onderwijs.
Ministerie van Onderwijs/Vlaamse onderwijs-indicatoren <i>Aandachtspunten:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ Inspraak.▪ Medezeggenschap.▪ Communicatie en overleg.		INES-groep <i>Aandachtspunten:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ Belang van bepaalde vakken/vormingsgebieden.▪ Tevredenheid over vakken/vormingsgebieden.▪ Belang algemene doelen.▪ Invloed scholen op bereiken doelen.▪ Belang schooldoelen.▪ Pedagogische verantwoordelijkheid school en thuis.▪ Wenselijkheid school-autonomie.▪ De status van het leraars-beroep.

Spanje

(netwerkraadpleging)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p><i>Zorgen/wensen ten aanzien van de school:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Mogelijkheden voor communicatie tussen ouders en de leraar/school.▪ Bereidheid van leraren om kinderen te helpen.▪ Organisatie van ouderactiviteiten ten behoeve van opvoeding van het kind. <p><i>Zorgen met betrekking tot de eigen opvoeding:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Sturing geven, op het goede pad houden.▪ Voortijdig schoolverlaten en/of motivatieproblemen.▪ Drugs, drank.▪ Leren omgaan met tegenslagen.		

Polen en Tsjechië

(netwerkraadpleging)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p>Polen</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Kwaliteit van scholen.▪ Kwaliteit van leraren.▪ Weinig vertrouwen in de steun van het onderwijs als het gaat om het opvoeden van kinderen.		
<p>Tsjechië</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Mogelijkheden tot ouderbetrokkenheid (in het kader van democratisering onderwijs).▪ Stimuleren van betrokkenheid van leraren bij de besluitvorming op schoolniveau.▪ Democratisering van schoolbestuur.		

Scandinavië

(netwerkraadpleging)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p><i>Aandachtspunten:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Wordt voldoende aandacht besteed aan vakken?▪ Worden onderwijsdoelen bereikt?▪ Vertrouwen in het onderwijs <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Fysieke en sociale omgeving.▪ Informatievoorziening.▪ Klassengrootte.▪ Mogelijkheden extra hulp te krijgen.▪ Voorzieningen op school.▪ Tevredenheid met zeggenschap.		<p><i>Aandachtspunten:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Wordt voldoende aandacht besteed aan vakken?▪ Worden onderwijsdoelen bereikt?▪ Wan-/vertrouwen in het onderwijs.

Duitsland

(netwerkraadpleging)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<i>Zorgen:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ Tekort aan leraren.▪ Vertrouwen in het onderwijs.		

Groot-Brittannië

(netwerkraadpleging)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p>Keele University</p> <p><i>Opinie:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Overwegende tevredenheid over de school van het eigen kind.▪ Grote tevredenheid over kwaliteit van leraren (inclusief benaderbaarheid). <p><i>Zorgen/vragen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Welke resultaten heeft het kind nodig om te kunnen doorstromen naar de gewenste school?▪ Welke kosten brengt dit met zich mee?▪ Wat is de kwaliteit van de te kiezen school?	<p>Vakbond voor leraren (Neill)</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Meer dan de helft van de leraren heeft te maken met bedreigingen door ouders en/of leerlingen.▪ Slechts eenderde van de bedreigde leraren ondervindt voldoende steun van het management.	

Canada

(literatuur)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
McTyre & Mustel (ouders, leerlingen, leraren, onderwijsondersteunend personeel)		
<i>Opinie:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ 77% van de respondenten is tevreden over het onderwijs; bepalende factoren daarin:<ul style="list-style-type: none">▪ tevredenheid over de leraar;▪ plezier van het kind in het naar school gaan; en▪ schoolresultaten.▪ 22% is ontevreden; bepalende factoren daarin:<ul style="list-style-type: none">▪ bezorgdheid over mate van beheersing basisvaardigheden;▪ groepsgrootte;▪ slechte kwaliteit leraren;▪ stakingen of andere acties van leraren; en▪ zorgen over overheidsfinanciering.▪ Tevredenheid over specifieke onderwerpen:<ul style="list-style-type: none">▪ kwaliteit van het aanbod, per leergebied (80%); en▪ betrokkenheid van leraren (83%).		

Nederland

(netwerkraadpleging)

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<p>Onderwijsmeter</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Tekort aan personeel.▪ Gedragsproblemen kinderen.▪ Onvoldoende individuele aandacht.▪ Tekort aan middelen/geldgebrek.▪ Minderhedenproblematiek.▪ Vernieuwingen.	<p>Aob-panel</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Agressie tegen leraren.▪ Taakbelasting.	<p>Onderwijsmeter</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Tekort aan personeel.▪ Gedragsproblemen kinderen.▪ Onvoldoende individuele aandacht.▪ Tekort aan middelen/geldgebrek.▪ Minderhedenproblematiek.▪ Vernieuwingen.
<p>SCP</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Betrokkenheid ouders bij school.▪ Betrokkenheid bij schoolactiviteiten.▪ Afname betrokkenheid.▪ Lesuitval.		<p>Motivaction</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ angst voor verlies aan sociale binding.
<p>Inspectie</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Kwaliteit van scholen.▪ Tekort aan leraren (lesuitval en gedragsproblemen).		<p>Belevingsmonitor</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Gebrek aan beleid over waarden en normen.▪ Gedragsproblemen op school.▪ Gebrek aan duidelijke regels op school.▪ Kennis over democratie en rechtsorde.▪ Gebrek aan respect voor leraren.
<p>Ouderorganisaties</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ Hoogte schoolgeld, kosten schoolboeken.▪ Problemen keuze school voortgezet onderwijs.		

Ouders	Personeel (leraren)	Doorsnee bevolking
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Regels rond medezeggen-schap. ▪ Pesten. ▪ Problemen rond overblijven op school. ▪ Onderwijsgidsen. ▪ Leerlinggebonden financie-ring. <p>Scholierenorganisaties</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Klachten over examens. ▪ Kwaliteit onderwijs. ▪ Stageplekken. <p>Gemeenten en provincies</p> <p><i>Zorgen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Problemen rond over-blijven. ▪ Voortijdige schooluitval. ▪ Bestrijding onderwijs-achterstanden. ▪ Pesten. 		

ZORGEN VOOR MORGEN

Verslag versnellingskamers met ouders, leerlingen, leraren en andere onderwijsprofessionals over hun zorgen over het onderwijs in Nederland

Deloitte & Touche

**P.W. Doop
B.T.W. van Bragt**

1 Inleiding

1.1 Doel versnellingskamers

In het werkprogramma 2003 heeft de Onderwijsraad het adviesonderwerp 'Bezorgdheden in en rond het onderwijs' opgenomen. Doel van het project is om te inventariseren welke zorgen er in de samenleving leven over het onderwijs. De Onderwijsraad is met name geïnteresseerd in de zorgen zoals die worden ervaren door ouders, leerlingen, leraren en andere onderwijsprofessionals betrokken bij het basis-, voortgezet en (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs.

De Onderwijsraad achterhaalt langs de volgende sporen meer informatie over de zorgen in en rond het onderwijs:

- een internationale literatuurstudie;
- twee groepsgesprekken met onderwijsinspecteurs;
- een peiling op de website van de Onderwijsraad; en
- twee versnellingskamers

In de zogenoemde 'versnellingskamers' (elektronische vergaderingen) zijn ouders, leerlingen, leraren en andere onderwijsprofessionals gevraagd naar de zorgen die zij hebben over het onderwijs. Het is hierbij niet alleen de bedoeling om te achterhalen over welke zaken deze groepen zich zorgen maken, maar ook om mogelijke oplossingen hiervoor te verzamelen. Voor u ligt het verslag van de twee versnellingskamers gehouden voor het project *Bezorgdheden in en rond het onderwijs* van de Onderwijsraad.

1.2 Deelnemers versnellingskamers

Er vonden twee sessies plaats: één op dinsdagavond 17 en één op woensdagavond 18 juni 2003. De sessies werden georganiseerd in het kantoor van de Onderwijsraad in Den Haag. Aan beide sessies namen veertien personen deel. Deelnemers waren ouders, leerlingen, leraren en andere onderwijsprofessionals betrokken bij het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs (vmbo en mbo). In bijlage 4.1 is een deelnemerslijst opgenomen.

Aan de versnellingskamer van 17 juni deden mee:

- vijf leerlingen (een gymnasium en vier mbo);
- twee ouders (twee voortgezet onderwijs); en
- zeven onderwijsprofessionals, waarvan een directeur scholengemeenschap vmbo, havo, vwo, een bestuurslid basisonderwijs en vijf leraren (een basisonderwijs, twee vmbo, een havo/vwo en een mbo).

Aan de versnellingskamer van 18 juni deden mee:

- drie leerlingen (een havo en twee vwo);
- drie ouders (twee basis-/voortgezet onderwijs en een voortgezet onderwijs); en
- acht onderwijsprofessionals waarvan een bestuursvoorzitter basisonderwijs, een decaan vmbo, mbo en hbo en zes leraren (drie basisonderwijs, twee vmbo, een mbo).

Al met al kan gesteld worden dat de deelnemers aan de beide sessies de verschillende groepen (leerlingen, ouders en onderwijspersoneel) en de verschillende sectoren (basis-onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs) goed vertegenwoordigen.

1.3 Werkwijze versnellingskamers

De deelnemers hebben gewerkt in een zogenaamde versnellingskamer: vijftien computers die met speciale software aan elkaar zijn verbonden, zodat simultane informatie-uitwisseling mogelijk wordt. Deelnemers leveren input, prioriteren waar nodig en discussiëren vervolgens over de uitkomsten. De sessies vonden plaats onder leiding en begeleiding van consultants van Deloitte & Touche.

1.4 Analytische lijn in de versnellingskamers

De analytische lijn die in de versnellingskamers (en in dit verslag) is aangehouden, is als volgt:

Stap 1: Zorgen over het onderwijs

Deelnemers zijn eerst gevraagd een oordeel te geven over het onderwijs. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen zaken die goed gaan en punten waar deelnemers zich zorgen over maken. Gevraagd is zowel een oordeel over de huidige situatie als de verwachte situatie over vijf jaar te geven. De resultaten van deze stap zijn opgenomen in paragraaf 2.1.

Stap 2: Analyse van de zorgen over het onderwijs

De zorgen die de deelnemers in de vorige stap als meest belangrijk hebben aangewezen, hebben ze in stap 2 geanalyseerd. Aan deelnemers is gevraagd deze zorgen te beschrijven in termen van oorzaken en gevolgen. Ook is gevraagd de situatie waar het probleem zich voordoet te beschrijven en aan te geven wie er met name last van hebben. Als gevolg van een technische storing is het niet gelukt om deze vraag te beantwoorden in de sessie van 17 juni. De resultaten van de sessie van 18 juni vindt u in paragraaf 2.2.

Stap 3: Ontwikkeling van mogelijke oplossingen voor de zorgen/problemen

In deze stap voorzien de deelnemers de bij stap 1 als meest belangrijk aangemerkte zorgen van een oplossing. Deelnemers kunnen aangeven welke oplossingen zij zien, wie daarbij een rol spelen en wanneer de oplossingen gerealiseerd moeten worden. De resultaten van stap 3 zijn te vinden in paragraaf 2.3.

1.5 Leeswijzer verslag

Dit verslag bestaat verder uit drie onderdelen:

- verslag: de hoofdpunten uit beide sessies geselecteerd in een bondig verslag (hoofdstuk 2);
- conclusie: een aantal korte conclusies op basis van het verslag (hoofdstuk 3); en
- bijlagen: de deelnemerslijst en de integrale, gestructureerde weergave van de input van de deelnemers uit beide sessies.

In het verslag wordt verwezen naar de bijlagen, zodat u de achterliggende opmerkingen en nadere discussie eenvoudig kunt opzoeken. Overal waar in het verslag van ‘deelnemers’ gesproken wordt, worden de personen bedoeld die aan de versnellingskamers deelnamen. Waar deelnemers aan het onderwijs worden bedoeld, spreken we van ‘leerlingen’.

2 Verslag versnellingskamers 17 en 18 juni

2.1 Oordeel over het onderwijs nu en in de nabije toekomst

De deelnemers is gevraagd een oordeel te geven over het onderwijs. Gevraagd werd aan te geven wat goed gaat in het onderwijs en waar deelnemers zich zorgen over maken, zowel in de huidige situatie als in de nabije toekomst (over vijf jaar). Hierna treft u een verslag van de gevoerde discussie aan. In bijlage 4.2.1 treft u de gegeven antwoorden, en de reacties van andere deelnemers daarop, aan.

2.1.1 Wat vindt u NU goed gaan in het onderwijs?

A. Sessie 17 juni 2003

De deelnemers aan de versnellingskamer van 17 juni geven bij deze vraag aan, dat het goed gaat met de leerlingen en de mensen die in het onderwijs werken. In het algemeen zetten de leerlingen en de leraren zich goed in. Zoals een leerling voortgezet onderwijs zegt: "de meeste lessen zijn leuk".

De deelnemers vragen zich echter af of de inzet van de leraar kwalitatief wel altijd zo goed is. Worden de leerlingen wel voldoende begeleid? Sluit de leraar in zijn lessen wel goed bij de leerling aan? De deelnemers zien de leraren toch vooral als 'uitleggers' en niet als 'begeleiders'.

Verder merken de deelnemers op dat er veel stress op school is, bij zowel leerlingen als leraren. Leerlingen zijn gestresst doordat ze onvoldoende aandacht krijgen van leraren. Leraren voelen zich gestresst door de manier waarop de school is georganiseerd.

De deelnemers kwalificeren als 'goede school' een school waar de leerlingen zich kunnen ontwikkelen, waar een leerling aan zijn trekken komt. Van groot belang hiervoor is een goede communicatie tussen leerlingen en leraren. Maar: momenteel kunnen leerlingen te weinig hun eigen leeromgeving creëren of regisseren. Zij kunnen vaak te weinig hun eigen verantwoordelijkheid nemen. Het onderwijs stelt de leerling niet centraal en sluit onvoldoende aan bij de leefwereld van de leerling. Het onderwijs is teveel een 'keurslijf'. Wat betreft zelfstandigheid is er sprake van discontinuïteit tussen de verschillende onderwijssectoren. Daar waar het basisonderwijs leerlingen zelfstandig maakt, wordt dit in de eerste fase van het voortgezet onderwijs weer afgeleerd.

Het schoolklimaat speelt een belangrijke rol als ouders een school kiezen. Het schoolklimaat ervaren de deelnemers in het algemeen als goed. Wel moet meer van dat schoolklimaat ook in de lessen zelf doorsijpelen. Leerlingen verwoorden dit als volgt: "de leraar moet in de les dichtbij de leerling gaan staan". Leraren lijken buiten de les makkelijker benaderbaar voor leerlingen dan in de les zelf.

B. Sessie 18 juni 2003

Op 18 juni blijkt het moeilijk een positieve discussie te voeren over het onderwijs; deelnemers belanden steeds weer in zorgen die zij hebben over het onderwijs. Zo stellen deelnemers dat de afstemming van het onderwijs op de individuele leerling belangrijk is, maar tegelijkertijd dat dit nog te weinig van de grond komt. Een leraar die graag differentieert, geeft aan dat differentiatie soms erg ingewikkeld te realiseren is. Een negatief effect van differentiatie kan het ontstaan van 'eilandjes' in de klas zijn (subgroepjes van leerlingen met hetzelfde niveau). Voor betere afstemming op de individuele leerlingen zijn ook andere methoden nodig, naast de vaste programma's.

Als iets dat goed gaat wordt genoemd "gemotiveerde en betrokken leraren" en daarover wordt vervolgens gediscussieerd. Zijn leraren over het algemeen inderdaad zo gemotiveerd en betrokken? Jawel, vinden de deelnemers, al is niet iedereen natuurlijk even betrokken. Dit verschilt per school en per leraar. Het verschil bestaat niet zozeer tussen onderwijssectoren, maar speelt zich in alle sectoren af: er is een bepaalde groep leraren die gewoonweg het programma 'afdraait', maar dit is iets wat je in iedere beroepsgroep tegenkomt. De deelnemers kenmerken het onderwijs wel als een sector met minder perspectief voor werknemers als gevolg van de beloningsstructuur. Ook spreekt de schoolleiding onderwijspersoneel lang niet altijd duidelijk aan op hun functioneren.

Het verschijnsel 'clusterdocent' (bijvoorbeeld een leraar die vier verschillende vakken aan een groep geeft in plaats van vier leraren die vier vakken verzorgen) wordt genoemd als een maatregel die de betrokkenheid van leraren kan verhogen. Andere deelnemers merken echter op dat de ene leraar dit geweldig vindt en de andere leraar deze manier van werken totaal niet ziet zitten.

Daarnaast noemt een bestuurslid van een basisschool 'schaalvergroting' als iets dat goed gaat. Hij licht dit toe door te stellen dat waar bestuurders in het basisonderwijs voorheen vrij geïsoleerd werkten, ze nu moeten samenwerken. Dit kan de professionaliteit en de daadkracht van besturen ten goede komen. Maar aan de andere kant, voegen andere deelnemers toe, blijven beslissingen vaak lang uit. Juist omdat zaken eerst uitonderhandeld moeten worden of een andere school binnen het bestuur voorrang krijgt op de eigen school. Vaak wordt er besloten op basis van beheer en kosten, zegt men, in plaats van op onderwijsinhoud. Ideeën van bestuurders staan vaak te ver van de praktijk af, ze weten niet wat er op school leeft. Of bestuurders gaan zich als manager gedragen en bemoeien zich met het onderwijs, terwijl dit de taak is van de schoolleiding. Kortom: men is het niet eens dat schaalvergroting een positieve ontwikkeling is binnen het onderwijs. Echter, deze ontwikkeling is moeilijk tegen te gaan. Met de lumpsum-financiering hebben kleine scholen nauwelijks bestaansrecht meer.

Een ander punt is, dat leraren 'managers' kunnen worden, in de schoolleiding kunnen zitten, zonder dat ze de benodigde managementvaardigheden daartoe beheersen.

2.1.2 Wat gaat er naar verwachting goed in het onderwijs OVER VIJF JAAR?

A. Sessie 17 juni 2003

De deelnemers aan de versnellingskamer spreken met name wensen uit bij deze vraag:

- leraren die leerlingen meer en beter begeleiden;
- leraren en scholen die beter naar leerlingen luisteren; en
- schoolleidingen met meer visie op het onderwijs.

Ook merken sommigen op dat de overheid het onderwijs meer met rust moet laten. Dan kunnen scholen zichzelf beter ontwikkelen. Anderen vragen zich echter af of leraren met vijf jaar rust wel uit hun oude patronen zullen komen. Komt er dan wel beweging in de zaak?

B. Sessie 18 juni 2003

Ook op 18 juni noemen deelnemers vooral wensen, zaken die ze graag gerealiseerd zouden zien over vijf jaar. Een voorbeeld is 'portfolio's', voor zowel leerlingen als leraren.

Deelnemers stellen: hoe het over vijf jaar gaat, hangt van de politiek af. Sommigen verwachten meer vrijheid. Anderen stellen juist dat er steeds minder sprake van eigen keuzes zal zijn: de financiën zullen bepaalde ontwikkelingen, eigen keuzes van de school bemoeilijken (bijvoorbeeld voor kleinere klassen).

2.1.3 Waar maakt u zich NU zorgen over in het onderwijs?

A. Sessie 17 juni 2003

Om welke zorgen gaat het nu echt?

- Leerlingen geven aan dat de leerling momenteel een te zwakke positie in het onderwijs inneemt en dat ze hun rol verstevigd willen zien.
- Leerlingen moeten op een steeds hoger niveau presteren, waardoor de kans op uitval van leerlingen toeneemt.
- Ouders worden te weinig als serieuze partner binnen een school betrokken.
- Wat de leraar betreft is niet zozeer het tekort een probleem, maar het feit dat leraren te weinig differentiëren tussen leerlingen. Leerlingen staan onvoldoende centraal in het onderwijsproces.
- Leraren merken op dat ouders hun kinderen en de leraren niet vertrouwen en daarom cijfers en rapporten willen. Een ouder merkt echter op, dat hier een ander probleem aan ten grondslag ligt: ouders willen liever échte gesprekken met leraren dan cijfers, maar deze communicatie is er nauwelijks.

B. Sessie 18 juni 2003

Het lerarentekort wordt als zorg genoemd. Deelnemers geven echter aan, dat de tekorten verschillen per schoolsoort en per regio. Daarnaast lijkt het lerarentekort weer wat minder te worden. Sommige scholen worden kleiner en moeten noodgedwongen mensen ontslaan. Deze leraren blijken niet altijd op een school in de regio terecht te kunnen.

Deelnemers noemen daarnaast de motivatie van leraren als een zorg. Maar tegelijkertijd ook dat er wat dat betreft grote verschillen tussen leraren bestaan.

Soms is ook de motivatie van de leerlingen zorgelijk. In het verlengde hiervan wijzen deelnemers op de grote schooluitval. Maar er zijn ook leerlingen die simpelweg geen diploma kunnen halen. De media schildert deze leerlingengroepen te negatief af.

Voor zowel het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs noemen de deelnemers de kloof tussen leerlingen, ouders en leraren als een zorgpunt. Het is voor een school met name moeilijk om allochtone ouders te bereiken en bij het onderwijs van hun kind te betrekken.

Tot slot uiten deelnemers hun zorgen over de examens. Voor bepaalde niveaus, met name in het vmbo, zouden examens afgeschaft moeten worden om onderwijs voor deze leerlingen weer tot een succeservaring te kunnen maken. Hier doet zich wel een spanning voor met werkgevers die vaak prijs stellen op een papiertje, een diploma. Tegelijkertijd, merken sommige deelnemers op, zegt een diploma ook niet alles. De deelnemers zijn het er wel over eens, dat examens niet voor alle niveaus moeten worden afgeschaft.

2.1.4 Waar maakt u zich zorgen over als u denkt aan het onderwijs OVER VIJF JAAR?

A. Sessie 17 juni 2003

Deelnemers maken zich voor de toekomst zorgen over het lerarentekort. Met name voor wat betreft de lagere niveaus van het vmbo. Naast het tekort aan leraren wordt ook aandacht gevraagd voor de kwaliteit van de leraren: de kwaliteit van de versnelde opleidingen van vandaag laat te wensen over en het aantal 'eerstegraders' neemt af. Deze verminderde kwaliteit doet ook geen goed aan het imago van de beroepsgroep: een andere zorg van de deelnemers.

In de toekomst wordt een groot aantal 'drop-outs' verwacht. Ook hier lijken de problemen zich toe te spitsen op het vmbo, maar ze worden ook voor het mbo genoemd.

Ook op het gebied van de financiën verwachten deelnemers problemen. Aangegeven wordt dat de huidige budgetten vergelijkbaar zijn met de budgetten in Oost-Europa.

Tot slot wordt aandacht gevraagd voor het toenemend aantal (opvoedende) taken van scholen. Een ander punt is het taalgebruik van leerlingen. Met name in wijken met veel allochtonen gaat de kwaliteit van de Nederlandse taal hard achteruit.

B. Sessie 18 juni 2003

Deze discussie concentreert zich op het feit dat scholen steeds meer met problemen uit de samenleving te maken krijgen. De deelnemers praten over de zorg 'toename van opvoedende taken' voor de school en verschillen op dit punt van inzicht. Sommige deelnemers zien scholen niet alleen voor kennisoverdracht, maar ook voor de overdracht van normen en waarden. Zij merken zelfs op dat scholen op dit gebied officieel ook meer taken zouden moeten krijgen, meer dan nu het geval is. Andere deelnemers vinden dat scholen niet de problemen van leerlingen en hun ouders moeten gaan oplossen; scholen zouden geen algemeen opvoedende taken moeten hebben in die zin dat ze de opvoeding van de ouders overnemen.

Leraren vmbo en mbo geven echter aan, dat zorgtaken van scholen soms heel ver gaan wanneer ouders iets zelf niet kunnen of willen. Als er niemand is die het kind kan helpen, moet de school wel inspringen. Een voorbeeld is dat de school geld leent aan een kind dat de gezinsboodschappen moet doen omdat de moeder afwezig is, maar wiens portemonnee gestolen is en die anders niets te eten kan maken voor de broers en zussen. Ander voorbeeld: er is een ruzie op school tussen leerlingen en een hele les wordt omgegooid om deze ruzie uit te praten. Bij dergelijke problemen zouden leraren graag ondersteuning krijgen van jeugdhulpverlening. Maar hulpverlening is er vaak niet als het nodig is; er zijn lange wachtlijsten. Als er iets misgaat dan probeer je natuurlijk eerst de ouders erbij te betrekken, maar daarna zul je als leraar of school toch zelf actie moeten ondernemen. De vraag is echter wel: hoever moet je als leraar, school gaan in het com-

penseren van het gedrag van de ouders?

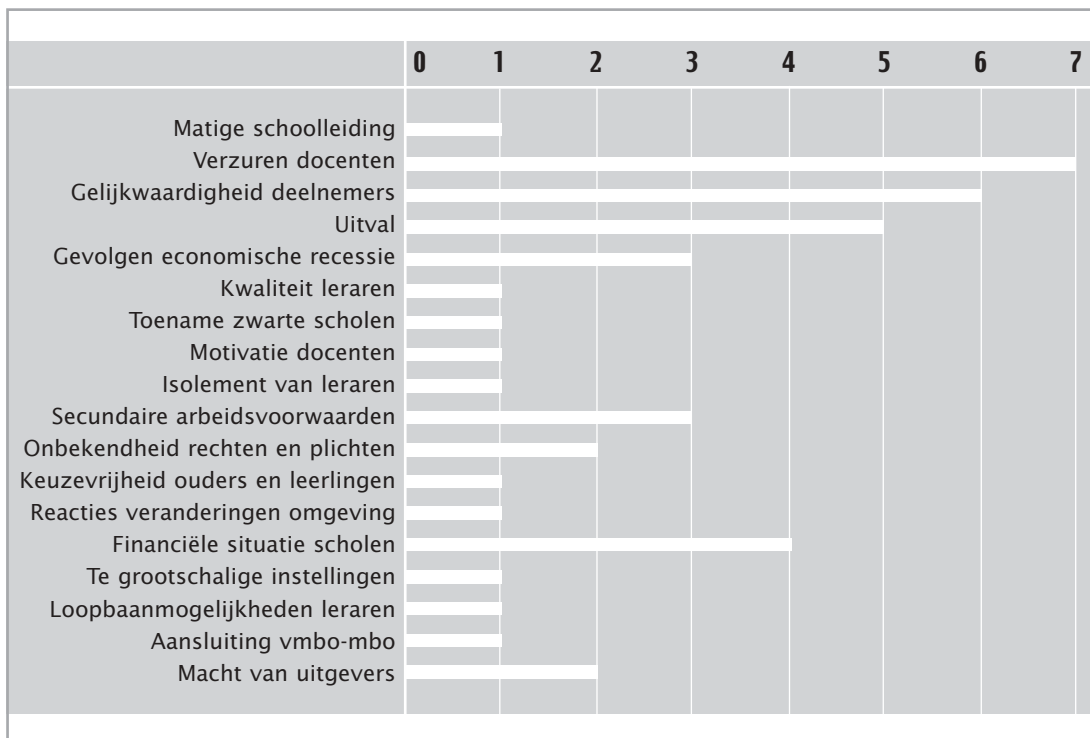
Daarnaast gaat de discussie in op de rol van schoolbesturen die financieel beleid moeten uitzetten op basis van onzekere factoren (het toekomstige aantal leerlingen). Een leraar geeft aan dat wanneer het leerlingenaantal vervolgens tegenvalt, de financiën ook tegenvallen. Vaak wordt er dan maar gesnoeid in het aantal contacturen tussen leraar en leerling. Hoe kunnen schoolbestuurders en schoolleiders het juiste beleid uitzetten?

2.1.5 Prioriteren van de zorgen over het onderwijs

Na het met elkaar bespreken van de ingevoerde antwoorden, wordt aan de deelnemers gevraagd aan te geven welke zorgen zij het belangrijkste vinden. In de sessie van 17 juni brengen zij een prioritering aan in de categorie zorgen nu en zorgen over vijf jaar afzonderlijk; in de sessie van 18 juni zijn de lijsten met zorgen van nu en over vijf jaar eerst samengevoegd voordat stemming plaatsvindt.

A. Sessie 17 juni 2003

De deelnemers aan de versnellingskamer van 17 juni hebben in het totaal 26 zorgen met betrekking tot de huidige situatie, waarover ze stemmen. Dit levert het volgende beeld op¹:

De deelnemers discussiëren vervolgens over het beeld dat de stemming heeft opgeleverd. Ze besluiten de discussie met het aanwijzen van de volgende 'kernzorgen' voor nu in het onderwijs, ook al wijkt dit beeld enigszins af van de uitkomsten van de stemming:

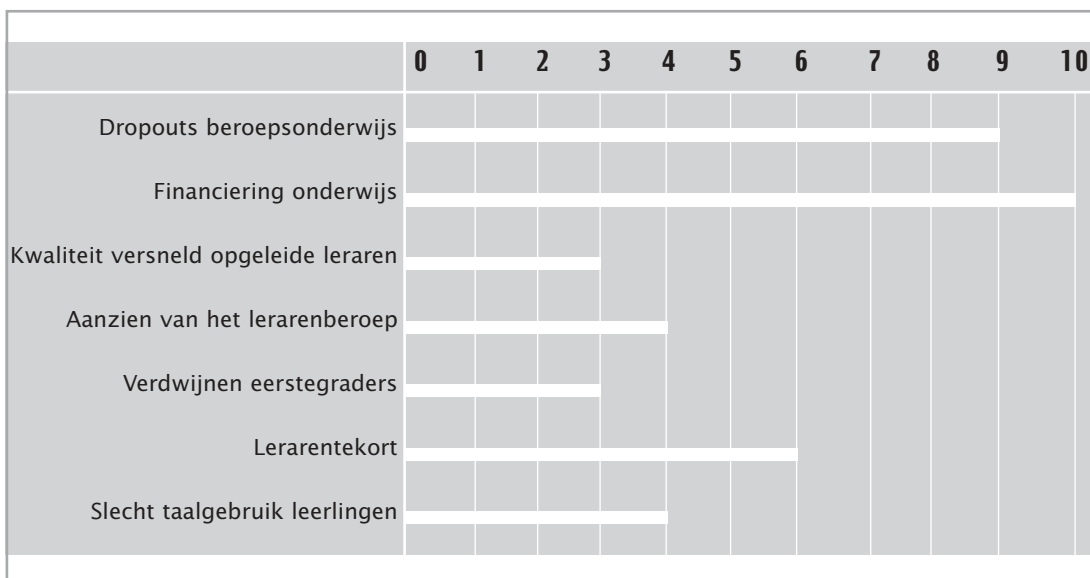
¹ De items waarop geen stem werd uitgebracht zijn niet opgenomen in de tabel

- het onderwijs sluit niet goed aan bij de leerling;
- de uitval van leerlingen (deze zorg is extra groot, aangezien de deelnemers verwachten dat deze zorg over vijf jaar nog steeds in hoge mate speelt);
- het lerarentekort; en
- te grote scholen.

Over schaalgrootte wordt opgemerkt dat scholen hier oplossingen voor kunnen bedenken: 'kleinschaligheid binnen een grote school'.

Verder is er mogelijk een relatie tussen het onderwijs dat niet goed aansluit bij de leerling en de uitval van leerlingen. Ook het lerarentekort zou een gevolg van uitval kunnen zijn: de uitval van leraren. Ook krijgen leerlingen vaak geen leuk beeld van het leraarschap voorgeschoteld; dit maakt het leraarsberoep voor hen niet aantrekkelijk.

Het aantal zorgen voor de situatie over vijf jaar is acht. Stemming hierover levert het volgende beeld op:

Uit de discussie blijkt vervolgens, dat de deelnemers verwachten dat een toename van opvoedende taken voor scholen over vijf jaar bovenaan de 'zorgagenda' zal staan. Het gaat hier om taken van de school die niet tot het primaire proces behoren, bijvoorbeeld het bijbrengen van elementaire sociale vaardigheden, het uitvoeren van zorgtaken bij probleemleerlingen, het serveren van ontbijt op school en het omgaan met drugsvoorval-
len.

De zorgen waar de versnellingskamer mee verder gaat, zijn de volgende:

- het onderwijs sluit niet goed aan bij de leerling;
- de uitval van leerlingen; en
- een toename van opvoedende taken voor de school.

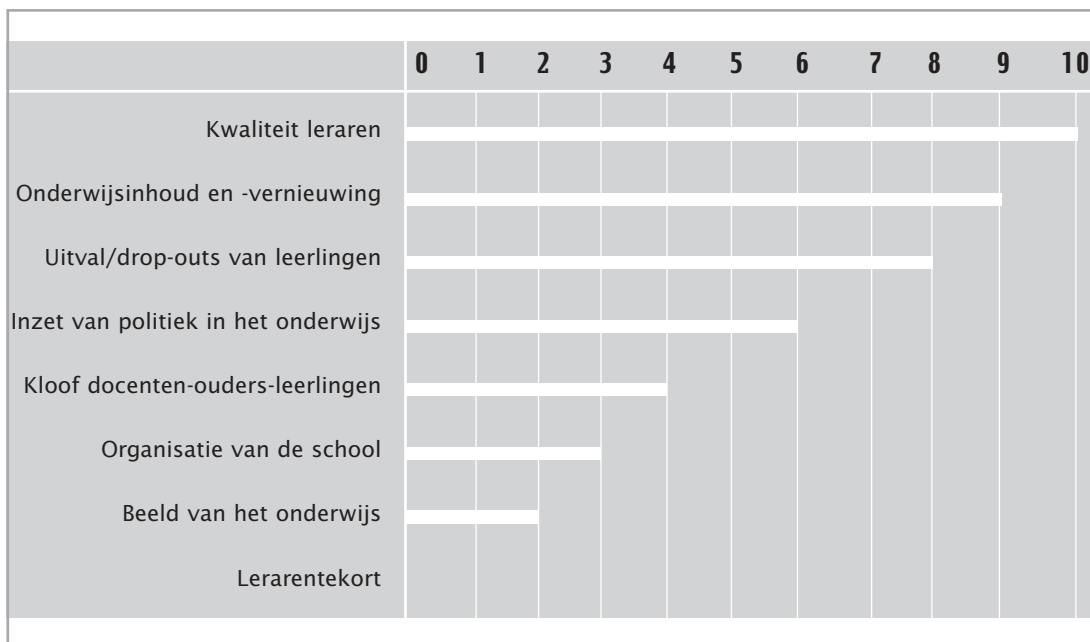
B. Sessie 18 juni 2003

Een reeks zorgen hebben de deelnemers opgenoemd (circa 40). Deze worden teruggebracht tot ongeveer 25 zorgen. De zorgen die voor over vijf jaar genoemd zijn, zijn voor al wensen en/of bouwen voort op de zorgen die gesignaleerd zijn voor het heden. Deze categorie wordt daarom ondergebracht bij de zorgen van nu. Vervolgens wordt over de hele lijst, zorgen van nu en in de toekomst, gestemd.

Een top-drie van zorgen blijkt moeilijk in één keer te maken: de stemming laat in eerste instantie een grote spreiding zien over ongeveer tien tot vijftien zorgen. Deze zorgen worden vervolgens teruggebracht tot een lijst van acht zorgen:

- het negatieve beeld dat de maatschappij van het onderwijs heeft;
- de kloof tussen leerlingen, ouders en leraren;
- de uitval van leerlingen (drop-outs);
- het lerarentekort;
- gebrek aan kwaliteit van leraren;
- de slechte organisatie van de school;
- een onvoldoende inzet van de politiek voor het onderwijs (onvoldoende hoog op de agenda en te weinig geld); en
- de onderwijsinhoud en onderwijsvernieuwingen (onder meer de examens) die te weinig centraal staan.

Over deze zorgen is vervolgens gestemd, resulterend in het volgende resultaat:

Na een korte discussie is besloten met de volgende 'top-drie' verder te gaan:

- gebrek aan kwaliteit van leraren;
- onderwijsinhoud en onderwijsvernieuwingen te weinig centraal; en
- de uitval van leerlingen.

2.2 Beschrijven van de belangrijkste zorgen

In stap 2 is de deelnemers gevraagd de in stap 1 als meest belangrijk aangewezen zorgen te beschrijven aan de hand van de volgende vragen:

- Wat zijn oorzaken van het probleem?
- Wat zijn gevolgen van het probleem?
- Waar doet het probleem zich voor?
- Wie hebben er last van het probleem en op welke manier?
- Wat kun je verder nog over het probleem vertellen?

Als gevolg van een technische storing was het in de sessie van 17 juni niet mogelijk om stap 2 te behandelen. U treft daarom alleen de resultaten van de sessie van 18 juni aan.

De antwoorden zoals gegeven in de versnellingskamer treft u aan in bijlage 4.2.2. Hieronder volgt een samenvattend verslag van de gegeven antwoorden en de discussie daarover.

B. Sessie 18 juni 2003

Zorg 1: Gebrek aan kwaliteit van leraren

Is het salaris een belangrijke oorzaak voor het tekort aan leraren en het gebrek aan kwaliteit van sommige leraren? Hierover zijn de meningen verdeeld. Je verdient inderdaad niet wat je in het bedrijfsleven zou verdienen en als je dus voor de keuze staat, dan kan geld wel degelijk meetellen. De nadruk op salaris is wel hoger, omdat het onderwijs nu minder andere aantrekkelijke zaken biedt. Zo gaf het beroep van onderwijzer vroeger een bepaalde maatschappelijke status, nu niet meer; je wordt soms zelfs “voor gek verklaard”.

Aan de andere kant: dat je salaris niet riant zal zijn, weet je als je het onderwijs ingaat. Je wordt niet voor het geld leraar: het is een ‘roeping’. Naar de mening van een aantal deelnemers helpt het dan ook niet om leraren aan ‘zware’ of ‘zwarte’ scholen een financiële bonus te geven. Hierdoor gaan niet meer leraren werken op een dergelijke school. Wel zou het wellicht goed zijn om salaris te koppelen aan prestatie (dat je niet langer automatisch meer salaris ontvangt als je ouder wordt, maar pas nadat je functioneren beoordeeld is als voldoende of goed). Het in balans brengen van prestatie en beloning kan wellicht een stimulans zijn voor bepaalde leraren om niet alleen maar lessen af te draaien. Nu is dat uit balans. Voorbeeld: het vmbo is algemeen erkend als een lastig schooltype. Echter, een leraar vmbo verdient over het algemeen minder dan een leraar havo/vwo. Dat is niet juist. Daarnaast bestaan er salarisverschillen tussen leraren binnen één onderwijstype die precies hetzelfde werk doen.

Een andere belangrijke factor die meespeelt bij de afweging leraar te worden of niet (of het onderwijs te verlaten): het gebrek aan carrièremogelijkheden. Het is demotiverend als je jaren achtereen precies hetzelfde werk doet zonder loopbaanmogelijkheden. Het onderwijs moet meer dynamisch en uitdagend worden voor onderwijspersoneel. Daarnaast zou de lerarenopleiding aspirant-leraren beter moeten voorbereiden, zodat leraren minder snel afhaken.

Zorg 2: Onderwijsinhoud en onderwijsvernieuwingen te weinig centraal

De onderwijsinhoud wordt nu te veel door de overheid en de onderwijsmethoden van uitgevers bepaald. Volgens de deelnemers stelt de overheid te veel eisen aan de onderwijs-

inhoud; de inhoud wordt dus te veel bepaald door externe eisen. Wie zouden de inhoud dan moeten bepalen? De leraren en scholen, in samenwerking met het bedrijfsleven en de leerlingen, zeggen enkele deelnemers. Maar anderen gaan verder: de leerling moet zelf veel meer invloed krijgen en het onderwijs moet uitgaan van wat de leerling zelf wil leren. En de leerling wil over het algemeen graag vaardigheden leren die hij kan gebruiken in de praktijk. Het onderwijs moet dus ook blijven aansluiten bij allerlei maatschappelijke ontwikkelingen.

In elk geval is men het eens dat de inhoud van het onderwijs niet bepaald zou moeten worden door de politiek. De maatschappij heeft een bepaald soort mensen nodig, het onderwijs leidt deze op. Net zomin als dat de overheid de maatschappij stuurt, moet zij ook niet de onderwijsinhoud willen sturen. Aan de andere kant, soms heeft de overheid wel goede ideeën. Denk aan het invoeren van deelkwalificaties in het beroepsonderwijs. Zo'n idee moet dan wel door het onderwijsveld opgepakt worden en benut worden. In dit geval wordt er door veel scholen nog te veel doorgedaan zoals voorheen: gewoon het oude lessensysteem en aan het eind de deelkwalificaties 'afvinken' in plaats van vakoverstijgend lesgeven. Of zo zouden talen steeds meer in het teken moeten staan van een beroep of een functioneringsgebied en niet meer als doel op zich moeten dienen.

Daarnaast is ook veel terug te voeren op de lerarenopleidingen die niet erg vernieuwend zijn.

Zorg 3: De uitval van leerlingen

De bekostiging is nu gebaseerd op het halen van een diploma, hierdoor hebben scholen de neiging om te selecteren op 'goede' leerlingen, dat is onjuist. Verder heeft de onderwijsinhoud ook te maken met de uitval van leerlingen. De inhoud spreekt leerlingen vaak niet voldoende aan. De lessen sluiten onvoldoende aan bij hun leefwereld.

2.3 Beschrijven van mogelijke oplossingen

In stap 3 is aan de deelnemers gevraagd voor de belangrijkste zorgen oplossingen aan te geven. Gevraagd is de oplossing te beschrijven aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe ziet een oplossing er uit?
- Wie kan/kunnen er zorgen voor een oplossing van het probleem?
- Hoe kan diegene zorgen voor een oplossing van het probleem?

Hierna volgt een samenvatting van de gegeven oplossingen en de discussie daarover. In bijlage 4.2.3 zijn de (digitale) oplossingen en de reacties van deelnemers op elkaars oplossingen weergegeven.

A. Sessie 17 juni 2003

Zorg 1: Het onderwijs sluit niet goed aan bij de leerling

Eén van de belangrijkste oplossingen is het bieden van de mogelijkheid aan leerlingen om eigen keuzes in het leerproces te maken. Dit heeft zowel betrekking op de onderwijsinhoud als op het leertempo. De leraar heeft bij het maken van de keuzes een begeleidende en adviserende rol. De schoolleiding en het ministerie hebben een randvoorwaardenscheppende en controlerende rol. De gedachte om elke leerling 'leerrechten' te geven die overal geëffectueerd kunnen worden, sluit hierbij aan (in plaats van 'leerplichten').

Ook het organiseren van meer mogelijkheden voor leerlingen om te participeren in de ontwikkeling van het onderwijsbeleid en het verbeteren van de communicatie (met name het luisteren) met leerlingen en hun ouders kunnen bijdragen aan het verbeteren van de aansluiting van het onderwijs op de leerlingen. Een vorm waaraan gedacht wordt, is bijvoorbeeld het panelgesprek.

Zorg 2: De uitval van leerlingen

Voor het voorkomen en verhelpen van uitval geven de deelnemers de volgende suggesties:

- een betere signalering: een beter volgsysteem per leerling;
- vraaggericht werken: het leren van de leerling staat centraal;
- een grotere eigen verantwoordelijkheid van de leerling: eigen leerroute plannen, afspraken maken, aanspreken op ontwikkeling;
- een kaderwet ontwikkelen waarbinnen onderwijsinstellingen speelruimte hebben;
- een betere begeleiding van leerlingen (inclusief individuele leerafspraken met de begeleider);
- in kaart brengen van eerder verworven competenties met behulp van portfolio;
- leerlingen na uitval direct weer laten instromen;
- meer nadruk op een goed imago van de vmbo'ers en mbo'ers; en
- het voor de leerlingen niet te makkelijk maken om niets te doen (geldt bijvoorbeeld voor de doorstroom van vmbo naar mbo niveau-1);

Zorg 3: Een toename van opvoedende taken voor de school

Dat leraren een opvoedende taak hebben wordt door de meeste deelnemers wel onderschreven. De te grote toename van 'zorgtaken' leidt er echter toe, dat leraren niet genoeg tijd en aandacht kunnen besteden aan de gewone begeleiding van hun leerlingen. Mogelijke oplossingen voor het toenemend aantal opvoedende taken zijn het met extra middelen bijscholen van leraren die de extra taken op zich willen nemen. Daarnaast zouden andere partijen gevraagd kunnen worden om in de school een deel van de 'zorgtaken' over te nemen. Voorbeelden hiervan zijn de politie en jeugdzorg.

Een andere oplossing is dat het ministerie aan de scholen duidelijkheid biedt omtrent de vraag welke taken zij al dan niet behoren op te pakken. Een school kan dan zelf kiezen om al dan niet extra taken op zich te nemen.

Ook kleinere klassen kunnen misschien bijdragen aan de oplossing. Hierdoor ontstaat meer tijd per leerling.

B. Sessie 18 juni 2003

Zorg 1: Gebrek aan kwaliteit van leraren

Om de kwaliteit van de leraren te verbeteren worden de volgende oplossingen gegeven:

- meer samenwerking tussen onderwijs, overheid, zorginstellingen en bedrijfsleven;
- het creëren van loopbaanperspectieven met functieniveaus, salarisniveaus en een betere beloningsstructuur (waardering en dynamiek zijn daarbij belangrijker dan geld);
- promoten van het onderwijs (wegnemen van het gevoel dat je beter niet het onderwijs in kan);
- leraren dwingen een eigen 'levend portfolio' bij te houden;

- meer controle op wat leraren in de klas uitvoeren en het confronteren van leraren met hun functioneren;
- betere spreiding van het werk over het leerjaar;
- structurele scholing van leraren gericht op samenwerkend leren en met gebruikmaking van actieve werkvormen en lerarenstages in bedrijven (leraren moeten meer hun klas uit komen); en
- anders inrichten van de lerarenopleiding: algemeen basisjaar (oriënteren op beroep, op alle niveaus meekijken), daarna een keuze maken voor een bepaald niveau (vmbo of havo/vwo) met aandacht voor didactische en pedagogische vaardigheden afgestemd op het gekozen niveau.

Voorwaarde voor dit alles is dat er gelden voor worden vrijgemaakt (vanuit het begrip 'kenniseconomie' miljarden durven investeren).

Zorg 2: Onderwijsinhoud en -vernieuwingen te weinig centraal

Om de onderwijsinhoud te verbeteren en invulling te geven aan onderwijsvernieuwingen, doen deelnemers de volgende suggesties:

- In samenwerking met de leerling uitwerken van maatwerktrajecten. Vrijwilligerswerk in en rond de school, passend bij de leerling, kan hiervan onderdeel uitmaken (voorbeeld deelname in leerlingenraad). Dit zou beloond kunnen worden met studiepunten of een aantal uren dat de leerling hiervoor mag besteden. De onderwijsinhoud zou ook afgestemd kunnen worden op bedrijven en vervolgopleidingen.
- Afschaffen of in elk geval het minder belangrijk maken van examens: leren doe je voor je toekomst, niet voor examens. Centrale examens zou je kunnen vervangen door schoolonderzoeken en/of portfolio's en deelcertificaten.
- Het per periode werken met thema's (bijvoorbeeld de taallessen worden dan afgestemd op het betreffende thema en zijn geen doel op zich meer).
- Ruimte geven aan scholen om hun eigen visie op onderwijs te formuleren of ruimte geven aan scholen om binnen de gegeven doelstellingen zelf een aanpak te kunnen kiezen.
- Meer medezeggenschap voor leerlingen en ouders.
- Formuleren (en communiceren) van duidelijke en haalbare leerdoelen.
- Praktijk integreren in het onderwijs (bijvoorbeeld excursies, stages, behandelen van 'cases').

Zorg 3: De uitval van leerlingen

Voor het voorkómen en verhelpen van uitval geven de deelnemers de volgende suggesties:

- Maatwerk: bij alles wat een school doet moet worden uitgegaan van de competenties van de leerling (totale persoonlijkheid, niet alleen cognitief). In het verlengde hiervan worden deelcertificaten genoemd als vervanger voor (uniforme) diploma's.
- Leerlingen die niet goed functioneren op een school zou je moeten begeleiden naar een baan; het heeft geen zin ze krampachtig in de school te houden.
- Examens moeten vervangen worden door portfolio's en een procesbeoordeling in plaats van een resultaatbeoordeling. De eigen verantwoordelijkheid voor het portfolio's is genoemd als succesfactor.
- Geven van een impuls aan de leerlingbegeleiding.

- Invoeren van 'leerrechten' in plaats van 'leerplichten'.
- Bedrijfsleven vragen leerlingen het belang van onderwijs in te laten zien.
- Mentorschap door oudere leerlingen en/ of leraren invoeren.

3 Conclusies

Tot besluit trekken we enkele conclusies op basis van de doorlopen stappen uit de versnellingskamers.

3.1 Oordeel over het onderwijs

Wat vindt u NU goed gaan in het onderwijs?

De motivatie en betrokkenheid van leraren en het schoolklimaat zijn volgens deelnemers zaken die goed gaan in het huidige onderwijs. Ook met de leerlingen gaat het goed. Volgens sommige deelnemers heeft de schaalvergroting ertoe geleid, dat ook de professionaliteit en daadkracht van schoolbesturen zijn toegenomen.

Wat gaat er naar verwachting goed in het onderwijs OVER VIJF JAAR?

Deelnemers wensen voor de toekomst van het onderwijs: meer en betere begeleiding van leerlingen, het meer luisteren naar leerlingen, schoolleidingen met visie en portfolio's voor zowel leerlingen als leraren.

Waar maakt u zich NU zorgen over in het onderwijs?

Deelnemers maken zich zorgen over de grote uitval van leerlingen als gevolg van de steeds hogere eisen die aan leerlingen gesteld worden, te weinig vernieuwend onderwijs (onder andere de examens) en het gebrek aan kwaliteit van leraren. Ze maken zich ook zorgen over de beperkte (mogelijkheden voor) inbreng van ouders en leerlingen en de communicatie tussen ouders en leerlingen en de school. In het algemeen is er geen goede afstemming van het onderwijs op de leerlingen. Ook het lerarentekort en het gebrek aan motivatie van sommige leraren worden genoemd, evenals scholen die te groot zijn.

Waar maakt u zich zorgen over in het onderwijs OVER VIJF JAAR?

Voor de toekomst maken deelnemers zich zorgen over het lerarentekort. Daarnaast wordt de kwaliteit van de leraren als toekomstige zorg benoemd: dit zou het gevolg zijn van de slechte kwaliteit van de huidige lerarenopleidingen. De financiële situatie, het grote aantal 'drop-outs' en de kwaliteit van de beleidsvorming (beleidsvormers) op scholen zijn ook aandachtspunten voor de nabije toekomst van het onderwijs. Maar vooral ook het toenemende aantal opvoedende taken voor scholen.

3.2 De belangrijkste zorgen

De deelnemers maken zich het meeste zorgen over de uitval van leerlingen, de onderwijsvernieuwingen die niet goed van de grond komen, onvoldoende aansluiting van het onderwijs op de leerlingen, de slechte kwaliteit van de leraren en het toenemende aantal (opvoedende) taken voor scholen.

3.3 Mogelijke oplossingen

Voor het oplossen van de als meest belangrijk aangemerkte zorgen valt op dat een bepaald aantal oplossingen steeds genoemd wordt. Voorbeelden zijn het bieden van 'maatwerk', het afschaffen van examens voor het vmbo, het vergroten van de (beleids)participatie, het samenwerken met bedrijfsleven en andere partijen en het geven van ruimte aan scholen om eigen beleidskeuzes te maken.

De uitval van leerlingen

De uitval van leerlingen kan voorkomen worden door het invoeren van een leerlingvolgsysteem, het meer op maat maken van het onderwijs per leerling ('vraaggericht'), het vervangen van examens door portfolio's en het zoeken van samenwerking met het bedrijfsleven.

Onderwijsinhoud en -vernieuwingen te weinig centraal

Ook voor de oplossing van dit probleem worden het meer op maat maken van het onderwijs, het afschaffen van examens en het zoeken van samenwerking met het bedrijfsleven genoemd. Daarnaast bieden het werken met thema's, het vergroten van de participatiemogelijkheden voor leerlingen en ouders en het geven van meer ruimte aan scholen om hun eigen visie op onderwijs te bepalen perspectieven.

Gebrek aan kwaliteit van leraren

De kwaliteit van de leraren kan vergroot worden door permanente scholing (onder andere lerarenstages), het verbeteren van de loopbaanperspectieven en het imago van leraren, het monitoren van de werkzaamheden van leraren (onder andere portfolio's) en door het samenwerken van scholen met opleidingen, overheid en bedrijfsleven.

Onvoldoende aansluiting van het onderwijs op de leerling

Voor de oplossing van deze zorg worden wederom genoemd het vergroten van de inbreng van ouders en leerlingen, het bieden van maatwerk en het geven van ruimte aan scholen om hun eigen keuzes te maken.

Een toenemend aantal opvoedende taken voor de school

Mogelijke oplossingen voor het toenemend aantal opvoedende taken zijn het met extra middelen bijscholen van leraren die de extra taken op zich willen nemen, het betrekken van andere partijen om in de school een deel van de taken over te nemen en het op rijksniveau vaststellen van het (minimaal verplichte) takenpakket van scholen en kleinere klassen.

Bijlage 1

Deelnemerslijst 17 en 18 juni

Deelnemers 17 juni 2003:

Mevrouw Meeuwis, leerling gymnasium.
De heer Bilal, leerling mbo.
Mevrouw Brom, leerling mbo.
De heer Merks, leerling mbo.
De heer De Steur, leerling mbo.
Mevrouw Brante, ouder voortgezet onderwijs.
Mevrouw De Kort, ouder voortgezet onderwijs.
De heer Verschuren, leraar basisonderwijs.
De heer Leisink, leraar vmbo.
De heer Wilbers, leraar vmbo.
Mevrouw De Kruijk, leraar havo/vwo.
De heer De Lange, leraar mbo.
De heer Goldhoorn, bestuurslid basisonderwijs en ouder voortgezet onderwijs.
De heer Verkoulen, directeur scholengemeenschap vmbo, havo en vwo.

Deelnemers 18 juni 2003:

De heer Bogaard, leerling havo.
Mevrouw Eger, leerling vwo.
De heer Vogels, leerling vwo (volwasseneneducatie).
Mevrouw Hagen, ouder basisonderwijs en (speciaal) voortgezet onderwijs.
Mevrouw Koekoek, ouder basisonderwijs en voortgezet onderwijs.
De heer Roorda, ouder voortgezet onderwijs.
Mevrouw Bekkers, leraar basisonderwijs.
De heer Koning, leraar basisonderwijs.
Mevrouw Wagenaar, leraar basisonderwijs.
Mevrouw Schrier, leraar vmbo.
Mevrouw Wijnia, leraar vmbo.
De heer Vervoorn, leraar mbo.
Mevrouw Wetzels, decaan vmbo, mbo en hbo.
De heer Verhoeven, voorzitter bestuur basisonderwijs.

Bijlage 2

Weergave input van deelnemers

1 Oordeel over het onderwijs nu en in de nabije toekomst

A. Sessie 17 juni 2003

a. Wat vindt u NU goed gaan in het onderwijs?

1. Inzet onderwijspersoneel.
 - Er zijn gelukkig nog veel leraren die dagelijks met een enorme inzet hun leraarsberoep uitoefenen.
 - Ik denk dat er op bepaalde aspecten een verbetering kan zijn op de inzet van personeelsleden van een school, er zijn altijd personeelsleden die niet goed genoeg les geven. Dit is ook moeilijk door het lerarentekort.
2. Leerlingen zijn altijd goed.
 - Op wat voor manier zijn leerlingen altijd goed? Er worden immers niet voor niets mensen van school gestuurd.
 - Onduidelijke stelling.
 - Alleen als ze goede interesse hebben.
3. Mensen die nu werken in het onderwijs zijn gemotiveerd.
 - Sommigen wel, anderen niet. De verschillen zijn groot, merk ik.
 - Er zijn ook mensen (leraren) die maar een jaar op een onderwijsinstelling werken, omdat zij hun loopbaan (tot hun vijfenzestigste) moeten volmaken en niet goed genoeg gemotiveerd zijn!
 - Klopt, er zal dus binnen het onderwijs beter gekeken moeten worden naar kwaliteit; voldoet men er niet aan, moet er ook een mogelijkheid zijn om mensen te vervangen.
4. Kinderen blijven kinderen en blijven vol vragen en interesses. Dat zal over vijf jaar ook nog wel zo zijn.
 - Zeker mee eens.
5. Sociaal klimaat in school.
 - Sociaal klimaat in school is een afspiegeling van het sociale klimaat in onze maatschappij. Is dat ook goed?
 - Ik ben het met de laatste stelling niet helemaal eens. Een onderwijsinstelling kan er een heel andere cultuur op na houden.
 - Ik denk dat een goed sociaal klimaat binnen een instelling van belang is op het gedrag en de opvoeding van een deelnemer.
 - Docenten hebben soms een perfect gevoel voor het juiste sociale klimaat maar soms ook echt niet.

6. De deelnemersparticipatie is in vergelijking met het heden verbeterd.
 - Hier ben ik het zeker mee eens. Deelnemers van nu zijn veel meer bereid om mee te denken in het onderwijsproces.
 - Maar worden ze gehoord???
 - Leerlingen hebben veel te weinig invloed op hun eigen 'leren'.
 - Sterker nog leerlingen moeten hun eigen leren vorm kunnen geven.

7. Leerlingen komen meestal graag naar school.
 - Voorzover ik kan beoordelen binnen de basisschool waar ik werk, klopt dit.
 - Het is niet overal zo. Sommige deelnemers komen puur naar school om 'een diplomaatje te halen'.
 - Hoe zouden we dit kunnen verbeteren?
 - Veel leerlingen komen ook naar school omdat ze verplicht zijn van hun ouders of de wet! En soms weten ze geen andere keuze te maken.
 - Er zitten altijd deelnemers op een school die moeten omdat ze nog leerplichtig zijn, geen motivatie hebben of vanuit de familie gestuurd worden. Zolang de leerling geen eigen keus maakt zal het moeilijk zijn voor diegene om naar school te gaan.

8. Aandacht voor kinderen uit achterstandssituaties.
 - Is het de juiste aandacht? Of bevestigt het de achterstand?
 - Het is te hopen, dat de aandacht voor kinderen uit achterstandssituaties met persoonlijke gevoelens omarmd zal kunnen blijven en dat het niet een te zeer geregeld en gereguleerd papier dossier zal worden.
 - Op welk type onderwijs dan? Ik denk dat daar nog al heel wat verschillen in kunnen zitten.
 - Vaak is het inderdaad alleen maar een bevestiging van de achterstand. Om echt iets te kunnen veranderen word je vaak van het kastje naar de muur gestuurd.

9. De leerlingen komen uit het onderwijs als zelfstandige lieden die zelf in staat zijn goed te spreken en zaken op te zoeken.

10. Heel veel docenten werken met veel plezier en enthousiasme.
 - Door de steeds grotere bezuinigingen zal het wel steeds moeilijker worden enthousiast te blijven, want allerlei zaken moeten ook gefinancierd kunnen worden.

11. Veel beroepspraktijk (binnen mbo-opleidingen).
 - Is dat altijd zo! Maar ik ben mee eens dat het meer is dan bij hbo-opleidingen.
 - Ja, dat is een verplicht aantal uren van de opleiding.

12. Veel meer eigen activiteit van leerlingen, veel meer 'beweging' in de school.
 - Toch zullen er altijd docenten nodig zijn, die de bewegingen van de leerlingen kunnen sturen in de goede, c.q. gewenste richting, want de school wil toch ergens heen leiden.

13. Centrale examens in Nederland zijn zeer goed vanaf C/D-niveaus.

b. Wat gaat er naar verwachting goed in het onderwijs OVER VIJF JAAR?

1. Goede wetgeving.
 - Betekent goede hier ook meer?
 - Ik denk namelijk niet dat meer wetgeving ten goede komt aan de kwaliteit hiervan.
 - Sommige regels zullen belemmeren in het doen en laten van onderwijsinstellingen.
 - Het zou beter en meer inhoudelijk ten goede van de deelnemers moeten komen. In plaats van veel wetten en weinig positieverbetering van de deelnemers.
2. Begeleiding van deelnemers vanuit de school.
3. Leerlingen blijven leerlingen en dus goed.
 - Zijn ALLE leerlingen goed?
4. Tweede fase en vmbo zijn dan min of meer uitgekristalliseerd.
 - Mag je hopen!
5. Nog steeds ruimte voor buitenschoolse (maar toch aanvullende) activiteiten op alle soorten onderwijs.
6. De drop-outs tellen nu 0%.
 - Dat lijkt me totale waanzin. Het is niet mogelijk om de drop-outs tot 0 te reduceren!!!
7. Precies goede aantal leerlingen per klas en per begeleider zodat de leerling goed begeleid kan worden.
8. Goed en up-to-date lesmateriaal en andere faciliteiten (computers en bijbehorende software).

c. Waar maakt u zich NU zorgen over in het onderwijs?

1. Matige schoolleidingen.
 - Ze zijn overbelast.
 - Als kinderen niet geïnteresseerd genoeg zijn tegenover de leraar heeft de leraar ook weinig motivatie.
 - Dus het ligt aan de leerlingen???
 - Denk het niet. De leraar is er in eerste instantie voor om mensen mede te motiveren! Hij zou aan kunnen zetten tot het actief meedenken van leerlingen.
 - schoolleidingen geven inderdaad te weinig leiding. Vooral in onderwijszaken moeten ze meer betrokkenheid tonen. Bovendien zouden ze de belangen van leerlingen veel beter moeten bewaken.
 - Leraren moeten naar zichzelf durven leren kijken en leren samenwerken, schoolleidingen moeten hierin voorop open.

2. Door matige aansturing en motivatie verzuren docenten.
 - 'Aansturing' is niet een woord dat leraren graag horen. Ze zijn overigens vaak heel hulpeloos en bang om zichzelf te laten zien en initiatief te nemen.
 - Het zou veel leraren helpen als ze meer contact met leerlingen zouden zoeken.
 - Docenten verzuren, als zij hun ei niet kwijt kunnen (figuurlijk) als zij keer op keer moeten ervaren, dat de papierwinkel om het onderwijs teveel energie oneigenlijk opslokt.
 - Probleem voor veel docenten in het vmbo is het feit, dat door de indicatiestelling van de ROC's te veel leerlingen in een leersituatie (=leerweg) terecht zijn gekomen, die niet past bij zowel de leerling als de docent. Beide groepen komen in de knel.
 - Docenten verzuren door onmogelijke dingen te moeten doen, we moeten dus praten over de inhoud van die als onmogelijk ervaren dingen.
 - Mee eens met stelling: te veel papierwinkel die afleidt van eigenlijke werk en indicatiestellingsproblemen.
 - Door matige aansturing en motivatie verzuren docenten.
 - De vraag is of de wijze waarop leraren door het management worden aangestuurd nog wel van deze tijd is. Bovendien zitten leraren op school tussen twee werelden in. Enerzijds worden zij door het management aan het werk gezet. dit moet en dat moet enzovoort, anderzijds slagen zij er veelal ook niet in om leerlingen echt te boeien. het gevolg is een gefrustreerde leraar.

3. Deelnemers worden te weinig gezien als gelijkwaardige partners.
 - De positie van deelnemers, de belangrijkste persoon in het onderwijs, neemt in de langlijst een van de laatste plaatsen in.
 - Is nog veel te klein en daar moet zeker aan gewerkt worden! Een deelnemer kan niet altijd zijn eigen keuze maken (bijvoorbeeld richting of extra vakken), daarnaast hebben zij nog veel te weinig in te brengen op hun instelling of hun onderwijs.
 - Leerlingen zouden echte 'partners' moeten kunnen zijn. Ze kunnen het, ze willen het. Maar ze worden niet gevraagd of niet genoeg uitgedaagd om mee te doen.
 - De inbreng en eigen keuzes versterken de positie van leerlingen. Zij voelen zich meer betrokken bij hun eigen opleiding op dat moment.
 - De geringe invloed van leerlingen op het onderwijsproces.

4. Uitval in het onderwijs.
 - Er valt zeker veel uit.
 - Klopt, hieromtrent zijn er al allerlei werkverbanden actief die dit probleem bestuderen en bekijken hoe dit in de toekomst aangepakt moet worden.
 - Er vallen inderdaad heel veel lessen uit. Oorzaak??

5. Lerarentekort.
 - Eens.
 - Zeer mee eens.

- Met dit tekort ben ik het eens, maar neem alleen overdachte beslissingen en geen noodgrepen als zij-instroom.
 - Er komt al vermindering.
6. Gevolgen van de economische recessie.
- Onderwijs en deelnemers (studenten) mogen nooit de dupe zijn van de economie!
 - Dat zou een slecht teken zijn, want als we minder goede studenten hebben zal de economie later ook gevaar lopen!
 - Recessie zorgt juist wel voor een hoger aantal inschrijvingen op pabo's.
7. Kwaliteit van de leraren, zij-instromers zijn didactisch niet voldoende geschoold.
- Kwaliteit van leraren, zij-instromers niet altijd voldoende didactisch geschoold.
 - Zouden deze niet gewoon een diploma tot volwaardig leraar moeten geven?
 - De politiek kiest voor oplossingen op de korte termijn. Dat is logisch gezien het feit dat de Tweede Kamer eveneens op de korte termijn reageert. Als er signalen zijn moet de minister bij de Kamer komen.
 - Met de onvoldoende kwaliteit ben ik het volledig eens. Hierbij komt het aan op de kwaliteit van de begeleiding of het goed komt. Uiteraard ligt er ook een grote verantwoordelijkheid bij de opleider.
 - Dat klopt maar als we kijken op de wat langere termijn is dat geen probleem toch?
 - De eerste lichte zij-instromers heeft een rendement van 2% opgeleverd. Duidelijk toch!
 - Zij-instromers denken, dat het onderwijs nog is zoals het vijftien jaar geleden was en willen op die voet verder gaan. Dat levert grote problemen op. De desillusie van veel zij-instromers is gigantisch.
8. Zwarte scholen nemen zeer toe.
- Klopt er komen ook steeds weer buitenlanders in Nederland.
 - Is dit een probleem? Deze stelling impliceert tegelijkertijd ook dat de witte scholen toenemen. Ik ben nog steeds voor een menging.
9. Er zijn te veel veranderingen binnen het onderwijssysteem geweest, docenten niet meer gemotiveerd.
- Dit geldt naar mijn mening niet voor het basisonderwijs.
 - Kijk maar naar het vmbo! Eén grote puinzooi en de vervolgstudies krijgen die klap straks!!!
 - Helemaal mee eens!
10. Doordat ouders vaak in het jaar resultaten willen zien van de leerlingen, blijft er door het vele toetsen te weinig tijd voor instructie over.
- Niet mee eens.
 - Dit is denk ik het geval op basis- en voortgezet onderwijs!!!
 - Ouders zeuren soms, dat herken ik wel. Maar dat komt mijns inziens omdat ze ook helemaal niks te vertellen hebben, of te kiezen (behalve de startbeslissing: naar welke school gaat mijn kind?).

11. Ouders van een MR kunnen in het basisonderwijs niet tegen de schoolleiding en het team op.
 - Hoeft van mij ook niet, de leiding is per slot de professional.
 - Is dat erg? Waarom?
 - Tuurlijk is dat ERG !!! Misschien meer leerlingen hierin betrekken!
12. Het isolement van leraren.
 - Dat is niet iets van nu, is altijd al zo geweest. Het is echter wel een probleem.
 - Wat is het isolement van leraren....veroorzaken sommigen dat zelf niet?
 - De hulpeloosheid van leraren.
 - Hulpeloos??? Waarom dan? Hoe is het mogelijk dat leraren zich hulpeloos voelen?
 - Leraren voelen zich hulpeloos, als zij moeten vechten tegen een woud van regels, die niet in het belang zijn van de leerlingen, die zij op dit moment in hun klas (groep) hebben.
 - Over wat voor soort onderwijs hebben we het hier. Binnen het basisonderwijs herken ik dit niet als probleem van leraren.
13. De secundaire arbeidsvoorwaarden van de leerkrachten.
14. Te weinig bekendheid van de rechten en plichten voor de deelnemers (deelnemers mbo).
15. Ouders en leerlingen kunnen te weinig kiezen.
16. Huisvesting scholen in het basisonderwijs.
17. Kinderen worden gepest en daar wordt te weinig aan gedaan.
18. Scholen reageren slecht op maatschappelijke veranderingen.
19. De financiële situatie van scholen. Het is nu al heel ernstig.
 - Zeer mee eens.
20. Te grootschalige instellingen.
 - Zeer mee eens. Onpersoonlijke mammoetinstellingen.
21. De leerkrachten kunnen bijna niet wisselen van school in het middelbaar onderwijs. Een leerkracht is dan vaak te duur voor de school.
22. De opeenvolging van vmbo naar mbo in de laagste leerwegen is voor beide partijen een grote puinhoop.
23. De grote macht van de uitgevers, waardoor geïntegreerde vakken of heterogeniteit langer dan een of twee jaar niet (meer) mogelijk zijn.
24. Slechte informatie (vanuit school of opleiding) naar de deelnemer toe.

25. Opvoedende taken moeten de scholen maar oplossen door het in hun les-programma op te nemen.
26. Stage moet beter begeleid en georganiseerd worden, dit is immers de beste leerplek voor een deelnemer toch?!

d. Waar maakt u zich zorgen over als u denkt aan het onderwijs OVER VIJF JAAR?

1. Grote aantal drop-outs binnen het beroepsonderwijs.
 - Is dit nog een probleem over vijf jaar? Wellicht is er dan een goede oplossing gevonden om dit probleem op te lossen of in ieder geval te komen tot minder uitval op jaarbasis.
 - Ik denk het niet want de zorgen en de puinhoop van het vmbo komen eraan!
 - Ik denk dat dit dan nog wel een probleem zal zijn. Voordat goede oplossingen zijn bedacht en ingevoerd zijn er zo een aantal jaren voorbij.
 - Grote aantallen drop-outs vanuit het mbo, en vmbo lagere leerwegen, waardoor een verloren generatie ontstaat.
2. Financiering onderwijs.
 - Wat is daarmee, volgens mij moet er meer geld gaan naar de deelnemers, daar draait het toch om!?
 - Het budget dat beschikbaar is voor het onderwijs, heeft een Oost-Europees niveau. Het is in de afgelopen jaren met 30 % gedaald van 7% naar 4,7% (uit AOb nummer 2, 2003).
 - Er zijn nu al problemen en er is te weinig geld voor onderwijs. Dit zou ook zo kunnen zijn over vijf jaar.
3. Leraren die nu versneld opgeleid worden zullen een erg goede ondersteuning nodig hebben om goed te gaan presteren. De versnelde opleiding is inhoudelijk niet groot.
 - Of zij-instromers hebben didactiek te weinig om hun kennis over te brengen op een begrijpelijke manier.
4. Aanzien van het beroep nog niet op peil.
 - Hier ben ik het mee eens. Het vmbo en het mbo hebben momenteel te kampen met erg onterechte imago-problemen. Deze mensen kunnen we namelijk in de maatschappij niet missen! De waardering is er echter nog niet zo. Jammer !
 - Zeer mee eens. Hogere salarissen.
 - Eens met het peil. Het gaat hierbij ook over kwaliteit van het vak waardoor het als een serieus vak gezien wordt.
 - De functie? Dat lijkt mij niet: lagere (laagste) functies zijn het hardst nodig binnen deze maatschappij!!!! Niet voor de grote mannen of vrouwen.

- Mee eens, meer dan de helft van de scholieren van het voortgezet onderwijs gaat door naar het mbo! Dit is dus een grote groep!
 - Idd!
 - Aanzien van een beroep is maar relatief. Ook de huisarts en de notaris hebben tegenwoordig status ingeleverd.

- 5. Verdwijnen van de eerstegraders zal verschraling van sommige schooltypes veroorzaken. Het niveau van gymnasia komt in gevaar.
 - Leg eens verder uit.
 - Gymnasia hebben al te lang niks gedaan aan hun ontwikkeling en aan het bij de tijd brengen van hun onderwijsaanbod. Ze moeten als de wie-deweerga aan de slag!
 - De graad is geen garantie voor het kunnen ontwerpen van effectieve leersituaties. Juist de eerstegraders laten het daarin afweten (maar zij niet alleen).

- 6. Toename van taken (opvoedende) voor scholen.
 - Te veel neventaken voor scholen.
 - Is dit een zorg?
 - Het is jammer dat het in de maatschappij zo moet gaan. Maar op zich maakt school een belangrijk deel van ieders leven uit. Waarom zou een leraar niet voor een deel ook als opvoeder gaan functioneren!
 - Over de toename van taken. Dit is een zorg, de begeleiding vanuit de zorgsector hierbij zal beter moeten.
 - We moeten scholen meer sociaal laten worden, in de betekenis: de school is van de leerlingen én van de leraren. Samen dragen ze verantwoordelijkheid (en wel paritair: gelijke partners!).

- 7. Nog meer lerarentekort.
 - Een nog groter tekort zal gezien de recessie denk ik niet aan de orde zijn. Nu zie je al een toename in aanmeldingen op de pabo's.
 - Ik denk ook van niet. Echter het is wel iets om rekening mee te houden.
 - Het te verwachten lerarentekort over vijf jaar kan op twee manieren worden bekeken. Het gros van de leraren die in de jaren zeventig zijn opgeleid is dan verdwenen. Dit maakt ruimte voor echte onderwijs-innovatie. Namelijk vernieuwing van onderwijs en leren waarin de leerling weer centraal komt te staan. Het is namelijk de leerling waar het uiteindelijk om draait. Daarnaast geeft deze ruimte voor jonge mensen de kans om in het onderwijs aan de slag te gaan. Dit gaat echter pas gebeuren wanneer de overheid erin slaagt het onderwijs wederom interessant te maken voor leerkrachten. Dat betekent dat leerkrachten zich in dat toekomstige onderwijs als professionals kunnen gedragen.
 - Hoe lang dit nog duurt, hoe lang het nog duurt voordat er in het onderwijsbeleid echte keuzes worden gemaakt, valt te bezien. Misschien moet echt de laatste leraar de school hebben verlaten.
 - En zeer veel lerarentekort in de laagste leerwegen van het vmbo.
 - Neem als leraar/school zelf kansen op om het onderwijs interessant te maken en wacht niet op een overheid. Hierbij heb ik het over basis-onderwijs (in hoeverre dit kan daarna weet ik niet gezien regels??).

8. Taalgebruik onder met name basisschoolleerlingen. In wijken met veel niet-Nederlandstaligen nemen jonge kinderen net als bij jeugdtaal hier krom-Nederlands over.
- Verplicht Nederlands spreken in de gangen en in pauzes belangrijk.
 - Mee eens.

e.1 Prioriteren van de zorgen in het onderwijs van nu

Kies de drie meest belangrijke zorgen in het onderwijs van nu.

Nr	Zorg	Aantal stemmen
1	Matige schoolleidingen.	1
2	Door matige aansturing en motivatie verzuren docenten.	7
3	Deelnemers worden te weinig gezien als gelijkwaardige partners.	6
4	Uitval in het onderwijs.	5
5	Lerarentekort.	0
6	Gevolgen van de economische recessie.	3
7	Kwaliteit van de leraren, zij-instromers zijn didactisch niet voldoende geschoold.	1
8	Zwarte scholen nemen zeer toe.	1
9	Er zijn te veel veranderingen binnen het onderwijssysteem geweest, docenten niet meer gemotiveerd.	1
10	Doordat ouders vaak in het jaar resultaten willen zien van de leerlingen, blijft er door het vele toetsen te weinig tijd voor instructie over.	0
11	Ouders van een MR kunnen in het basisonderwijs niet tegen de schoolleiding en het team op.	0
12	Het isolement van leraren.	1
13	De secundaire arbeidsvoorwaarden van de leerkrachten.	3
14	Te weinig bekendheid van de rechten en plichten voor de deelnemers (deelnemers mbo).	2
15	Ouders en leerlingen kunnen te weinig kiezen.	1
16	Huisvesting scholen in het basisonderwijs.	0
17	Kinderen worden gepest en daar wordt te weinig aan gedaan.	0
18	Scholen reageren slecht op maatschappelijke veranderingen.	1
19	De financiële situatie van scholen. Het is nu al heel ernstig.	4
20	Te grootschalige instellingen.	1
21	De leerkrachten kunnen bijna niet wisselen van school in het middelbaar onderwijs. Een leerkracht is dan vaak te duur voor de school.	1
22	De opeenvolging van vmbo naar mbo in de laagste leerwegen is voor beide partijen een grote puinhoop.	1
23	De grote macht van de uitgevers, waardoor geïntegreerde vakken of heterogeniteit langer dan een of twee jaar niet (meer) mogelijk zijn.	2

Nr	Zorg	Aantal stemmen
24	Slechte informatie (vanuit school of opleiding) naar de deelnemer toe.	0
25	Opvoedende taken moeten de scholen maar oplossen door het in hun lesprogramma op te nemen.	0
26	Stage moet beter begeleid en georganiseerd worden, dit is immers de beste leerplek voor een deelnemer toch?!	0

e.2 Prioriteren van de zorgen in het onderwijs over vijf jaar (Vote)

Kies de drie meest belangrijke zorgen in het onderwijs over vijf jaar.

Nr	Zorg	Aantal stemmen
1	Grote aantal drop-outs binnen de beroepsonderwijs.	9
2	Financiering onderwijs.	10
3	Leraren die nu versneld opgeleid worden zullen een erg goede ondersteuning nodig hebben om goed te gaan presteren; de versnelde opleiding is inhoudelijk niet groot.	3
4	Aanzien van het beroep nog niet op peil.	4
5	Verdwijnen van de eerstepraders zal verschraling van sommige schooltypes veroorzaken. Het niveau van gymnasia komt in gevaar.	3
6	Nog meer lerarentekort.	6
7	Taalgebruik onder met name basisschoolleerlingen. In wijken met veel niet-Nederlandstaligen nemen jonge kinderen net als bij jeugdtaal hier krom-Nederlands over.	4

B. Sessie 18 juni 2003

a. Wat vindt u NU goed gaan in het onderwijs?

1. Kwaliteitszorg.
 - Het ontwikkelen van instrumenten om kwaliteit te meten betekent uiteraard eerst een omschrijving van het begrip kwaliteit. Het is belangrijk dat iedereen helder voor ogen heeft wat onderwijskwaliteit is.
2. Betrokken medewerkers.
 - Sommigen hebben inderdaad de bevoegenheid, maar er zitten ook exemplaren bij die het wel geloven en aftellen naar de vut.
3. Bijna vakantie.
 - Vakantie kan best op het niveau van het bedrijfsleven worden gebracht; gebruik maar een paar vakantieweken voor bijspijkercurssussen, of plan

- de studiedagen hierin zodat leerlingen niet steeds thuis zijn als de ouders moeten werken.
- Je kunt de vakantieregeling wel op het niveau van het bedrijfsleven brengen, maar dan moet je ook al die andere regelingen, die niet zo gunstig zijn in het onderwijs op een gelijk niveau brengen. 60 dagen vakantie betekent feitelijk voor een docent dat hij de overige weken 42 uur per week moet werken. Hij moet wel 1659 uur per jaar maken.
4. Steeds meer aandacht voor de individuele leerling.
- Er moet wel een balans zijn tussen sociale en individuele ontwikkeling. Als adaptief leren betekent dat iedereen op zijn eigen niveau bezig is, verdwijnt de samenhang in onze maatschappij.
 - Ik denk dat het zeer belangrijk is dat de leerling op zijn of haar eigen niveau werkt en vooral ook de ruimte krijgt. De ruimte krijgt om zelf dingen te doen. Zelf dingen te leren en vooral ook zichzelf te leren kennen en vaardigheden te ontwikkelen. Kinderen en jongeren horen zich op school te ontwikkelen en, in alle opzichten, te kunnen groeien.
 - Natuurlijk is de sociale context belangrijk. Ik denk dat dat in het onderwijs overduidelijk aanwezig is.
 - Ik denk dat veel scholen leerlingen nog veel te weinig ruimte laten. Ook te weinig eigen verantwoordelijkheid geven.
5. Kenniseconomie.
- De erkenning dat kennis een belangrijke grondstof is voor onze economie impliceert meer aandacht voor onderwijs.
 - Nu is alleen de vraag wat er allemaal onder kennis valt en wat je belangrijk vindt dat er op school geleerd wordt en hoe je dat goed wilt doen.
 - Ik denk dat kennis alleen loze informatie is. Het gaat erom dat een leerling weet wat hij met die kennis moet doen.
6. Bestuurlijke schaalvergroting.
- Wat is het grote voordeel van schaalvergroting? En schaalvergroting in welk 'gebied'?
 - Sluit me hier bij aan, wat zijn de voordelen. Er wordt nu wel geroepen dat er weer kleinschaliger gewerkt moet worden, maar ik weet niet wat hier nou de resultaten van zijn.
 - Klein of grootschalig? Volgens mij kan grootschaligheid namelijk ernstige gevolgen hebben voor de vrij ruimte van scholen en leerlingen.
7. Meer zelfstandigheid voor de leerling.
- Die zelfstandigheid moet dan wel worden aangeleerd; ik zie nu brugklassers volledig in het diepe gaan. Er is af en toe krachtig bijsturen van ouders gewenst. Als ouders daartoe niet in staat zijn, ontstaat er een probleem.
8. Gemotiveerde leerkrachten.
- Nogmaals nee! Dit geldt lang niet voor alle leerkrachten!

9. Visie op onderwijsontwikkeling.
10. Meer delegatie van verantwoordelijkheden en bevoegdheden.
11. Computers op school voor leerlingen.
12. Openheid binnen het team.
13. Binnen de school wordt er al gesproken over mogelijkheden die er voor leerlingen gemaakt kunnen worden. Denk aan inspelen op de belevingswereld van de leerlingen.
14. Er is nog te veel aandacht voor kennisoverdracht bij de docenten. Er moet nog duidelijker een begeleidersrol aan de docent worden toegekend.
 - Mee eens, maar dit verschilt ook enorm per docent. docenten trekken de deur van het klaslokaal dicht en zijn koning in eigen huis.

b. Wat gaat er naar verwachting goed in het onderwijs OVER VIJF JAAR?

1. Aansluiting vmbo-mbo-hbo.
2. Informatisering onderwijs.
 - Is dat altijd een vooruitgang? Moeten we ook niet zorgen voor een goede menselijke bemanning?
3. Moet dan beter zijn als de portfolio's (betere overdracht van leerlingen) hun resultaat hebben.
4. Meer rust in onderwijsveld.
 - Ik geloof er niets van dat dit zal gaan gebeuren, de politiek zal toch zijn stempel willen blijven drukken op het onderwijs en dus zal de circulairestroom doorgaan.
5. Zullen veel scholen wel vaker een financieel tekort hebben.
6. Minder werken met idee dat het boek 'uit' moet aan het eind van het schooljaar. Werk in projectgroepen die inspelen op belevingswereld van de leerlingen.
7. Meer ict-faciliteiten.
8. Meer vrijheid voor de scholen om dingen te bepalen.

c. Waar maakt u zich NU zorgen over in het onderwijs?

1. Lerarentekort.
 - In tijden van een zwakke economie is er een grote stroom van mensen naar het onderwijs. Als de economie weer aantrekt vertrekken ze weer. Het is nu een zwakke economie.

- Het is inderdaad een afnemende zorg maar op dit moment is het wel een probleem dat niet zo snel opgelost zal worden, zeker niet voor specifieke vakgebieden zoals wiskunde.
 - Soms zijn er wel leraren beschikbaar, bijvoorbeeld voor invalwerk, maar deze zijn op de Pabo zo eenzijdig opgeleid en hebben zo weinig zelfvertrouwen dat ze bijvoorbeeld alleen voor een groep 3, 4, of 5 willen staan.
 - Onvoldoende instroom van goed gekwalificeerd personeel.
 - Zal wel toenemen nu de economie slechter draait, meer aanmeldingen voor lerarenopleidingen.
2. Ik merk een schrikbarend hoog ziekteverzuim, waardoor om de haverklap tussenuren ontstaan. Gevolg mijns inziens is dat de stof niet volledig behandeld wordt en dat kinderen onnodig door her dorp/stad gaan zwerven.
- Zijn die leerkrachten dan ziek? Of speelt er iets anders mee?
 - Druk op ervaren (gemotiveerde) leerkrachten neemt toe. Gevaar van burn-out.
3. Ik maak me zorgen om de kwaliteit van docenten. Denk aan didactische en pedagogische vaardigheden.
- De werkwijze van docenten loopt vaak achter de ontwikkelingen aan.
4. Ik maak me ook zorgen over de begeleiding van zij-instromers en beginnende docenten. Dit vooral omdat iedere school dit goed wil doen, maar kampt met een lerarentekort. Iedereen die les kan geven wordt ingezet.
- Het is niet alleen de begeleiding van de zij-instromers maar ook de kwaliteit van de zij- instromers die erg wisselend is.
5. Ik maak me ook zorgen over management en de vernieuwing van het onderwijs.
- Veel leidinggevend in het onderwijs zijn van oorsprong docent. Niets mis mee, maar ik heb het idee dat deze nieuwe managers niet altijd goed geschoold worden in het vak van manager.
 - Professionalisering bestuur en management.
6. Sommige leraren slapen in, draaien hun verhaaltje af en geloven het verder wel. Waar is de motivatie?
- In het basisonderwijs is mijns inziens nog best veel motivatie en enorme inzet bij de docenten te vinden. Ik ben wel bang dat dat in de komende tijd belangrijk minder wordt.
7. Ik maak me ook zorgen over de kloof tussen docenten, ouders en leerlingen. Het contact is zo belangrijk, maar komt om allerlei redenen niet altijd goed tot stand.
- Mee eens, echter de tendens is ook dat de ouders zich niet achter het beleid van de school scharen, waardoor leerlingen gemakkelijker ouders en de school tegen elkaar uitspelen.
 - Volkomen mee eens, als er iets aan de hand is merk ik dat het initiatief voor actie van de ouders moet komen.
 - Vaak hebben ouders inderdaad ook geen reëel beeld van wat er op

- school wordt gedaan door hun kinderen. Waar die kinderen eigenlijk mee bezig zijn.
- Een zorg is dus communicatie.
8. Opgelegde regels van overheid.
- Moet inderdaad minder. Laat de scholen zelf bepalen HOE ze het invullen, en stel als overheid een doelstelling vast. Gebeurt nu ook min of meer, maar het kan nog losser.
 - Ik zie schooldirecteuren een volledige dagtaak krijgen in het lezen, begrijpen en uitvoeren van nieuwe complexe regels. Zonde van de tijd.
9. Ik maak me zorgen over de examens, ze moeten worden afgeschaft.
- En dat terwijl resultaatmeting ook in het onderwijs steeds belangrijker wordt.
 - Het bestaat al vijftig jaar en is achterhaald. Het was toen om het onderwijs op maat te maken en dat is nu dus niet gelukt. Laat scholen toetsen afnemen het hele jaar door en laat de ambtenaren die nu worden ontslagen aan het werk gaan bij de onderwijsinspectie.
10. Ik maak me zorgen om de leerlingen met grote problemen. Hoe kun je als docent op tijd een beroep doen op hulpverlening.
- Het weer-samen-naar-schoolbeleid moet herzien worden. Zorgleerlingen en de andere leerlingen zijn de dupe.
11. Naar binnen gerichte cultuur op school.
12. Ik vind de klassen nog steeds te groot, met name op de zogenaamde witte scholen.
- De grootte van de klassen heeft vooral een 'grondslag' in de keuze van de directie van de school, met name de besteding van de geldstromen in de school.... welke prioriteiten worden er gesteld.
 - Klassen zijn steeds te groot en er komen naar verhouding steeds meer 'zorgleerlingen'; steeds minder contacttijd is beschikbaar in verband met de kosten van personeelssalarissen.
 - Voor ouders met een gehandicapt kind is het nogal vervelend als door te weinig begeleiding kind niet mee kan komen en een andere school moet zoeken. Terwijl het gestimuleerd wordt om samen naar school te gaan.
13. Ik maak me ook zorgen over de kloof tussen theorie en praktijk. Veel leerlingen haken af, omdat de stof/het programma niet aansluit bij de belevingswereld.
- Hier is het van belang, dat de leerling en docent een goede inschatting maken van de vaardigheden, die de leerling heeft of zich eigen wil maken. Uitgaan van wat iemand kan werkt beter, dan uitgaan van wat iemand niet kan.
14. Te grote werkdruk schoolleiders.
15. Waar blijft het spelelement binnen het kleutergebeuren, dit met de invoering van de kleutertoetsen.

16. De motivatie van de leerlingen.
 - Motivatie van leerlingen kan alleen verbeterd worden door goed gemotiveerde docenten, die voldoende tijd krijgen om zich te kwalificeren en zich te verdiepen in de 'persoonlijkheid' van de leerling en zijn/haar manier van leren.
17. Speciaal onderwijs: Groeischolen beschikken over te weinig geld (voor extra ondersteuning, bijvoorbeeld logopedie).
18. Ik ben blij met de ruimte die scholen (in grotere mate) krijgen om te zoeken naar creatieve oplossingen. Helaas is de ruimte nog niet groot genoeg.
19. Het te weinig onder de aandacht brengen van vrijwilligerswerk.
 - Als we kijken naar omringende landen (Engeland, Duitsland) maar ook landen die ver weg liggen (Amerika), dan zie ik voor vrijwilligerswerk in het onderwijs een grote rol weggelegd, maar niet in ons land.
 - Waarom niet? Er zijn veel mensen in het onderwijs die vrijwilligerswerk doen. Je hoort er alleen nooit wat over.
 - Het wordt met al die hard werkende ouders steeds moeilijker om voldoende vrijwilligers te vinden.
20. Ik maak me, net als velen van hier, zorgen om de motivatie van de zittende docenten. Leerlingen hebben recht op een gemotiveerde, goed voorbereide docent.
21. We zijn een zorgschool, hebben wel wat faciliteiten maar niet afdoende. Altijd kom je handen en kennis tekort. Orthopedagogen, maatschappelijk werkers, enzovoort. Dat is frustrerend en je ziet hierdoor leerlingen afglijden.
22. Ik maak me zorgen over het beeld dat de maatschappij heeft van vmbo-leerlingen. Het zijn leerlingen met enorm veel kwaliteiten, waarom hebben we het daar nooit over!
 - Speel in op datgene wat deze leerlingen bezighoudt. Dat betekent ook de manier waarop de lessen worden aangeboden. Graag niet alleen uit het boek werken maar ook in de 'wereld' buiten de school erbij betrekken.
23. We willen een kenniseconomie, waarom wordt daar dan niet echt in geïnvesteerd. Tijd, geld, enzovoort.
 - Helemaal mee eens!
24. Een overladen lesprogramma. Onderwijs betekent keuzes durven maken.
 - Alleen scholen en leerkrachten kunnen die keuzes maken. Scholen moeten zich niet zo laten opjagen. Het beste is soms de vijand van het goede.
25. Het pakket voor leerlingen wordt te eenzijdig. Gezien het tekort kun je als school steeds minder vakken aanbieden.

26. Ik maak me zorgen over het feit dat een methode soms tot doel wordt en niet tot middel. Waar blijven de leuke, creatieve manieren om leerlingen echt iets te leren.
27. Ik maak me ook zorgen over de enorme achterstanden die leerlingen hebben: taal, sociaal, emotioneel. En dan horen zo ook nog vaak dat ze niets voorstellen. Zo ontstaan problemen die voorkomen kunnen worden.
28. Hoe naar ook, sommige leerlingen zullen geen diploma halen. Ik maak me zorgen over deze groep. Waarom krijgen we als scholen niet meer middelen om iets voor deze groep te betekenen.
29. Instroom van managers uit het bedrijfsleven (soms met behoud van oorspronkelijk salaris). Runnen een school als een bedrijf: kinderen zijn niet vergelijkbaar met een pak koffie of een stuk zeep.
 - Absoluut eens met het verhaal over managers uit het bedrijfsleven. Je moet een soort goede middenweg vinden tussen een docent en een manager, die wel mensen kan en durft aan te spreken op gedrag. In opbouwende zin natuurlijk.
30. Motivatie van leerlingen heeft veel te maken met motivatie van docenten. Het vermogen om de stof pakkend te blijven aanbieden.
31. Ict in het basisonderwijs komt (bij ons in de regio) niet goed van de grond. Terwijl het zo veel mogelijkheden biedt.
32. In het onderwijs kun je nog steeds te veel heer en meester zijn in eigen klas. We moeten meer van elkaar leren, meer samen aanpakken.
33. Onderwijs staat niet bovenaan de politieke agenda!
 - De kenniseconomie is dacht ik de economie die ons het meeste rendement oplevert. Zijn we blind of gaan de politici te veel af op gevoel van mensen in de samenleving?
34. Grote zorg met het oog op aantal docenten in het vmbo...te weinig en veel meer leerlingen.

d. Waar maakt u zich zorgen over als u denkt aan het onderwijs OVER VIJF JAAR?

1. Blijft het onderwijs grootschalig, wordt er werkelijk iets gedaan aan het terugbrengen van de 'menselijke maat' in het onderwijs, op sommige scholen gebeurt dit wel maar op andere plaatsen gaat de schaalvergroting door.
 - Die schaalvergroting valt volgens mij wel mee. Ik denk dat de organisaties wel steeds groter en dus ook logger worden, maar ik vraag me af of de leerling daar veel van merkt. Zijn wereld blijft toch beperkt tot zijn locatie, zijn klas, zijn groepje(s).
2. Kunnen we voldoende jonge leraren aantrekken met ons huidige pakket van starre arbeidsvoorwaarden?

- Is het veld al rijp voor flexibele arbeidsvoorwaarden?
 - De beloningsstructuur geeft onvoldoende ruimte om goede prestaties te belonen. Niemand komt bovendrijven, motivatie daalt.
 - Uitstroom van een hele capabele generatie leerkrachten.
3. Minder gekwalificeerde leerkrachten.
 - Moeten leerkrachten per se gekwalificeerd zijn; ik merk dat mensen die uit de praktijk komen ook competent zijn (beroepsonderwijs).
 4. Slagen schoolbesturen erin de grotere verantwoordelijkheden te dragen?
 5. Kiezen de beste en meest gemotiveerde mensen voor onderwijsopleidingen?
 - Door aanvangssalarissen voor beginnende leerkrachten te verhogen is het beroep tijdelijk aantrekkelijk. Jonge mensen werken gedurende een aantal jaren fulltime en verdwijnen vervolgens naar andere sectoren.
 6. Taakbelasting.
 7. Het verzwaren van scholen in het openbaar onderwijs doordat bijzondere scholen minder allochtone leerlingen opnemen. Hierdoor ontstaat segregatie in het onderwijs.
 8. Scholen krijgen de problemen van de samenleving.
 9. Ik ben bang dat er straks onvoldoende geld beschikbaar is.

e. Prioriteren van de zorgen in het onderwijs van nu en in de toekomst

1e stemronde:		
Nr	Zorg	Aantal stemmen
1	Ik maak me zorgen over het beeld dat de maatschappij heeft van vmbo-leerlingen. Het zijn leerlingen met enorm veel kwaliteiten, waarom hebben we het daar nooit over!	5
2	Hoe naar ook, sommige leerlingen zullen geen diploma halen. Ik maak me zorgen over deze groep. Waarom krijgen we als scholen niet meer middelen om iets voor deze groep te betekenen.	4
3	Ik maak me zorgen om de kwaliteit van docenten. Denk aan didactische en pedagogische vaardigheden.	3
4	Ik maak me zorgen over het feit dat een methode soms tot doel wordt en niet tot middel. Waar blijven de leuke, creatieve manieren om leerlingen echt iets te leren.	3
5	Ik maak me ook zorgen over de kloof tussen docenten, ouders en leerlingen. Het contact is zo belangrijk, maar komt om allerlei redenen niet altijd goed tot stand.	2

Nr	Zorg	Aantal stemmen
6	Opgelegde regels van overheid.	2
7	Ik maak me zorgen over de examens, ze moeten worden afgeschaft.	2
8	Ik maak me ook zorgen over de kloof tussen theorie en praktijk. Veel leerlingen haken af, omdat de stof/het programma niet aansluit bij de belevingswereld.	2
9	Ik maak me, net als velen van hier, zorgen om de motivatie van de zittende docenten. Leerlingen hebben recht op een gemotiveerde, goed voorbereide docent.	2
10	We willen een kenniseconomie, waarom wordt daar dan niet echt in geïnvesteerd. Tijd, geld, enzovoort.	2
11	Motivatie van leerlingen heeft veel te maken met motivatie van docenten. Het vermogen om de stof pakkend te blijven aanbieden.	2
12	Lerarentekort.	2
13	Ik merk een schrikbarend hoog ziekteverzuim, waardoor om de haverklap tussenuren ontstaan. Gevolg mijns inziens is dat de stof niet volledig behandeld wordt en dat kinderen onnodig door her dorp/stad gaan zwerven	1
14	Ik maak me ook zorgen over management en de vernieuwing van het onderwijs.	1
15	Ik ben bang dat er straks onvoldoende geld beschikbaar is.	1
16	We zijn een zorgschool, hebben wel wat faciliteiten maar niet afdoende. Altijd kom je handen en kennis tekort. Orthopedagogen, maatschappelijk werkers, enzovoort. Dat is frustrerend en je ziet hierdoor leerlingen afglijden.	1
17	Ik vind de klassen nog steeds te groot, met name op de zogenoemde witte scholen	1
18	Het verzwaren van scholen in het openbaar onderwijs doordat bijzondere scholen minder allochtone leerlingen opnemen. Hierdoor ontstaat segregatie in het onderwijs.	1
19	Kunnen we voldoende jonge leraren aantrekken met ons huidige pakket van starre arbeidsvoorwaarden?	1
20	Blijft het onderwijs grootschalig, wordt er werkelijk iets gedaan aan het terugbrengen van de 'menselijke maat' in het onderwijs, op sommige scholen gebeurt dit wel maar op andere plaatsen gaat de schaalvergroting door.	1
21	Onderwijs staat niet bovenaan de politieke agenda!	1
22	Ik maak me ook zorgen over de enorme achterstanden die leerlingen hebben: taal, sociaal, emotioneel. En dan horen zo ook nog vaak dat ze niets voorstellen. Zo ontstaan problemen die voorkomen kunnen worden.	1
23	Een overladen lesprogramma. Onderwijs betekent keuzes durven maken.	1
24	Grote zorg met het oog op aantal docenten in het vmbo...te weinig en veel meer leerlingen.	0
25	Scholen krijgen de problemen van de samenleving.	0
26	Taakbelasting.	0

Nr	Zorg	Aantal stemmen
27	Kiezen de beste en meest gemotiveerde mensen voor onderwijsopleidingen?	0
28	Slagen schoolbesturen erin de grotere verantwoordelijkheden te dragen?	0
29	Minder gekwalificeerde leerkrachten.	0
30	Instroom van managers uit het bedrijfsleven (soms met behoud van oorspronkelijk salaris). Runnen een school als een bedrijf: kinderen zijn niet vergelijkbaar met een pak koffie of een stuk zeep.	0
31	Het pakket voor leerlingen wordt te eenzijdig. Gezien het tekort kun je als school steeds minder vakken aanbieden.	0
32	Ict in het basisonderwijs komt (bij ons in de regio) niet goed van de grond. Terwijl het zo veel mogelijkheden biedt.	0
33	In het onderwijs kun je nog steeds te veel heer en meester zijn in eigen klas. We moeten meer van elkaar leren, meer samen aanpakken.	0
34	Naar binnen gerichte cultuur op school.	0
35	Het te weinig onder de aandacht brengen van vrijwilligerswerk.	0
36	Ik ben blij met de ruimte die scholen (in grotere mate) krijgen om te zoeken naar creatieve oplossingen. Helaas is de ruimte nog niet groot genoeg.	0
37	Speciaal onderwijs: Groeischolen beschikken over te weinig geld (voor extra ondersteuning, bijvoorbeeld logopedie).	0
38	De motivatie van de leerlingen.	0
39	Waar blijft het spelelement binnen het kleutergebeuren, dit met de invoering van de kleutertoetsen.	0
40	Te grote werkdruk schoolleiders.	0
41	Ik maak me zorgen om de leerlingen met grote problemen. Hoe kun	
	je als docent op tijd een beroep doen op hulpverlening.	0
42	Sommige leraren slapen in, draaien hun verhaaltje af en geloven het verder wel. Waar is de motivatie?	0
43	Ik maak me ook zorgen over de begeleiding van zij-instromers en beginnende docenten. Dit vooral omdat iedere school dit goed wil doen, maar kampt met een lerarentekort. Iedereen die les kan geven wordt ingezet.	0

2e stemronde:

Nr	Zorg	Aantal stemmen
1	Kwaliteit leraren.	10
2	Onderwijsinhoud en -vernieuwing (examens).	9
3	Uitval/drop-outs van leerlingen.	8
4	Inzet van politiek in het onderwijs.	6
5	Kloof docenten – ouders – leerlingen.	4
6	Organisatie van de school.	3
7	Beeld van de maatschappij van het onderwijs.	2
8	Lerarentekort.	0

2 Beschrijven van de belangrijkste zorgen

A. Sessie 17 juni 2003

In verband met technische storingen is deze vraag in de sessie van 17 juni helaas niet aan de orde gesteld.

B. Sessie 18 juni 2003

Zorg 1: Gebrek aan kwaliteit van leraren

1. *Wat zijn de oorzaken van het probleem?*

- Er is te weinig ruimte om te variëren in beloning, prikkels ontbreken.
- Onaantrekkelijk beroepsperspectief, arbeidsomstandigheden, loopbaanmogelijkheden, maatschappelijke waardering.
- Onaantrekkelijke lerarenopleiding.
- Onaantrekkelijke beloning.
- Weinig doorgroeimogelijkheden.
- Te weinig geld voor scholen om nieuwe docenten te begeleiden.
- Vergrijzing en te weinig deskundigheidsbevordering.
- Onderwijs loopt altijd achter de maatschappelijke ontwikkelingen aan. Dat geldt ook voor de lerarenopleidingen en de pabo's, de scholen waar die mensen gaan lesgeven lopen dus twee keer zo ver achter als er niet wordt bijgeschoold.
- Beroepsstatus verhogen door verhogen salarissen. Geld trekt kwaliteit aan.
- Tijd- en geldgebrek om na- of bij te scholen.
- Te lage salarissen.
- Geen promotiestructuur in het onderwijs (extra competenties worden beloond).
- Pabo-opleidingen moeten vooral ook gericht zijn op kennis en niet zo overdreven op vaardigheden van de student; verder ook uitgebreid aandacht besteden aan didactische aspecten; goede opdrachten en begeleiding op de stagescholen is noodzakelijk.
- Te veel mensen kiezen zomaar voor de pabo's, geen goede begeleiding.
- Gebrekkige motivatie door vergrijzing en hierbovengestelde salaris lijkt me niet het grootste probleem.
- De onderwijsorganisaties werken vaak sterk demotiverend; grote, onbeïnvloedbare machines.
- De circulairestroom, het grote aantal papieren.
- Het is bijna onmogelijk om iemand die disfunctioneert te ontslaan.
- Leraren blijven hangen in het oude systeem (met name voortgezet onderwijs) en nemen de moeite niet om te veranderen qua lesgeven of weten moeilijk hoe je dat moet doen of ze vinden absoluut dat het oude systeem beter werkt (boeiende verhalen vertellen blijft beter hangen).

2. *Wat zijn de gevolgen van het probleem?*

- Leerlingen raken niet gemotiveerd en zullen geen moeite doen zich voor het vak in te spannen.
- Heel simpel: dat leerlingen geen goed onderwijs krijgen. Als je geen goede docenten hebt, zijn leerlingen vaak niet gemotiveerd, gaan niet aan het werk, leren niets. Kortom: demotivatie.
- Motivatie.
- Weinig dynamiek, ambities, vertrouwen in eigen kunnen; zwak zelf beeld.
- Weinig gemotiveerde beroepsgroep omdat er te veel dingen vanzelf gaan. Men wordt niet of nauwelijks aangesproken op disfunctioneren.
- Star onderwijs uit de jaren zeventig. Docenten houden vast aan wat ze ooit hebben geleerd, maar dat is niet de belevingswereld van hun leerlingen.
- Niet al te grote inzet, door slechte motivatie van docenten.
- Zakelijke houding van sommigen, dus niet voldoende leerlinggericht willen werken.
- Dalende kwaliteit leerkrachten zorgt voor een negatieve beeldvorming, verlaagt beroepsstatus, beroep minder aantrekkelijk voor deskundige arbeidskrachten, enzovoort (vicieuze cirkel).
- Leerkrachten zijn lang niet altijd capabel en breed inzetbaar.
- Te veel mensen kiezen voor de onderbouwgroepen, waardoor er te weinig leerkrachten in de bovenbouw werkzaam willen zijn.
- Leerlingen merken dat een docent niet lekker voor de klas staat. Zij zullen gemotiveerd blijven als een docent met verfrissende ideeën komt. Je loopt het risico dat een docent zijn/haar programmaatje afdraait en te veel bouwt op de methode. Er zal minder afwisseling zijn. Bovendien krijg je een soort rare negatieve cyclus: een docent staat niet lekker voor de klas, leerlingen gaan hier tegenaan schoppen, gevolg: docent is stomme eikel, docent vindt leerling verschrikkelijk en haakt af. Er zullen meer afhakers/burn-outs komen.

3. *Waar doet het probleem zich voor?*

- In alle lagen van het onderwijs.
- Jonge leerkrachten: (voor een deel) niet de best gemotiveerde en getalenteerde.
- Oude leerkrachten: afgestompt door te veel en te vaak hetzelfde zonder perspectief.
- Fenomeen komt voor in het totale onderwijsveld.
- In alle lagen van het onderwijs.
- Beloningssystemen werken in alle lagen langzaam. Hebben weinig mogelijkheden om zich te 'specialiseren' en te excelleren.
- Tijdgebrek en werkdruk spelen ook mee.
- Ik denk dat jonge leerkrachten vaak wel heel gemotiveerd zijn. Als jong iemand met zo veel mogelijkheden, als je dan het onderwijs ingaat, doe je dat niet zo maar.
- De problemen doen zich met name voor op scholen met slecht management en scholen die te maken hebben met constante reorganisaties, fusies en dergelijke. Dit werkt zeer demotiverend.
- Oudere docenten hebben ook vaker problemen van gebrek aan motivatie.

4. *Wie hebben er last van het probleem en op welke manier?*
- De ouders omdat zij niet de zekerheid hebben dat het onderwijs adequaat is.
 - De leerlingen (!!!!!) Zij krijgen slecht les doordat de docenten gedemotiveerd zijn of onvoldoende kwaliteit hebben. Dit zorgt voor grotere les-uitval en slechtere les.
 - De leerlingen!!
 - De kinderen zelf, maar zeker ook de ouders.
 - Leerlingen, want die verdienen de beste rolmodellen, coaches, leermeesters.
 - De leerlingen zelf, ongemotiveerde leerkrachten werken dito op het gedrag van leerlingen.
 - Leerlingen: zij vinden geen aansluiting bij hun beleving en interesses.
 - Docenten: zij krijgen geen 'contact' meer met hun leerlingen.
 - Zittende leerkrachten die de puinhopen mogen opruimen.
 - De goede docenten; ook hier lijden de goeden onder de kwaden. De enthousiaste collega's worden door anderen afgeremd omdat hun disfunctioneren anders te veel opvalt.
 - Leerlingen, ouders en docenten, zij voelen zich (allen) niet gewaardeerd, begrepen en voelen dat er nog iets ontbreekt.
 - De samenleving. Onderwijs moet leerlingen voorbereiden op hun toekomstige rol in de samenleving. Willen we een kwalitatief hoogwaardige samenleving dan moeten we durven interesseren in capabele leerkrachten.
5. *Wat kun je verder nog over het probleem vertellen?*
- Het is zeer wisselend te noemen en erg individueel. de ene docent doet het veel anders dan de andere docent. Men is koning in het eigen kasteel.
 - Wel hebben zij-instromers vaker problemen.
 - Stimuleer uitwisseling tussen sectoren. Prima die zij-instromers; laat leerkrachten ook eens in een bedrijf werken.
 - Er moet een samenhangende visie worden ontwikkeld vanuit het begrip kenniseconomie. Kennis is onze belangrijkste grondstof om internationaal te kunnen concurreren. Wil je kwaliteit dan zul je alle sectoren (van peuterspeelzaal tot universiteit) beter moeten voorzien van faciliteiten.
 - D66 zit in de regering; die kenniseconomie komt helemaal goed!
 - Om kwaliteit te verbeteren moet er afgestapt worden van het traditioneel denken. Wat is nu het meest belangrijke in het leven van de puber.

Zorg 2: Onderwijsinhoud en -vernieuwingen te weinig centraal

1. *Wat zijn de oorzaken van het probleem?*
- De kennis die uit de boeken komt, moet niet eerste prioriteit zijn.
 - Ministerie voert steeds marginale aanpassingen door om de 'tweede fase' goed af te stemmen.
 - Ontbreken van didactische vaardigheden bij docenten.
 - Weinig leermiddelen om te variëren.
 - Diploma is tot een statussymbool geworden.
 - Het gaat om praktische kennis, je kunnen redden in deze maatschappij.

De theorie moet deze praktijk ondersteunen. Theorie moet niet het belangrijkste zijn.

- Te weinig tijd, ruimte en middelen om af te stemmen op de individuele leerling.
- Docenten willen alles kwijt wat ze zelf interessant en belangrijk vinden. Vasthouden aan bekende kennis. Maar is dat ook wat de leerling wil weten en wat de leerling nodig heeft???
- Theorie zonder context is loze ballast.
- Motivatie van sommige leraren werkt ook negatief op kwaliteit van het onderwijs.
- Te veel eisen en wensen vanuit samenleving. Onderwijs moet ook eens nee durven zeggen.
- Onderwijs sluit te weinig aan bij leerstijl en leervermogen van leerlingen (denk aan computerspelletjes).
- Dat er zo veel 'maatstaven' zijn waar je je aan moet houden. Als school of docent kun je niet zelf bepalen wat belangrijk is dat een leerling tijdens bijvoorbeeld de geschiedenisles leert. Nee, je moet naar een examen toewerken dat daar en daar over gaat. Je moet deze onderwerpen in de examenjaren behandelen.
- De examens in het voortgezet onderwijs zijn een totaal verouderd archaïsch systeem: het is een momentopname die veel te zwaar meetelt in de beoordeling. Bovendien heeft het afnemen van standaardtoetsen talloze nadelen, aangezien de moeilijkheidsgraad van examens een erg subjectief iets is en er door middel van quota dan weer moet worden gecompenseerd.
- De overheid stelt te veel eisen.
- Veranderingen in het onderwijs komen van bovenaf (politiek), niet uit het onderwijs zelf.
- Het is mijns inziens beter om eerst te kijken naar wat er goed is, dat te behouden en aan te passen in overleg met mensen uit de verschillende werkvelden.
- Zo vaak veranderen heeft geen zin want collega's passen nu vaak traditionele manieren van werken toe met moderne methodes. Gedrag van mensen is het moeilijkst te veranderen, zeker bij leraren.
- Top-down benadering. Meer luisteren naar oplossingen van mensen uit het veld. Niet alleen meer verantwoordelijkheid geven om problemen op te lossen die zijn ontstaan door bezuinigingsperikelen.
- Meer oog hebben voor talenten van kinderen. Niet alleen naar cognitieve aspecten kijken. Geef iedereen de kans op succeservaringen.
- Een probleem is ook dat je graag bepaalde dingen aan een kind of jongere wilt leren. Denk maar bijvoorbeeld over het vak maatschappijleer in het havo of vwo. Je wilt graag dat leerlingen iets leren over de maatschappij waarin wij leven. Maar uit een of ander saai, al lang verouderd boek?!
- Geef docenten daar dan toch wat meer vrijheid, zodat zij kunnen bepalen hoe zij hun leerlingen op welke manier iets nuttigs wat dit betreft kunnen leren.

2. *Wat zijn de gevolgen van het probleem?*
- Dat het onderwijs niet aansluit op de leerling.
 - De betrokkenheid bij de school van de leerlingen neemt af. Gevolg dat er andere interesses gezocht gaan worden (buiten de school) die niet gewenst zijn voor ouders en docenten.
 - Leerlingen raken gedemotiveerd.
 - Leerlingen moeten leren voor hun examen, en niet voor hun leven.
 - Leerlingen haken af, kritiek op onderwijs neemt toe, zelfbeeld leerkrachten verslechtert.
 - Zie punt 1.
 - Onderwijs stelt niet de leerling centraal. Je moet aansluiten bij de belevingswereld anders haken leerlingen af, raken ze uit beeld en kunnen hier problemen door ontstaan. Deze problemen veranderen ook de maatschappelijke beeldvorming. De leerling wordt bevestigd in het beeld dat al bestaat, dus waarom zou je je daar dan ook niet naar gaan gedragen. Leerlingen gaan zich minderwaardig voelen. Kansloos en soms wanhopig gevoel. Ze zullen hierdoor misschien ook minder snel opnieuw aan iets beginnen. Ze verliezen bovendien hun vertrouwen in de maatschappij, maar zelfs ook in volwassenen.
 - Leerlingen ontwikkelen een negatief zelfbeeld. Staan ontevreden in de maatschappij. Zij moeten ook een volwaardige plaats in de samenleving kunnen krijgen.
3. *Waar doet het probleem zich voor?*
- Het vmbo, met name.
 - Ik denk op alle niveaus. Op een andere manier, maar iedere school heeft hier denk ik wel mee te maken. De tweede fase wordt als ik het mij goed herinner ook door niemand als ideaal bevonden. Ook wat havo en vwo betreft zit je hier dus mee.
 - In het hele onderwijs, met name het middelbaar onderwijs.
 - In het gehele onderwijs.
 - In het vmbo, tweede fase, mbo (met zeer weinig contacturen voor leerlingen-docenten).
4. *Wie hebben er last van het probleem en op welke manier?*
- De leerlingen, die een achtergestelde positie krijgen op de arbeidsmarkt doordat ze het onderwijs zwaar gedemotiveerd en te vroeg verlaten.
 - De leerling want die moet toch klaargemaakt worden om een plaats in te nemen in de maatschappij.
 - De leerling, want hij wordt voorbereid op een examen, en niet op zijn functioneren in de maatschappij.
 - Uiteindelijk zitten we er als totale maatschappij mee. We zullen gezamenlijk de kosten moeten opbrengen die er komen door onopgeleide en ongemotiveerde jonge mensen.
 - Leerlingen, ouders en docenten. Tijdgebrek, niet de juiste begeleiding kunnen geven of ontvangen.
5. *Wat kun je verder nog over het probleem vertellen?*
- Onderwijsvernieuwend denken. Wat spreekt de leerlingen aan. Wat vind je als docent van belang om de leerlingen mee te geven naar zijn toe-

komst. Haal informatie de school in of beter nog ga naar buiten en laat het ze zien.

- Leermethoden moeten verbreed worden.
- Dat er nu nog te weinig ruimte is voor de leerling om zich als persoon te ontwikkelen.
- Leerlingen moeten de kans krijgen om zich op school te ontplooiën.

Zorg 3: De uitval van leerlingen

1. Wat zijn de oorzaken van het probleem?

- De oorzaken van het probleem liggen volgens mij in het feit dat er te weinig flexibiliteit is voor leerlingen met gedrags- en leerproblemen. Te weinig gespecialiseerde leerkrachten, te grote scholen en klassen waardoor leerlingen te weinig aandacht krijgen.
- Leerlingen raken niet gemotiveerd door leraren en door lesstof.
- In bepaalde gevallen is er te weinig steun van de ouders (kan ook door onwetendheid).
- School is te theoretisch en sluit niet aan bij de belevingswereld van leerlingen.
- Leerling raakt absoluut ongemotiveerd door alle negatieve ervaringen.
- De leerling moet raakvlak zien met de dagelijkse praktijk en ook kunnen oefenen in deze praktijk.
- Leerling wordt vaak afgerekend op fouten. Er is te weinig aandacht voor wat goed gaat.
- Er moeten grenzen zijn, maar een leerling moet ook kansen krijgen. Gebeurt te weinig.
- De leeftijd speelt vaak ook een (onzichtbare) rol. Het is te begrijpen dat in de puberteit een hormoonverandering plaatsvindt en problemen kan opleveren. Leerlingen in de puberteit moet je soms anders aanpakken.
- Weinig interesse bij sommige ouders, kinderen worden van huis uit niet gestimuleerd.
- Te weinig differentiatie voor lager beroepsonderwijs. Te weinig heldere beroepsprofielen.
- Er is een grote discrepantie tussen de verschillende regels en wetten die de overheid aan het onderwijs oplegt. Zij werkt de uitval in de hand, in plaats van het te voorkomen.
- Sluit me aan bij bovenstaande opmerkingen, met name het feit dat het onderwijs te theoretisch is voor sommige leerlingen.
- Er is geen duidelijke totaalvisie, allerlei politiek-correcte dingen worden toegevoegd aan het curriculum. Overbodige vakken overladen het curriculum.
- Kijken wat een leerling kan en niet wat hij/zij niet kan; positief benaderen.

2. Wat zijn de gevolgen van het probleem?

- Dat er veel leerlingen op straat terecht komen omdat er geen tijd en geld is voor goede opvang. In de grote steden hebben zelfs de leerplichtambtenaar en de inspectie het te druk voor deze leerlingen.
- Kinderen kunnen daardoor in een spiraal van narigheid en eventueel criminaliteit terecht komen.

- Veel uitstromers zonder goede (vak)opleiding en met weinig zelfvertrouwen. Gecombineerd met cultuur- en sociale scheidslijnen ook risico voor samenleving.
 - Schadelijke gevolgen voor de toekomst van die leerlingen die op het spel komt te staan. De kansen van mensen zonder diploma's zijn aanmerkelijk minder!
3. *Waar doet het probleem zich voor?*
- Vooral in de lagere regionen van vmbo- en mbo-opleidingen.
 - Vmbo, beroepsgericht.
 - Met name in het vmbo en in het mbo, in die keten in ieder geval.
 - Lagere niveaus binnen het vmbo, probleemwijken...aanzuigende werking. Soms ook olievlek-werking.
4. *Wie hebben er last van het probleem en op welke manier?*
- De leerlingen zelf en de maatschappij in het algemeen (oorzaak van criminaliteit en een lager opleidingsniveau in het land).
 - Leerlingen, werkgevers, samenleving.
 - Het bedrijfsleven kan in toenemende mate gekwalificeerd personeel vinden.
 - Leerlingen: zij willen helemaal niet naar school, maar de overheid heeft beslist dat een diploma hen blij maakt. Laat ze toch in de praktijk leren en werken (onder goede begeleiding).

3 Beschrijven van mogelijke oplossingen

A. Sessie 17 juni 2003

Zorg 1: Onvoldoende aansluiting van het onderwijs op de leerling: welke oplossing? wie? hoe? wanneer?

1. Wie: de deelnemers.
 - Ik denk dat de deelnemers dit samen met de onderwijsinstellingen en het onderwijspersoneel moeten doen.
 - Maar eerst moet de mogelijkheid ervoor zijn vanuit de instelling en de regering.
2. Overheid geeft iedere deelnemer leerrechten die hij/zij overal kan effectueren.
3. De scholen moeten meer naar de deelnemers luisteren en actief werken aan de participatie van de deelnemers te bevorderen. Dit moet van mij zo spoedig mogelijk gebeuren.
 - Het moet inderdaad zo spoedig mogelijk gebeuren, maar in hoeverre en hoe sterk moeten die deelnemers gesitueerd worden binnen een instelling (school).
 - Heel sterk. We moeten de leerling heel sterk centraal stellen. Hij is immers de klant van het geheel. Als de leerling zich prettig voelt in de school zal dit een gezellige sfeer geven, wat ook voor de leraar een voordeel is.
4. Oplossing: meer communiceren met de deelnemers door bijvoorbeeld kwaliteitsonderzoeken. Wie? Door scholen.
 - Wat wil je met een kwaliteitsonderzoek doen dan?
 - In het mbo worden namelijk veel kwaliteitsonderzoeken gedaan maar hoe moeten we dat communiceren.
5. De scholen moeten de deelnemers het recht geven om eigen keuzes te maken in zijn leerproces.
6. De deelnemer ontwikkelt in samenwerking met de leraar zijn eigen leertraject.
 - Zodat hij of zij dus op eigen tempo kan werken! Goed idee!
 - Goed idee. Het lijkt me goed dat zoiets op microniveau gebeurt, dus geen enorme regelgeving vanuit het ministerie.
 - Inderdaad. Veel ROC's zijn hier ook al mee bezig (zij het op lange termijn).
 - Je moet wel onderscheid maken in het schooltype.
 - Er moet wel een vorm van aansturing zijn (dit zei uit het ministerie of andere ...) want wie controleert dan of die deelnemers wel gehoord worden, of de school wel degelijk naar hen luistert en of de school ook de ideeën van die deelnemers uitvoert.
 - De MR zou dit bijvoorbeeld kunnen doen.
 - Je kunt een klachtenregeling maken (die er nu bijvoorbeeld voor examens is).
 - Er zou inderdaad een kaderwet gemaakt kunnen worden.

7. Geef leerlingen en docenten de kans te scoren en te belonen voor die score. Een portfolio, waarin de resultaten van de leerlingen worden bijgehouden en waarin het onderwijsproces op verschillende niveaus kan worden afgesloten, zal een enorme verbetering zijn. Leerlingen kunnen laten zien wat ze waard zijn, kunnen zich beter profileren in hun sterke kanten en worden daardoor meer gemotiveerd. Ook een docent ziet graag gemotiveerde leerlingen en zal dit proces gaarne begeleiden. Een portfolio moet ook garanties bieden voor een vervolgopleiding.
 - Met dit systeem wordt al gewerkt op sommige scholen, maar inderdaad een goed idee.
 - Door wie zou dit bijgehouden moeten worden, door de deelnemer zelf of het schoolpersoneel?! Uit eigen ervaring werkt de portfolio niet, drie jaar geleden hebben we een portfoliomap moeten maken, maar tot heden is daar nog niks mee gedaan of iets ingevoegd (en nee dit ligt niet aan de slechte prestaties!).
8. Wie: overheid moet zorgen voor financiën voor herscholing van docenten, scholen moeten zelfstandig in staat zijn hun beleid hierop te maken. Het doel moet zijn dat docenten en studenten met elkaar het juiste leerproces ontwerpen. Hoe:
 - Er moet inderdaad meer speelruimte voor de scholen zelf komen.
 - Hoe: geef scholen geld en tijd en een duidelijke eindtijd.
9. Het ministerie moet wettelijk regelen dat de instellingen een groep opzetten waarin de deelnemers wat te zeggen krijgen over de manier van het lesgeven en de manier van stof te gebruiken en te leren. Dit niet in een MR of deelnemersraad, maar ergens waar deze meer rechten heeft.
 - Zelf beslissen lijkt me een veel beter idee. Niet het opleggen van bovenaf. Welke deelnemers zouden dit moeten zijn? Meestal zijn deze bovengemiddeld; is dat eerlijk ten opzichte van iedereen?
 - Ik denk dat je dit dan kleinschalig moet aanpakken per opleiding en elke klas heeft dan een vertegenwoordiger, alle klassen binnen een opleiding komen dan bij elkaar en richten dit tot de school.
10. Meer medezeggenschap voor de deelnemers geven en het respecteren van zijn/haar mening.
11. Panelgesprekken organiseren met de deelnemers.
 - Dit vind ik een heel goed idee. Met panelgesprekken kun je met deelnemers open en serieus praten over de onderwijsinhoud.
 - Je kan ze dan actief bij betrekken met beslissingen waardoor ze minder negatief gaan doen ten opzichte van de instellingen.
12. De leerling centraal betekent niet per se grotere vrijheid, maar vooral goede communicatie, echt luisteren.
13. Is die medezeggenschap wel in elk schooltype zinvol? Hebben op elk schooltype de leerlingen wel voldoende bagage om deze inspraak aan te kunnen?

Zorg 2: De uitval van leerlingen: welke oplossing? wie? hoe? wanneer?

1. Eerder verworven competenties.
 - Hierbij kunnen deelnemers een soort portfolio opbouwen en als men uitvalt kan men later wederom instromen om het aan te vullen. Men hoeft dus niet opnieuw te beginnen met de opleiding.
 - Het leren van de deelnemer komt centraal te staan. daar ligt het aangrijpingspunt.
 - Iedereen zegt dit alleen niet een onderwijsinstelling voert het tot nu toe ECHT uit. Het gaat over portfolio enzovoort, maar verder niet.
 - Binnen mijn basisschool wel en dit werkt goed. het gaat niet om die ene week scoren maar om de ontwikkeling van de mensen/leerlingen.

2. Beter volgsysteem per leerling invoeren, zodat tijdig gesignaleerd wordt als leerling dreigt te gaan uitvallen, ver voordat het zover is.
 - En hoe ga je een leerling dan stoppen???
 - Hierbij is het belangrijk dat het een volgsysteem blijft en de kinderen hierin ook een rol krijgen, bijvoorbeeld door het portfolio. Kinderen dienen zich bewust te zijn van hun eigen ontwikkeling.
 - Het klassensysteem en jaarorderingsgeheel zoals wij die nu in de scholen kennen, wordt losgelaten.

3. Beter nadruk op een goede IMAGO van de vmbo'ers en mbo'ers.
 - Zal dit drop-outs tegen gaan? Je doet immers de opleiding dan al.
 - Als de deelnemer alleen maar hoort dat zijn/haar opleiding GEEN goede opleiding is dan gaat hij/zij snel twijfelen, zeker de vmbo'ers en mbo'ers (niveau-1 en -2).
 - De drempelloze toelating van het vmbo tot mbo niveau-1 moet worden verboden. Het geeft het mbo teveel 'modder' aan de onderkant en geeft de probleemleerlingen in het vmbo alle uitvluchten in handen om hier en nu op dat vmbo vooral niet te hoeven werken. Ook als je niets uitvoert mag je toch naar het mbo. (De meeste van hen doen dit overigens niet, maar het geeft hen nu een enorme smoes om niets uit te voeren en lamlendig te zijn of drop-out te worden.) Ook de leerwerktrajecten hebben dit averechtse neveneffect. Het had beter aan de betrokken school (dus meer autonomie voor de school) kunnen worden overgelaten welk traject een individuele leerling (na overleg met leerkrachten en ouders) zou kunnen kiezen. Nu hoeft je alleen maar praktijk en Nederlands te doen, terwijl voor veel leerlingen dit een minimaliserende keus is. Met andere woorden, als ik er met bijna niets doen kan komen, waarom zou ik dan een extra inspanning leveren. Op deze wijze verloedert het vmbo.
 - Imago is belangrijk, maar moeilijk te beïnvloeden. Hele samenleving is daarbij betrokken.

4. Beter begeleiding deelnemers.
 - Daar moet zeker alles mee beginnen.
 - Begeleiding wordt vanzelfsprekend. de deelnemer heeft het initiatief. de leraar wordt dienstverlenend professional.
 - Dit gaat niet op voor elke school.

5. De leerling goed begeleiden zodat problemen tijdig gesignaleerd kunnen worden en ge-/verholpen kunnen worden.
6. Onderwijsdeelnemers maken individuele leerafspraken met hun begeleider.
 - Het afspraken maken moet gewoon worden. Overleg is normaal, over alle zaken van onderwijs en schoolleven. We organiseren de school meer op basis van vertrouwen dan op wantrouwen, daardoor wordt het leefbaarder voor leerlingen en leraren.
 - Juist. Goed idee en noteer dit in een portfolio. Leerlingen moeten ook tussendoor kunnen 'slagen'.
7. De scholen en de ministeries moeten het doen door middel van wetwijzigingen en beleidsaanpassing.
 - Partijpolitieke denkbeelden mogen geen rol meer spelen in de toekomstige onderwijswetgeving.
 - Maar met de huidige systemen zou het door hun moeten komen.
 - Waarom door dit soort dingen. Het blijft dan toch beleid dat is gemaakt en opgelegd van boven af. Er is weinig binding mee.
 - Wat beter zou zijn is een kaderwet (net als de WEB (Wet Educatie Beroepsonderwijs)) te ontwikkelen, waarbinnen de onderwijsinstellingen hun eigen gang kunnen gaan. Het geeft vrijheid (waarin meer gedaan kan worden) en er is ruimte tot concurrentie.
8. Het leertraject wat in samenspraak met de deelnemer wordt ontwikkeld, vindt zijn basis in de kernbekwaamheden van de leerling.
 - Weet een leerling wel wat zijn kernbekwaamheden zijn? Is het gevolg niet dat een leerling alleen maar over bekende veilige paden zal gaan en geen vak of module zal kiezen dat daarvan afwijkt? Daardoor geen uitdaging meer?
 - Daarvoor hebben ze docenten uitgevonden. Die moeten de leerlingen prikkelen uitdagen tot nieuwe wegen (dus meer contacturen).
9. Onderwijs en onderwijswens moeten op elkaar aansluiten. Leerlingen moeten niet in een verplichte leergang geperst worden, maar moeten hun eigen leergang vanuit modules kunnen samenstellen.
 - Neem leerlingen serieus en geef ze een gevoel dat ze invloed hebben op hun eigen leven.
 - Ja, maar de leraren moeten meedoen. Leraren zijn nodig, leerlingen zoeken hun leraren.
 - Prima. En dit dan ook belonen. Dus de goede leerlingen ook de kans geven eerder te slagen.
10. Het plannen van het eigen leertraject door de leerling maakt onderdeel uit van de opleiding van de deelnemer.
 - Goed idee.
 - Daardoor kunnen de deelnemers persoonlijk bij hun leerroutetraject betrokken worden.

11. Uitval en drop-outs worden onder andere veroorzaakt door de slechte informatie over de opleiding en/of school en de beroepsinhoud in de toekomst. Er moet dus veel meer en beter geïnformeerd worden over de school, opleiding, vervolgopleiding en de toekomstige beroepsinhoud (beroepen en werkzaamheden). Daarnaast moet er een betere begeleiding komen voor moeilijk lerende deelnemers en deelnemers met een achterstand.
 - Er zijn zoveel oorzaken van drop-outs.
 - Het lijkt me niet dat slechte informatievoorziening er hier een van is. Dit omdat je dan veel makkelijker van opleiding zou veranderen en niet zo zeer zou stoppen met je opleiding!
12. Ook moeilijk lerende leerlingen kennen leergebieden die ze snel en foutloos leren....laat ze die ontwikkelen.
13. De enige manier om dit probleem te lijf te gaan is de leerling centraal te kunnen stellen. Financieel, tijd en aandacht en faciliteiten.

Zorg 3: Een toename van opvoedende taken voor de school: welke oplossing? wie? hoe? wanneer?

1. Leraren hebben een maatschappelijke functie tot op zekere hoogte.
 - Zeker, maar vooral een taak in het leerproces van de leerling (en van henzelf).
2. Extra geld plus hiervoor opgeleide mensen. Bijscholing van docenten die zich hierin willen verdiepen. Uitwisseling van ervaringen tussen scholen.
3. Opgevat als een te grote toename van zorgtaken, waardoor leraren niet genoeg tijd en aandacht kunnen besteden aan de gewone begeleiding van hun leerlingen.
 - Dit probleem speelt vooral in het basisonderwijs en in de basisberoepsgerichte leerweg in het vmbo. Een beetje breder opgevat kan het grote aantal veranderingen in basisvorming en tweede fase ook als een toename van taken worden gezien. Er zijn vakken toegevoegd, waarvoor docenten veel moeite hebben gedaan en soms zelfs zijn omgeschoold. En dan komt er plotseling vanuit het ministerie het besluit om die vakken dan maar weer gedeeltelijk af te schaffen. Dat geeft na de toevoeging van extra taken nog eens extra stress en een verlaging van het beroepsimago. Ook het aantal administratieve taken is veel groter geworden, ook toegevoegde taken dus. Nog een toegevoegde taak is de afstemming tussen vakken. Niet te realiseren als er niet extra tijd voor wordt vrijgemaakt.
4. Blijft de vraag of die taken op een school horen, of dat ze opgedrongen worden.
 - Ze worden door de maatschappij verlangd.
 - Hoe kunnen we deze taken anders terug bij ouders leggen?
5. Toename van taken binnen het onderwijs kun je aanpakken door duidelijk te maken aan de onderwijsinstelling welke zijn taken zijn. Geef als overheid en maatschappij aan wat je minimaal verwacht van de school.

6. Op het basisonderwijs moeten de leerlingen les krijgen van de politie over alle problemen die er in de maatschappij zijn; drugs; criminaliteit, geweld, enzovoort.
 - Dit vind ik juist een taak van de school/leraar/leerlingen zelf. Hierover dient een open gesprek plaats te vinden. Natuurlijk mooi om dit te ondersteunen door bezoek van politie, maar ook andere maatschappelijke organisaties, jeughulp, enzovoort.
 - Is hier wel tijd voor, gaat het niet ten koste van het normale lesprogramma.
 - Wordt dat niet al gedaan dan? Ik kan mij herinneren dat dit mij wel verteld werd en er zelfs iemand van de politie langskwam op school. ook op middelbaar onderwijs en mbo wordt hier wel aandacht aan geschonken naar mijn idee. meer kan altijd zolang het maar geen overkill wordt.

7. Deel van de taken misschien uitbesteden aan ander instelling die binnen de school komt optreden: bijvoorbeeld in Barendrecht het zogenaamde Adoptieproject waarbij politieagenten in groep 7 en 8 zes keer per jaar onderwerpen bespreken als geweld, drugs, bureau HALT, vuurwerk, enzovoort.
 - Juist meer als ondersteuning en aanzet tot discussie inderdaad.
 - Wie selecteert de externen? Het team, de schoolleiding, de ouders of de leerlingen.
 - Dat zou dan dus in de MR (school, ouders en leerlingen) besloten moeten worden.

8. Als we met zijn allen van mening zijn dat bepaalde taken (zorg, aanleren sociale vaardigheden) onvoldoende op ander plaatsen plaatsvinden, kan overwogen worden deze taken bij het onderwijs neer te leggen. Daarbij dient in de gaten gehouden te worden dat elke extra taak door iemand op een bepaald moment uitgevoerd moet worden en dus tijd en moeite kost en vaardigheid vereist.

9. Bij elke maatschappelijke vraag altijd je afvragen waar de oplossing gevonden kan worden en zorgen voor faciliteiten. Dit laatste is een taak voor de overheid.

10. Binnen het basisonderwijs loopt het 'Samen naar school' project. Hierbij is het een geweldig streven om kinderen zo lang mogelijk op een reguliere basisschool te houden. Hiervoor dient wel voldoende ondersteuning te komen. hulpvragen zullen snel opgepakt dienen te worden. Scholen zullen hierdoor meer uitgedaagd worden om deel te nemen aan dit project.
 - Mijn zoon was geslaagd voor de Pabo (drie jaar terug). Op zijn examenfeest zat hij met vijf studiemakkers te praten over de toekomst. Geen van de vijf wilde het onderwijs in. Hun verhaal: we zijn wel gek, de leerkrachten lopen de hele dag vier of vijf gestoorde kinderen achterna, de rest van de klas krijgt veel te weinig aandacht. Daar doen wij niet aan mee! Geen van hen is daadwerkelijk het onderwijs ingegaan. De bevoegdheid bewaren ze. Wel leuk, maar niet voor echt dus.
 - Dit is redelijk herkenbaar. vandaar dat het belangrijk is dat er voldoende ondersteuning is voor leraren en de klassenverkleining speelt hierbij ook een hele grote rol. vergeet niet dat het beschreven probleem

een probleem is wat ieder mens in zijn hele leven tegenkomt. gelukkig misschien dat deze mensen het onderwijs niet zijn ingegaan.

B. Sessie 18 juni 2003

Zorg 1: Gebrek aan kwaliteit van leraren: welke oplossing? Wie? Hoe? Wanneer?

1. Aanpakken/herstructureren opleidingen leraren.
2. Meer uitwisseling tussen onderwijs, overheid, zorg, bedrijfsleven.
 - Ik denk dat leraren inderdaad meer met andere bedrijfstakken te maken moeten krijgen, daar meer inzicht in moeten krijgen. Zo weet je wat er nog meer is, waar je een leerling op voorbereidt. Ook denk ik kan het goed zijn om te kijken hoe dingen in het buitenland gedaan worden. Een soort uitwisseling, maar dan voor docenten.
3. Lerarenopleiding anders inrichten: algemeen basisjaar (oriënteren op beroep, op alle niveaus meekijken), daarna een keuze maken voor een bepaald niveau (vmbo/havo-vwo), je hier in specialiseren met aandacht voor de bijpassende didactische en pedagogische vaardigheden.
 - Pabo's ook anders inrichten, keuze maken in niveau onderbouw/bovenbouw.
4. Creëer loopbaanperspectief met functieniveaus, salarisniveaus.
 - Moet worden gedaan door werkgevers, die beleidsruimte krijgen van overheid.
5. Onderwijs meer promoten, gevoel wegnemen dat je beter niet het onderwijs in kan.
6. Beter communicatie naar het bedrijfsleven.
7. Leraren zitten vaak hun gehele werkzame leven in het onderwijs. Het zou helpen als de opleiding breder werd waardoor men makkelijker kan uitstromen naar een andere sector, en anderzijds zou het makkelijker moeten zijn om in te stromen in het vak zodat er nieuw fris bloed uit andere sectoren instroomt. De marktwerking in de salariering wordt vergroot, de aansluiting op de maatschappelijke ontwikkeling wordt beter.
 - Mee eens, je moet dan wel een verkorte zij-instroommogelijkheid voor leraren opzetten.
8. Docenten dwingen een levend portfolio bij te houden: hun eigen visie op onderwijs geven, hun sterke en zwakke kanten aangeven, lesopnames (jaja digitaal) toevoegen, in kaart brengen welke extra activiteiten je ontplooit, een soort levend curriculum vitae wat ook aan de orde komt tijdens functionerings-gesprekken en sollicitatiegesprekken.
 - Dwang werkt volgens mij negatief, je moet de meerwaarde ervan inzien.
 - Je kunt ook doorschieten; het is al goed als er ten minste enige vorm van beoordeling wordt doorgevoerd, gekoppeld aan waardering.

9. TIJD om regelmatig bij te scholen en dat ook te implementeren in je onderwijs.
 - Minder vakantieverlof en die tijd gebruiken voor studieverlof?
 - Mee eens. En niet te vluchtig in de 'vrije tijd' maar met een vervanger voor de groep of klas.
10. Meer controle op wat leraren in de klas nou werkelijk uitvoeren, door de grote autonomie trekken veel docenten zich niks aan van ideeën en beleid! Controle, en vooral vragen wat de leerlingen nou van het functioneren van specifieke docenten vinden en daarop inspelen bij functioneringsgesprekken!
11. Betere beloningsstructuur trekt kwalitatief betere studenten (ook meer mannelijke leerkrachten: betere afspiegeling van de samenleving). Vervolgens op de opleiding het begrip 'kwaliteit' ruim invullen: niet alleen vakinhouden beheersen (didactiek) maar ze kunnen overdragen aan leerlingen in hun ontwikkelingsproces (pedagogiek). Vervolgens niet alleen in de praktijk de salarissen uit het bedrijfsleven, maar ook de bedrijfscultuur: extra inzet belonen, negatief presteren ook aanpakken!
12. Docentenstages in de bedrijven verplichten. Dan leer je wat jouw leerlingen werkelijk nodig hebben.
 - Stage is onvoldoende, laat docenten dan gewoon een jaar werken in een echte omgeving en ook de bijbehorende verantwoordelijkheden dragen.
13. Ruim geld beschikbaar stellen voor stages. Eventueel ook in het basisonderwijs speciale stagescholen aanwijzen (opleiden en begeleiden). Met name in het eerste jaar veel stages aanbieden in zo veel mogelijk verschillende klassen en niveaus, zodat een student zo gauw mogelijk weet wat hem of haar te wachten staat. In dat geval hoeven bijvoorbeeld pabo-studenten niet een opleiding doorgesleept te worden en dan na een jaar praktijk af te haken. Geef de student-begeleiders op de stagescholen een ruime vergoeding en eventueel scholing onder werktijd.
14. School het docententeam structureel. Dit moet niet vrijblijvend zijn. Richt deze trainingen op samenwerkend leren en actieve werkvormen.
15. Vanuit het begrip kenniseconomie miljarden durven investeren. Nederlandse politici willen op dit gebied bij de Europese top horen. Aan kwaliteit hangt een prijskaartje.
16. Leer docenten wat competenties zijn, leer docenten ook de andere rollen: coach/begeleider. En niet alleen kennisoverdrager.

Zorg 2: Onderwijsinhoud en -vernieuwingen te weinig centraal: Welke oplossing? Wie? Hoe? Wanneer?

1. Maatwerktrajecten uitzetten in samenwerking met de leerling.
2. Niet leren voor examens, maar leren voor je toekomst.
 - Vaag, toelichting svp?
 - Verdere ontplooiing voor de leerling. Dat deze zich ook als persoon verder ontwikkelen kan. De ruimte krijgt.
3. Afschaffen van het Centraal Examen in het onderwijs en vervangen door Schoolonderzoeken. Om de kwaliteit te handhaven moeten alle beleidsambtenaren die nu ontslagen worden, aan de slag bij de onderwijsinspectie! (Dus meer controle maar geen standaardtoetsen meer).
4. Geen feiten leren, maar vaardigheden. Dan kun je alle feiten die je ooit wilt weten ook vinden.
 - Dit moet dan ook in specifieke portfolio's en deelcertificaten beloofd worden!
5. Stukje vrijwilligerswerk implanteren; iets doen wat in jouw richting ligt.
 - Vrijwilligerswerk is weliswaar geen vrijwilligerswerk meer als het verplicht gesteld wordt, maar denk anders aan zaken binnen de school. Bijvoorbeeld zaken als de leerlingenraad. Laat leerlingen op school in een hun vertrouwde omgeving dingen, vaardigheden leren. Zorg voor meer inspraak voor de leerlingen. Geef ze meer verantwoordelijkheid. Zo leren leerlingen ook andere dingen dan wat er in het boek staat.
 - Wie? De school moet dit stimuleren. Maak een soort project waarin leerlingen verplicht zijn een bepaald aantal uren aan zulk werk te besteden, maar dat zij zelf mogen kiezen in welke richting.
 - Hoe? Dat is moeilijk, maar geef daar als school studiepunten voor, of, zoals gezegd, maak er een project van waarbij de leerlingen verplicht zijn een bepaald aantal uren aan zo'n activiteit te besteden.
 - Inderdaad, maar er zijn ook richtingen waar je graag vrijwilligerswerk wilt doen die ermee te maken heeft. Zorg voor ouderen bijvoorbeeld, promoot het!
 - Vrijwilligerswerk voor wie? de leerlingen? dat zou werkelijk een soort tewerkstelling zijn waar we niet aan moeten beginnen. Zo'n sociale dienstplicht raakt veel te veel aan de vrijheid van leerlingen en is over-dreven betutteling!
6. Werken in thema's. Per periode kun je aangeven welke vaardigheden en kennis behandeld moeten worden.
7. Onderwijsinhoud samenstellen door leraren, leerlingen, bedrijven en opleidingen samen te laten werken. Eerst doelen en beschrijvingen laten herstructureren voor bepaalde opleidingen van daaruit ook terugspelen naar middelbare scholen.
8. Zorg voor duidelijke resultaten. Leerlingen leren graag als ze snappen waar het voor dient en als ze resultaat ervaren.

- Moet gedaan worden door scholen, vakgroepen en leerkrachten, in samenwerking met vervolgopleidingen en bedrijfsleven.
9. Allerlei bijvakken afschaffen (KCV bijvoorbeeld). Deze vakken worden in een mum van tijd vergeten dus hebben geen (meer)waarde.
 - Vakken moeten niet afgeschaft worden, er moet juist radicaal meer keuzevrijheid komen waardoor leerlingen zélf kunnen kiezen (meer motivatie).
 - Dit zijn de vakken die de school aantrekkelijk maken!!!
 - Ik mag hopen dat het hier om CKV gaat. KCV is een soort verdieping op geschiedenis. Latijn, zonder de taal.
 - Maar inderdaad, deze vakken zijn juist wat leerlingen heel erg aan kan spreken. Bovendien zijn bijvakken mijns inziens ook heel belangrijk. Mits zij goed worden gegeven, dragen juist die vakken bij aan de algemene ontwikkeling van de leerling.
 10. Meer aandacht voor bottom-up initiatieven. Leerkrachten mee laten beslissen in de ontwikkeling van onderwijsinhouden.
 - Niet leraren maar leerlingen!!!! De hele school bestaat vanwege de leerlingen en die zouden juist een actieve stem moeten hebben door middel van adviesraden, enquêtes en dergelijke. Natuurlijk is één-op-één-uitvoering niet altijd mogelijk maar het is echt veel beter om te luisteren naar de leerlingen die hier serieus mee bezig zijn.
 11. Steek tijd en energie in het integreren van alle vakken, opgehangen aan de desbetreffende sector. Zorg voor een doorlopende lijn naar het mbo.
 12. Herzie alle regels en eisen met betrekking tot het onderwijs. Geef scholen de kans om een eigen visie uit te werken.
 - Niet herzien, radicaal schrappen! Alles herzien zou dramatisch zijn, alleen maar leiden tot veel meer reorganisaties en dergelijke.
 13. Radicaal meer medezeggenschap voor leerlingen en ouders! Deze groepen zijn het belangrijkste voor de school, DEZE mensen moeten meer bepalen, niet OC&W.
 14. Werk met projecten. Indien examens nog bestaan: combineer de theorie van het examen met de dagelijkse praktijk. Laat bijvoorbeeld teksten lezen die betrekking hebben op het toekomstige beroep.
 - Breng er ook altijd een praktisch element in. Zorg voor thema's en afsluitende toetsen. Maak hierdoor de leerstof overzichtelijk en behapbaar.
 15. Betrek het beroepenveld bij de lesstof. Ga de theorie toetsen in de praktijk door op bedrijfsbezoek te gaan. Laat leerlingen dan onderzoeken of de theorie overeenkomt met de praktijk. Wat zijn de verschillen, hoe verbeter je dit. Hier moet de school natuurlijk wel geld en tijd voor beschikbaar stellen. Bovendien moet de school uitgaan niet zo krampachtig zijn. Een bezoek brengen aan de buurtsuper kan net zo leuk zijn als aan een grote multinational.
 16. Regering stelt doelstelling, scholen bepalen manier waarop.

Zorg 3: De uitval van leerlingen: Welke oplossing? Wie? Hoe? Wanneer?

1. Probeer dichter bij de maatschappij te komen door instroom uit ander sectoren te vergemakkelijken.
2. Ervan uitgaan wat een leerling kan. Competentiegericht werken.
3. Leerlingen die dreigen uit te vallen of uitvallen, moet je beter begeleiden naar een baan. Als leerlingen het echt niet halen op school moet je niet krampachtig blijven proberen ze binnen te houden of juist helemaal loslaten. Je kunt beter energie stoppen in de begeleiding naar een baan.
4. Oudere leerlingen verantwoordelijk maken voor jongere leerlingen. Ze laten zien hoe je op een positieve manier je eigen kwaliteiten kunt inzetten. Voorbeeld: ouderejaars begeleiden jongere leerlingen bij het vinden van hun weg in de school, bij het aanpakken van een leertaak, bij het helpen van het oplossen van conflicten. De ouderejaars kunnen hier punten mee verdienen (desnoods cijfer) en staan natuurlijk onder begeleiding van een docent. Laat ze er een werkstuk van maken (meteen een handelingsopdracht).
5. Als leerlingen na twee jaar behoefte hebben om te gaan werken, laat ze werken en niet vervelen met nog twee jaar school.
6. Doelen stellen voor bepaalde groepen leerlingen, portfolio, doelen. Door teams van docenten van middelbaar onderwijs en middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Door de overheid die meer financiële middelen zou moeten inzetten (zeker in de vergelijking met andere landen in Europa).
7. Maatwerk leveren. Begeleid de leerling in de dingen die hij wel wil/kan bereiken, niet vasthouden aan exameneisen.
8. Totale persoonlijkheid aanspreken. Niet alleen cognitieve aspecten. Hier zit dus een duidelijke link met onderwijsinhouden. Elk kind heeft recht op succeservaringen.
9. Heel goed idee. Je kunt ook leraren in opleiding inzetten mits zij goed begeleid worden.
10. Sponsoring van onderwijs door bedrijfsleven; laat bedrijfsleven maar als promotor werken om leerlingen te overtuigen dat school toch wel heel belangrijk is anders kunnen ze niet werken bij het bedrijf waar ze misschien heel graag willen werken.
11. Geen eindexamenmoment, maar een procesbeoordeling.

ZORGEN OVER HET ONDERWIJS

**Ouders en hun zorgen en tevredenheid, nu en over vijf jaar:
Een kwantitatieve toets**

Consumentenbond

**R.L.J. Dorscheidt
T.A.A. van Nobelen**

m.m.v. H.D. Perfors

Voorwoord

Ieder burger heeft wel een mening over wat er goed gaat in het onderwijs en waar we ons zorgen over maken; we hebben immers allemaal onderwijs genoten. Zorgen over het onderwijs zijn er in alle soorten en maten: van zorgen over leerlingen tot meer maatschappelijke onderwijsgerelateerde zorgen. Sommige zorgen worden breed onderschreven, sommige helemaal niet. Soms ligt het voor de hand wie een bepaalde zorg moet aanpakken, soms is het beeld diffuser.

Het onderzoek *Zorgen over het onderwijs* is uitgevoerd in opdracht van de Onderwijsraad. De Onderwijsraad is het adviesorgaan voor de regering op het terrein van het onderwijs. De raad adviseert over de hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs.

De Onderwijsraad brengt eind 2003 een advies uit over de zorgen die leerlingen, ouders, leraren en het bredere publiek over het onderwijs hebben (basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs). Hiervoor is een internationale literatuurstudie gedaan, zijn groeps gesprekken met onderwijsinspecteurs gehouden, is een peiling op de site van de Onderwijsraad uitgevoerd en is een onderzoek onder leerlingen, ouders en docenten door middel van twee zogenoemde 'Group Decision Rooms' (of 'versnellingskamers') verricht.

De resultaten zijn gebruikt als input voor het kwantitatieve onderzoek dat nu voor u ligt. Dit kwantitatieve onderzoek verschaft inzicht in de mate waarin zorgen over het onderwijs leven bij ouders en de schooltypen waarbij men bepaalde problemen vooral zorgwekkend vindt.

De resultaten van het onderzoek *Zorgen over het onderwijs* maken deel uit van het advies van de Onderwijsraad.

Het onderzoek is uitgevoerd door de afdeling Onderzoek van de Consumentenbond. Hiervoor is gebruik gemaakt van het Consumentenbond Doe Mee panel.

Samenvatting

Dit rapport geeft inzicht in welke zorgen er leven over het onderwijs bij ouders met schoolgaande kinderen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs en andere ouders met thuiswonende kinderen ('het bredere publiek'). Daarnaast keren de ouders die ook werken in het onderwijs als aparte groep terug. Tevens komt aan de orde in welke mate deze zorgen aanwezig zijn en in welke onderwijssectoren ze vooral serieus zijn. Ook wordt nader ingegaan op wat de belangrijkste problemen zijn en wie deze zouden moeten aanpakken in de ogen van de respondenten. Tot slot gaan we kort in op de tevredenheid over het onderwijs.

Een vragenlijst met zorgen ten aanzien van leerlingen, ouders, leraren, schoolleiding, organisatie van de school, algemene zorgen over het onderwijs en overige zorgen is voorgelegd aan een steekproef uit het Doe Mee panel van de Consumentenbond: 1054 ouders met thuiswonende kinderen zijn benaderd, 618 vragenlijsten zijn geretourneerd, een respons van 59%.

Zorgen over het onderwijs: een overzicht

De meeste respondenten zijn het eens met de stelling "Leerlingen hebben een te grote mond". Dit wordt echter niet gezien als een van de grootste problemen bij *leerlingen*. De grootste problemen bij leerlingen vindt men het vertonen van probleemgedrag, een gebrek aan discipline en te weinig respect voor leraren. Naast een rol voor de ouders ziet men hier ook een rol voor leraren en de schoolleiding weggelegd.

Uit de stellingen over *ouders* komt als grootste zorg naar voren dat ouders te weinig aandacht besteden aan de opvoeding van hun kinderen. Dit is ook veruit het grootste probleem, en ouders zien zichzelf als verantwoordelijke om dit aan te pakken. Ten aanzien van andere grote problemen, namelijk te weinig betrokkenheid en te hooggespannen verwachtingen bij ouders, is een taak weggelegd voor de schoolleiding.

Bij *leraren* wordt vooral het moeilijk bespreekbaar zijn van slecht lesgeven van een leraar genoemd. Dit is ook meteen het grootste probleem. De respondenten zien het als een taak van de schoolleiding om dit aan te pakken. De andere grote problemen, namelijk "Leraren communiceren te weinig met ouders over hun kinderen" en "Leraren geven leerlingen te veel vrijheid" zijn een gezamenlijke verantwoordelijkheid van leraren en de schoolleiding.

De respondenten zijn van mening dat *schoolleidingen* leraren onvoldoende aanspreken op hun functioneren en dat zij leerlingen en ouders te weinig betrekken bij hun beslissingen. Het oplossen van deze problemen wordt als een taak voor de schoolleiding zelf gezien.

Bij de stellingen over de *organisatie van de school* zijn de zorgen die het merendeel van de respondenten deelt, ook meteen de grootste problemen die moeten worden aangepakt: scholen zijn te groot, hebben te grote groepen, beschikken over te weinig geld en hebben te weinig leraren in dienst. Als verantwoordelijke voor het oplossen van deze problemen wordt de politiek aangewezen.

De *algemene zorgen* over het onderwijs reiken verder dan de school alleen. De grootste problemen zijn overduidelijk: het onderwijs moet te veel opvoedingstaken van de ouders overnemen en het onderwijs heeft te veel te maken met maatschappelijke problemen (bijvoorbeeld geweld, drugs en drank). Men vindt dat ouders hun verantwoordelijkheid moeten nemen wat de opvoedingstaken betreft; het oplossen van maatschappelijke problemen is vooral een gedeelde verantwoordelijkheid van de politiek, de schoolleiding en ouders.

De *overige zorgen* over het onderwijs zijn van politieke aard. Men vindt dat de politiek onderwijs niet hoog genoeg op de agenda zet en dat de politiek te weinig geld uit geeft aan onderwijs. Vooral de politiek zelf zou deze problemen moeten aanpakken, zo zijn de respondenten van mening.

Een opvallend resultaat van deze enquête is dat de verantwoordelijkheid voor het oplossen van de problemen in het algemeen steeds een niveau hoger ligt dan waar de problemen zich afspelen. Zo worden ouders als verantwoordelijke gezien voor de leerlingenproblemen en wordt van de politiek verwacht dat deze de problemen rondom de organisatie van scholen aanpakt.

Zorgen over het onderwijs: nader bekeken

In het algemeen leven bij ouders met schoolgaande kinderen in het basis-, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs de zorgen in iets mindere mate dan bij ouders zonder schoolgaande kinderen in deze drie onderwijssectoren. De uitzondering hierop is het deel over de zorgen ten aanzien van leraren, waar juist de ouders mét schoolgaande kinderen in het basis-, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs zich meer zorgen maken dan de andere ouders.

De ouders die ook beroepsmatig in het onderwijs werkzaam zijn, zijn het meer eens met een aantal zorgen dan degenen die niet werken in het onderwijs. De eerste groep vindt vooral dat leerlingen zich slecht kunnen concentreren, dat ouders te veel verwachten en eisen van de school, dat scholen leraren te veel taken naast het lesgeven geven, dat scholen slechte materialen hebben en dat het onderwijs te veel opvoedingstaken moet overnemen.

De zorgen ten aanzien van ouders, schoolleidingen en de organisatie van de scholen vinden de respondenten vooral serieus in het *basisonderwijs*. De punten van zorg betreffen vooral het verschuiven van opvoedingstaken van ouders naar onderwijs, slechte voorzieningen (overblijfsvoorzieningen, materialen), leraren en lesgeven (te veel parttimers, te veel neventaken, te veel aandacht voor 'zwakkere' leerlingen, te grote groepen) en geldgebrek.

Motivatie en imago zijn de sleutelwoorden voor datgene wat de respondenten vooral zorgwekkend vinden in het *vmbo* (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs). In het

algemeen spelen de zorgen rond leerlingen vooral in het vmbo. Men is vooral bezorgd dat leerlingen school niet belangrijk genoeg vinden, dat zij ongemotiveerd zijn en zich asociaal gedragen. Verder vindt men het in deze onderwijssector zorgwekkend dat leraren onvoldoende gemotiveerd zijn. De maatschappelijke problemen waar het vmbo mee te maken heeft, de negatieve uitlatingen van de maatschappij over het vmbo en het te vaak laten uitvallen van leerlingen dragen bij aan een negatief imago.

Wat de respondenten vooral zorgwekkend vinden bij het *havo/vwo* is het teveel aan huiswerk, het te veel geld vragen voor de lessen en het uitvallen van lessen.

Het probleem van te grote scholen en te veel leerlingen en het niet hedendaags genoeg zijn van het onderwijs speelt bij alle onderwijssectoren in gelijke mate.

Tevredenheid over het onderwijs

De tevredenheid over het onderwijs in het algemeen wordt op een schaal van 1 (zeer ontevreden) tot 9 (zeer tevreden) beoordeeld met 6,1.

Ouders met schoolgaande kinderen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs zijn iets meer tevreden over het onderwijs in het algemeen dan de andere ouders. Men is het meest tevreden over het basisonderwijs en het minst tevreden over het middelbaar beroepsonderwijs.

Wat men vooral goed vindt gaan in het onderwijs is dat leerlingen zeggen wat ze vinden, dat ouders kunnen kiezen uit veel scholen en dat scholen aandacht besteden aan een prettige sfeer.

Ondanks deze tevredenheid geven de respondenten bij nadere bevraging aan dat men zich over veel punten in het onderwijs zorgen maakt.

1 Inleiding

Bij leerlingen, ouders, leraren en het bredere publiek leven allerlei bezorgdheden in relatie tot het onderwijs. De Onderwijsraad heeft door middel van een internationale literatuurstudie, groepsgesprekken met onderwijsinspecteurs, een peiling op de website van de Onderwijsraad en een onderzoek onder leerlingen, ouders en docenten middels twee zogenoemde 'Group Decision Rooms' (of 'versnellingskamers') in kaart gebracht wat voor zorgen er onder de diverse groepen bestaan over het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo).

Naast kennis over *welke* zorgen er leven wil de Onderwijsraad inzicht krijgen in *de mate waarin* de zorgen bestaan. Hiertoe dient dit kwantitatieve onderzoek.

De vraag die we als uitgangspunt voor dit onderzoek hebben genomen, luidt als volgt:

In welke mate spelen welke zorgen over het onderwijs bij ouders met thuiswonende kinderen?

Dit rapport geeft een antwoord op deze vraag, waarbij tevens wordt onderzocht in hoeverre bezorgdheden specifiek horen bij de verschillende onderwijstypen.

2 Methode: kwantitatief panelonderzoek

Om een indicatie te kunnen geven van de mate waarin zorgen over het onderwijs leven, is gekozen voor een kwantitatief onderzoek in de vorm van een schriftelijke vragenlijst. De Onderwijsraad heeft zorgen over het onderwijs verzameld via een internationale literatuurstudie, groepsgesprekken met onderwijsinspecteurs, een peiling op de website van de Onderwijsraad en een onderzoek onder leerlingen, ouders en docenten door middel van twee zogenoemde 'Group Decision Rooms'. Deze informatie diende als input voor de vragenlijst.

2.1 De vragenlijst

De vragenlijst (zie bijlage 1) heeft een vaste indeling. Beginnend met een aantal inventariserende en algemene tevredenheidsvragen, volgt er een blok over de tevredenheid over het onderwijs nu en over vijf jaar. Vervolgens gaan we in op de zorgen over het onderwijs die men nu heeft, waarbij we per onderwerp van zorg vier punten behandelen.

De onderwerpen van zorg zijn:

- de leerlingen als zorg;
- de ouders als zorg;
- de leraren als zorg;
- de schoolleiding als zorg;
- de organisatie van de scholen als zorg;
- algemene zorgen over het onderwijs; en
- overige zorgen over het onderwijs.

De punten die we per onderwerp behandelen zijn:

- zorgen in de vorm van stellingen;
- in welke onderwijssector (basisonderwijs, voorbereidend middelbaar beroeps-onderwijs (vmbo), havo/vwo, middelbaar beroepsonderwijs (mbo)) vindt men de genoemde zorgen vooral zorgwekkend;
- wat is het grootste probleem uit de rij van genoemde zorgen; en
- wie moet dit grootste probleem aanpakken.

Als afsluiting hebben we de respondenten een aantal zorgpunten voorgelegd met de vraag of zij verwachten dat deze punten over vijf jaar een zorg zullen zijn.

2.2 De steekproef

Het onderzoek is gehouden onder (een deel van) het Doe Mee panel van de Consumentenbond. De vragenlijst is voorgelegd aan de panelleden waarvan het huishouden bestaat uit ouder(s) met (een) thuiswonend(e) kind(eren). Deze groep omvat ouders met school-

gaande kinderen en ouders met niet-schoolgaande kinderen. Dit onderzoek richt zich primair op de ouders met schoolgaande kinderen in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs (vmbo en havo/vwo) en het mbo. Zij zijn de *direct betrokkenen*.

Voor ouders met niet-schoolgaande kinderen kan het zo zijn dat de kinderen nog niet de schoolgerechtigde leeftijd hebben, dat zij ouder dan achttien jaar zijn en andersoortig onderwijs volgen (zoals hoger beroepsonderwijs (hbo) of universiteit) of dat de kinderen hun schooltijd al achter de rug hebben. Deze groep omschrijven we als de *indirect betrokkenen*.

Bij het beschrijven van de resultaten worden de direct betrokkenen onderscheiden van de indirect betrokkenen.

De panelleden die aangeven beroepsmatig werkzaam te zijn in het onderwijs, worden als groep vergeleken met de panelleden die niet in het onderwijs werken.

2.3 Het veldwerk

Het verzorgen van de mailing naar de panelleden, het verzamelen van de respons en de data-invoer is uitgevoerd door Steda Research te Den Haag, vaste partner van de Consumentenbond bij panelonderzoeken. De vragenlijst is op 31 juli 2003 verstuurd, waarbij de panelleden is gevraagd uiterlijk 19 augustus 2003 de vragenlijst te retourneren.

2.4 De respons

De vragenlijst is verstuurd naar 1054 panelleden. 618 panelleden hebben de vragenlijst ingevuld teruggestuurd, een respons van 59%. Van deze groep heeft 72% een of meer kinderen die naar school gaan.

We maken onderscheid tussen ouders met schoolgaande kinderen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs (60%) en ouders zonder schoolgaande kinderen dan wel met kinderen die hoger beroepsonderwijs of universiteit volgen (40%).

De vraag of men beroepsmatig werkzaam is in het onderwijs is door 13% bevestigend beantwoord.

Achtergrondgegevens respons

Van de groep die aan dit onderzoek heeft deelgenomen is 45% man en 55% is vrouw. Qua opleiding heeft het overgrote deel middelbaar onderwijs (32%) of hoger beroepsonderwijs (27%) gevolgd. Bijna driekwart van de respondenten zit in de leeftijdscategorie van 35 tot en met 54 jaar (74%).

Tabel 1: Overzicht respons: opleiding en leeftijd

Opleidingsniveau	Panel	Leeftijd	Panel	CBS
Lager onderwijs, lbo, vbo	11%	Jonger dan 34 jaar	15%	17%
Mavo, mbo	40%	35 t/m 44 jaar	33%	38%
Havo, vwo, hbs	10%	45 t/m 54 jaar	41%	31%
Hbo, wo	39%	Ouder dan 55 jaar	11%	13%

De leeftijden van respondenten met kinderen hebben we vergeleken met gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS; huishoudens met kinderen, leeftijd referentiepersoon). De leeftijdsgroep van 45 tot en met 54 jaar is in ons panel licht oververtegenwoordigd. Voor de overige groepen zijn de afwijkingen minimaal.

3 Resultaten

Naast de resultaten van de totale groep zullen we resultaten van verschillende subgroepen beschrijven.

We maken onderscheid tussen ouders met schoolgaande kinderen in basis-, voortgezet, of middelbaar beroepsonderwijs (de direct betrokkenen) en ouders zonder schoolgaande kinderen of met kinderen in het hoger beroepsonderwijs of aan de universiteit (de indirect betrokkenen). *In de resultaten spreken we voor deze twee groepen over ouders met schoolgaande kinderen en ouders zonder schoolgaande kinderen.*

Daarnaast vergelijken we de groep die beroepsmatig werkzaam is in het onderwijs met de groep die dit niet is.

Voor de subgroepen geldt dat alleen de belangrijke verschillen en overeenkomsten worden beschreven.

We hebben ervoor gekozen bij de stellingen de resultaten over de totale groep weer te geven, inclusief de groep die als antwoord 'geen mening' heeft gegeven. Ook geen mening is een antwoord en – gezien de aantallen die voor dit antwoord kozen – informatief.

Bij het beschrijven van de subgroepen hebben we daarentegen de categorie 'geen mening' buiten beschouwing gelaten, zodat de gevonden verschillen tussen groepen betrekking hadden op het al dan niet eens zijn met de stelling en niet op het geen mening hebben.

In paragraaf 3.1 bespreken we de resultaten ten aanzien van de tevredenheid over het onderwijs, nu en over vijf jaar. De paragrafen 3.2 tot en met 3.8 hebben steeds dezelfde opbouw, overeenkomend met de opbouw van de vragenlijst:

- stellingen algemeen;
- in welke onderwijssector zijn problemen vooral zorgwekkend; en
- wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken.

Aan bod komen de zorgen over leerlingen, ouders, leraren, schoolleiding, organisatie van scholen, algemene zorgen over het onderwijs en overige zorgen.

Bij elke categorie zorgen hebben we respondenten de mogelijkheid gegeven ook andere dan de door ons aangegeven 'probleemverantwoordelijken' te noteren voor de grootste zorg. Waar deze 'anders'-antwoorden vanwege het aantal keren genoemd relevante gegevens opleveren, vermelden we deze.

Als laatste komen de verwachte zorgen over vijf jaar in paragraaf 3.9 aan bod en wordt in paragraaf 3.10 een antwoord gegeven op de vraag of men met zijn zorgen ergens terecht kan.

3.1 Tevredenheid over het onderwijs nu en over vijf jaar

Respondenten hebben op een schaal van 1 (zeer ontevreden) tot 9 (zeer tevreden) aangegeven in hoeverre zij over het algemeen tevreden zijn over het onderwijs. De gemiddelde tevredenheid scoort op deze schaal een 6,1 (mediaan: 7).

Ten aanzien van de algemene tevredenheid over het onderwijs zijn ouders met schoolgaande kinderen meer tevreden dan ouders zonder schoolgaande kinderen (score van respectievelijk 6,2 en 5,7).

De ouders die beroepsmatig in het onderwijs werkzaam zijn, beoordelen de algemene tevredenheid niet anders dan ouders die dit niet zijn.

Aan de ouders met schoolgaande kinderen is gevraagd naar welk(e) onderwijstype(n) hun kind(eren) gaat (gaan). De verdeling over de onderwijstypen is vervat in tabel 2.

Basisonderwijs	52%	Mbo	15%
Vmbo	16%	Hbo/universiteit	26%
Havo/vwo	27%	Anders	5%

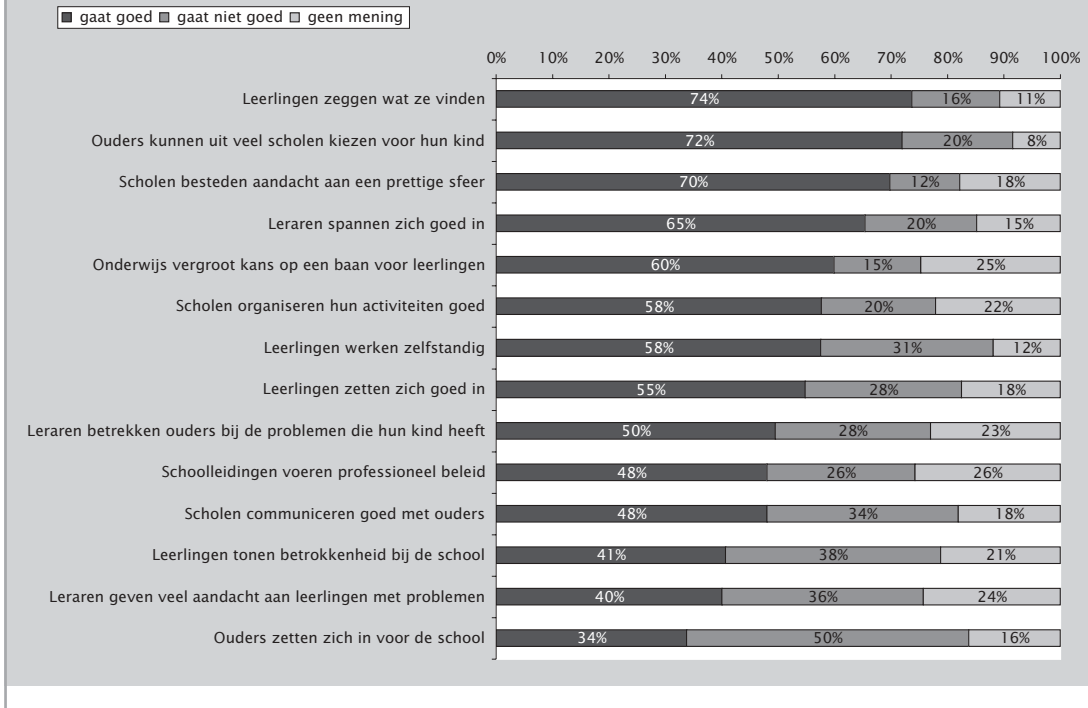
Op een schaal van 1 (zeer ontevreden) tot 9 (zeer tevreden) hebben de ouders de tevredenheid over het onderwijstype van hun kind(eren) weergegeven. Zonder dit op te splitsen naar onderwijstype is de gemiddelde tevredenheidsscore 6,5. Opgesplitst per onderwijstype blijkt men het meest tevreden te zijn over het basisonderwijs (score van 6,7) en het minst tevreden over het mbo (score van 5,5). Vmbo en havo/vwo scoren beide 6,6 en hbo/universiteit scoort 6,4. We hebben de respondenten die als antwoord 'geen mening' gaven buiten beschouwing gelaten.

Bij het mbo is er, in tegenstelling tot de andere onderwijstypen, naast de groep die tevreden is ook een groep die ontevreden is. Naast score 7 (32%) wordt bij het mbo ook score 3 veelvuldig toegekend (15%).

Tevredenheid over het onderwijs nu

De respondenten kregen een aantal stellingen voorgelegd over wat er in de huidige situatie goed gaat in het onderwijs. Deze stellingen hebben vooral betrekking op leerlingen, ouders, leraren en scholen. Bij leerlingen vindt men het goed gaan dat leerlingen zeggen wat ze vinden (74%). Het feit dat ouders voor hun kind uit veel scholen kunnen kiezen wordt ook ervaren als iets dat goed gaat (72%). Verder vindt men de punten "Scholen besteden aandacht aan een prettige sfeer" (70%) en "Leraren spannen zich goed in" (65%) goed gaan.

Figuur 1: Wat gaat er nu goed in het onderwijs

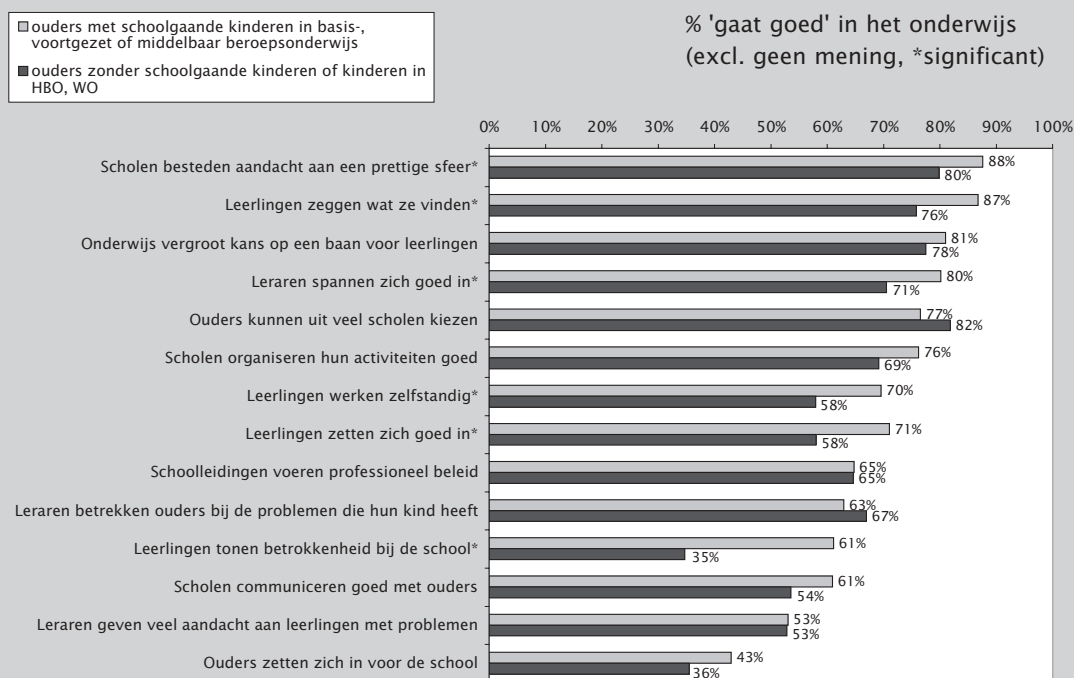

We hebben de categorie 'geen mening' in het onderstaande buiten beschouwing gelaten en gekeken wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen ouders met schoolgaande kinderen in het basis-, voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs en ouders zonder schoolgaande kinderen in deze drie onderwijssectoren. Ouders met schoolgaande kinderen zijn over het algemeen positiever over wat er in de huidige situatie goed gaat in het onderwijs. Op zes punten zijn de verschillen significant:

- "Scholen besteden aandacht aan een prettige sfeer".
- "Leerlingen zeggen wat ze vinden".
- "Leraren spannen zich goed in".
- "Leerlingen werken zelfstandig".
- "Leerlingen zetten zich goed in".
- "Leerlingen tonen betrokkenheid bij de school".

Vooral bij het laatste punt is het verschil tussen beide groepen respondenten opvallend groot (61% versus 35%).

Figuur 2: Wat gaat er goed, subgroepen ouders

De respondenten die werken in het onderwijs verschillen, op twee punten na, niet van de respondenten die niet werkzaam zijn in het onderwijs. Het is overigens niet zo verwonderlijk dat degenen die werkzaam zijn in het onderwijs de uitspraken over leraren positiever beoordelen. 78% van de respondenten die werken in het onderwijs, is van mening dat het punt “Leraren geven veel aandacht aan leerlingen met problemen” goed gaat (terwijl slechts 49% van de niet in het onderwijs werkenden dat vindt). Ook “Leraren betrekken ouders bij de problemen die hun kind heeft” wordt door 80% als punt aan- gemerkt dat goed gaat (slechts 62% van de niet in het onderwijs werkenden vindt dat).

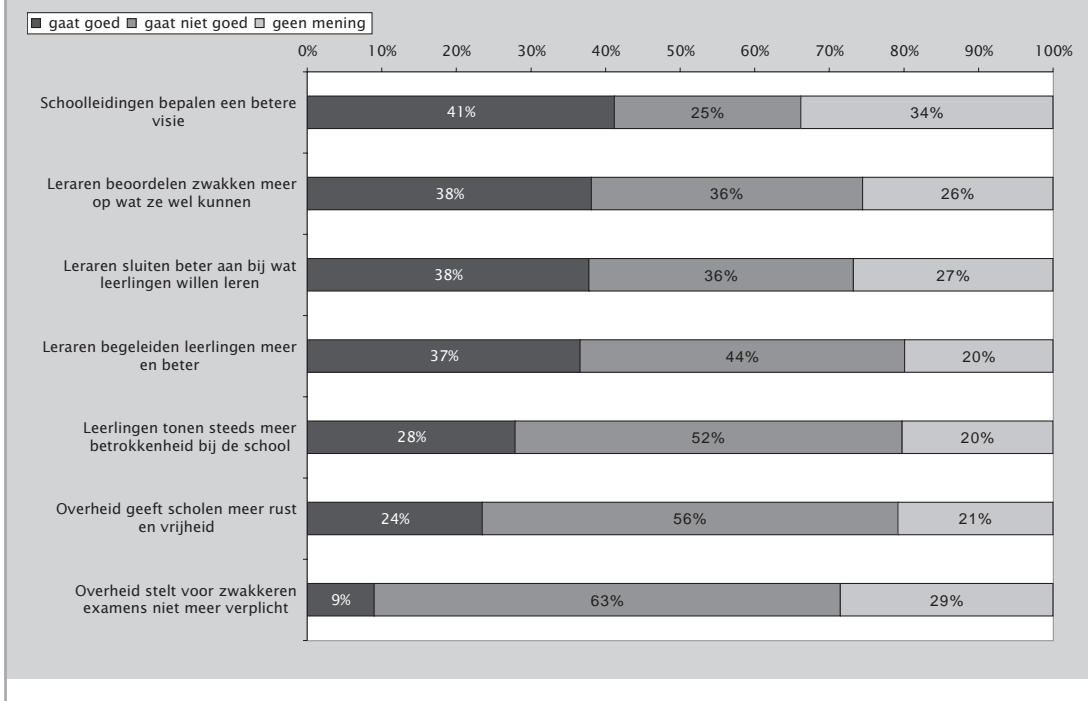
Tevredenheid over het onderwijs over vijf jaar

Wat verwacht men dat er goed gaat in het onderwijs over vijf jaar? Gezien het grote aantal dat ‘geen mening’ aankruist, hebben respondenten moeite deze vraag te beantwoorden.

De hoogste percentages bij wat men verwacht dat niet goed zal gaan in het onderwijs over vijf jaar, zien we bij de twee stellingen die betrekking hebben op activiteiten van de overheid:

- “Overheid stelt voor ‘zwakkere’ leerlingen examens niet meer verplicht” (63%).
- “Overheid geeft scholen meer rust en vrijheid” (56%).

Figuur 3: Verwachting wat er goed gaat over vijf jaar

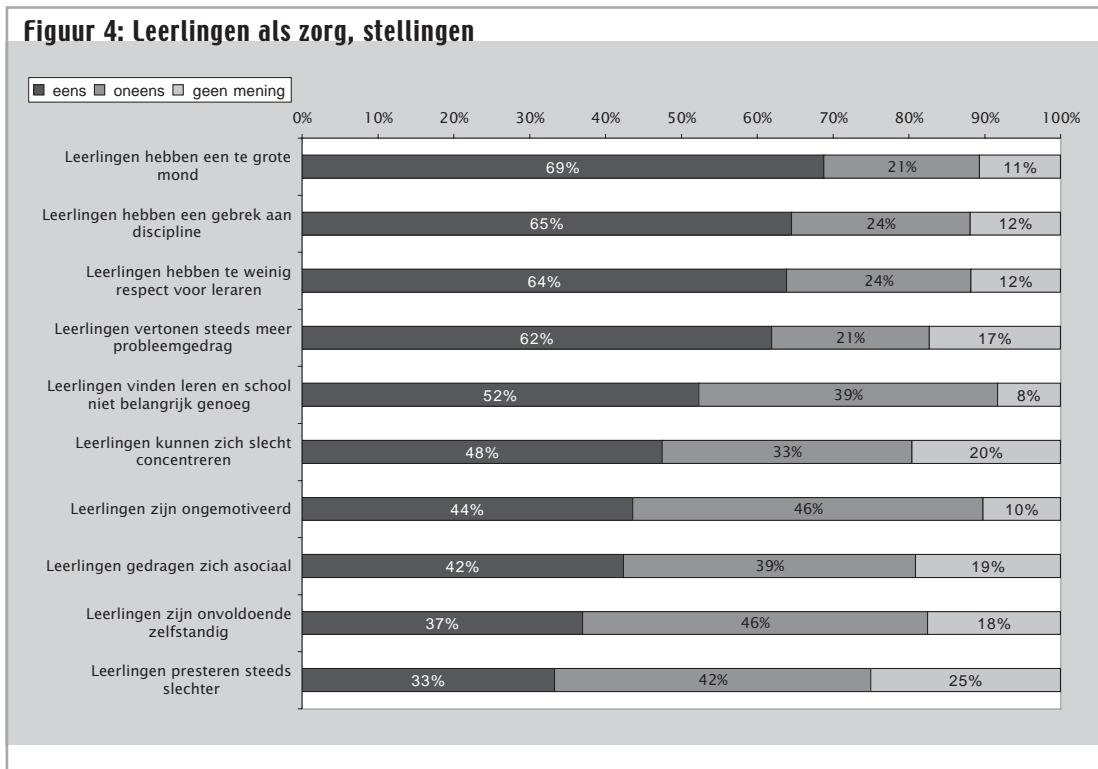
Er zijn geen verschillen tussen ouders met en ouders zonder schoolgaande kinderen (waarbij we 'geen mening' buiten beschouwing hebben gelaten).

Bij respondenten die werkzaam zijn in het onderwijs, zien we dat zij ten aanzien van twee stellingen verwachten dat dit over vijf jaar goed gaat: "Leraren begeleiden leerlingen meer en beter" (62% versus 43% van degenen die niet in het onderwijs werkzaam zijn) en "Leraren beoordelen 'zwakkere' leerlingen meer op dat wat ze wel kunnen dan op de scores die ze op toetsen en examens halen" (66% versus 49%).

3.2 De leerlingen als zorg

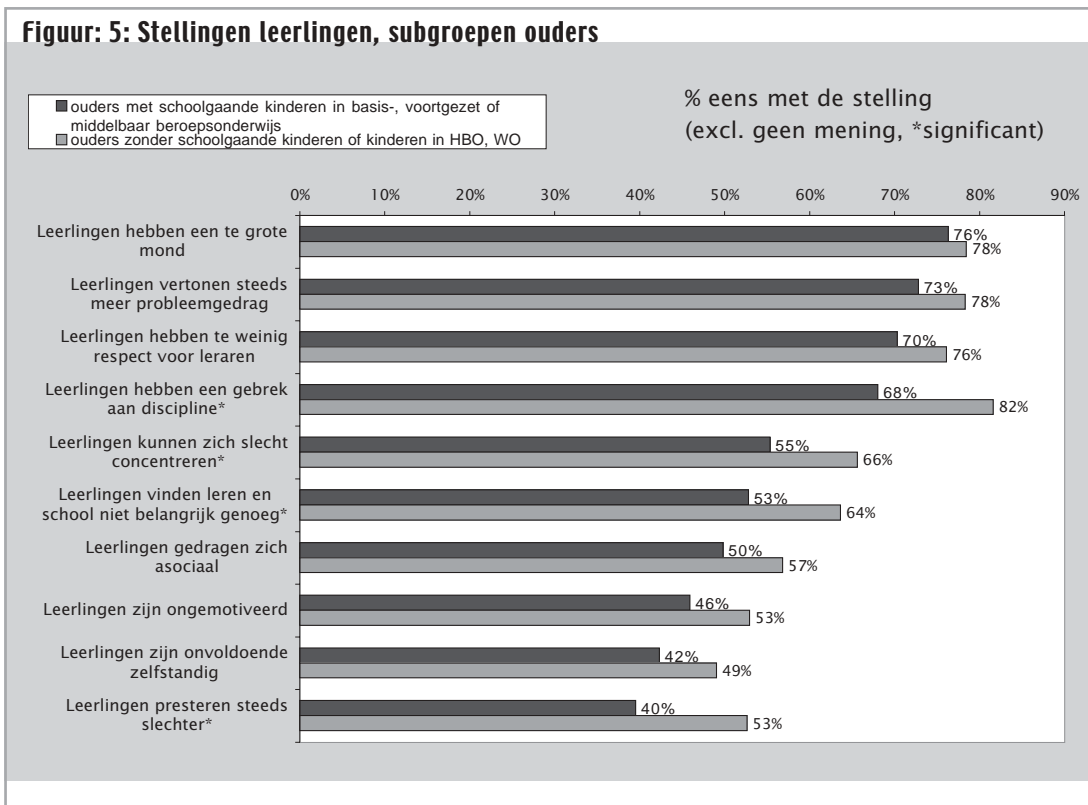
3.2.1 Stellingen algemeen

Wat zijn de zorgen die er leven over de leerlingen? De zorg die de meeste respondenten delen, is “Leerlingen hebben een te grote mond” (69%), gevolgd door “Leerlingen hebben een gebrek aan discipline” (65%). De stellingen “Leerlingen presteren steeds slechter” (33%) en “Leerlingen zijn onvoldoende zelfstandig” (37%) worden het minst onderschreven. Figuur 4 geeft een overzicht.

We hebben bekeken wat de verschillen zijn tussen ouders met en ouders zonder schoolgaande kinderen (exclusief ‘geen mening’). In alle gevallen geldt dat ouders met schoolgaande kinderen het minder eens zijn met de stellingen dan de ouders zonder schoolgaande kinderen. Figuur 5 laat dit goed zien; de stellingen waarbij de verschillen tussen deze twee groepen significant zijn, zijn met een * aangemerkt.

Figuur: 5: Stellingen leerlingen, subgroepen ouders

Ook hebben we onderzocht of mensen die beroepsmatig in het onderwijs werkzaam zijn, de stellingen anders beoordelen dan de mensen die dit niet zijn (exclusief de groep ‘geen mening’).

Waar ouders vinden dat leerlingen een te grote mond hebben, valt op dat degenen die beroepsmatig in het onderwijs werken hier gematigder zijn: 57% is het eens met de stelling, tegenover 80% van degenen die niet in het onderwijs werken. Dat leerlingen te weinig respect hebben voor leraren wordt door beide groepen onderkend, maar ook hier is een lager percentage van de in het onderwijs werkzame respondenten het eens met de stelling: 60% tegenover 74%. Een ander opmerkelijk verschil, maar dan omgekeerd, is dat 74% van de respondenten werkzaam in het onderwijs van mening is dat leerlingen zich slecht kunnen concentreren, terwijl ouders het hier minder vaak mee eens zijn (56%).

Voor de overige stellingen verschillen de twee groepen niet significant van elkaar.

3.2.2 In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?

De respondenten vinden consequent de genoemde zorgen over de leerlingen vooral serieus in het vmbo. Tabel 3 bevat een top-drie van grootste leerlingenzorgen.

	Vooraf zorgwekkend in het vmbo
Leerlingen vinden leren en school niet belangrijk genoeg	74%
Leerlingen zijn ongemotiveerd	71%
Leerlingen gedragen zich asociaal	65%

Er is een uitzondering: de zorg “Leerlingen kunnen zich slecht concentreren” vinden de meeste respondenten (45%) vooral serieus in het basisonderwijs.

3.2.3 Leerlingen: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?

We hebben de respondenten gevraagd uit de voorgelegde zorgen het grootste probleem te kiezen. De top-vijf van grootste problemen met leerlingen waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd is:

- “Leerlingen vertonen steeds meer probleemgedrag” (19%).
- “Leerlingen hebben een gebrek aan discipline” (18%).
- “Leerlingen hebben te weinig respect voor leraren” (17%).
- “Leerlingen gedragen zich asociaal” (10%).
- “Leerlingen vinden leren en school niet belangrijk genoeg” (10%).

Dat leerlingen steeds slechter presteren wordt niet/nauwelijks (2%) als zorg gezien.

90% van de respondenten is van mening dat de problemen met leerlingen door de ouders moeten worden aangepakt. Daarnaast vindt 58% dat hier ook een rol voor de leraren is weggelegd en 45% vindt dat er een rol voor de schoolleiding is weggelegd. We hebben voor de drie grootste groepen waarvan men vindt dat zij de problemen moeten aanpakken, de resultaten per probleem in een tabel gezet.

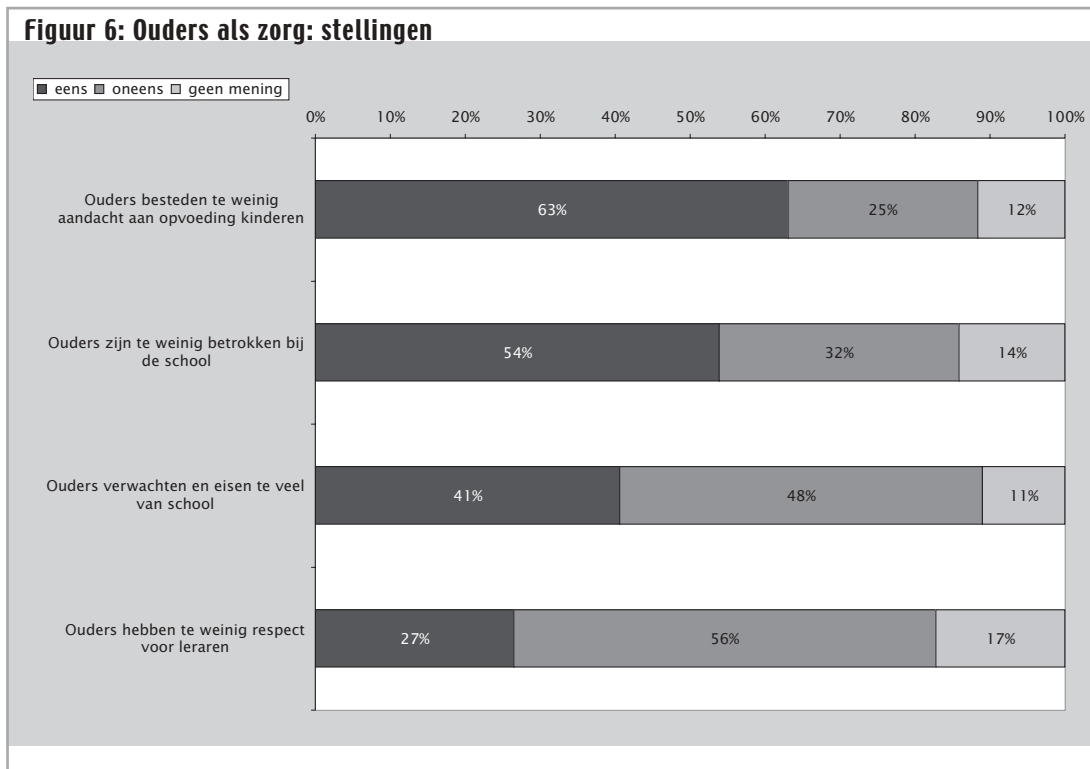
Probleem	Aanpakken door	Ouders	Leraren	Schoolleiding
Leerlingen vertonen steeds meer probleemgedrag		95%	52%	43%
Leerlingen hebben een gebrek aan discipline		91%	66%	45%
Leerlingen hebben te weinig respect voor leraren		93%	48%	51%
Leerlingen gedragen zich asociaal		98%	44%	47%
Leerlingen vinden leren en school niet belangrijk genoeg		89%	62%	44%
Gemiddelde*		90%	58%	45%

* Dit is het gemiddelde percentage van alle problemen samen

3.3 De ouders als zorg

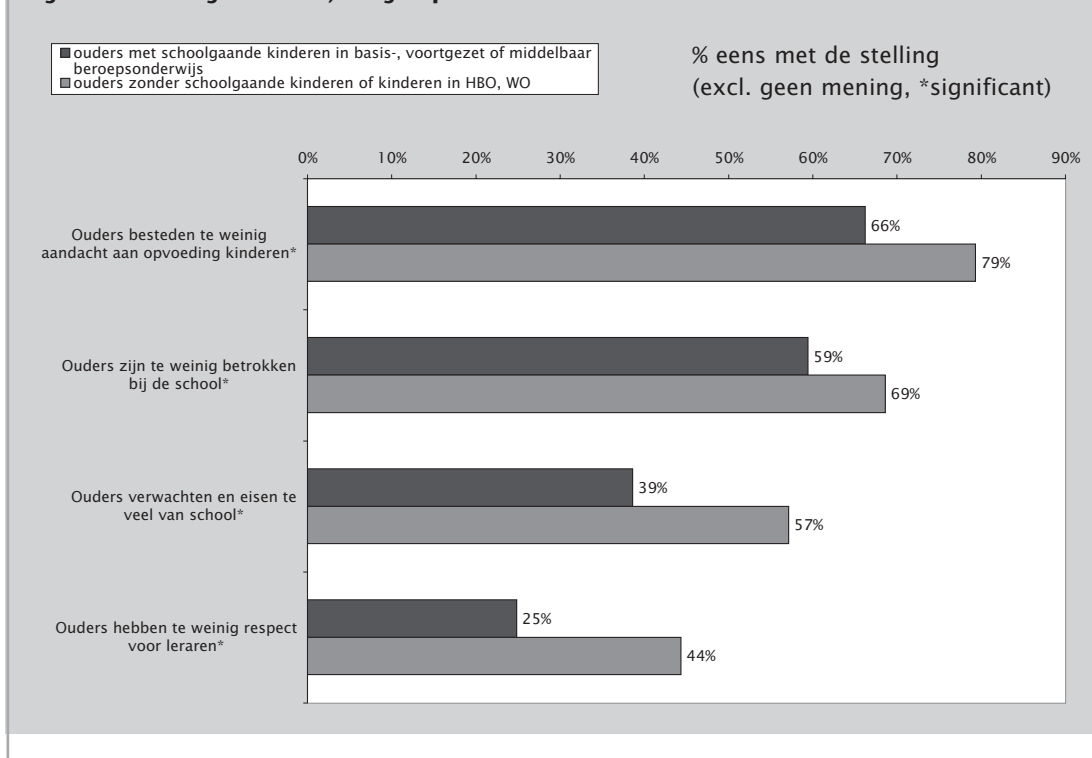
3.3.1 Stellingen algemeen

Veruit als grootste zorg wordt genoemd dat ouders te weinig aandacht aan de opvoeding van hun kinderen besteden (63%). Met de zorg "Ouders hebben te weinig respect voor leraren" is slechts 27% het eens. Overigens geeft 17% van de respondenten bij deze stelling aan geen mening te hebben over deze zorg.

Wanneer we de ouders met en de ouders zonder schoolgaande kinderen vergelijken, waarbij we de groep 'geen mening' buiten beschouwing laten, zien we dat bij alle stellingen ouders zonder schoolgaande kinderen het in grotere mate eens zijn met de stellingen (figuur 7). Ouders met schoolgaande kinderen zijn positiever over ouders als punt van zorg. Bij beide groepen is wel duidelijk dat een geringe aandacht bij ouders voor de opvoeding van hun kinderen een grote zorg is.

Figuur 7: Stellingen ouders, subgroepen ouders.

Respondenten die werkzaam zijn in het onderwijs, kijken op één zorgpunt af van respondenten die niet in het onderwijs werken: van de eerste groep is 63% het eens met de stelling “Ouders verwachten en eisen te veel van school”, terwijl dit bij de tweede groep beduidend lager is (43%).

3.3.2 In welke sector vooral zorgwekkend?

Worden de zorgen over leerlingen vooral serieus gevonden in het vmbo, de zorgen over de ouders vindt men vooral serieus in het basisonderwijs. “Ouders verwachten en eisen te veel van de school” noemt 70% van de respondenten als zorg in het basisonderwijs. Naast het basisonderwijs is het vmbo de tweede onderwijssector waar de zorgen spelen. Tabel 5 laat dit zien.

	Vooraf zorgwekkend in het basisonderwijs	Vooraf zorgwekkend in in het vmbo
Ouders verwachten en eisen te veel van de school	70%	16%
Ouders besteden te weinig aandacht aan de opvoeding van hun kinderen	64%	27%
Ouders hebben te weinig respect voor leraren	53%	36%
Ouders zijn te weinig betrokken bij de school	45%	34%

3.3.3 Ouders: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?

We hebben de respondenten gevraagd uit de voorgelegde zorgen het grootste probleem te kiezen. De top-drie van grootste problemen met ouders waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd, is:

- “Ouders besteden te weinig aandacht aan de opvoeding van hun kinderen” (58%).
- “Ouders verwachten en eisen te veel van de school” (19%).
- “Ouders zijn te weinig betrokken bij de school” (19%).

Uit de stellingen bleek al dat het overgrote deel van de respondenten vindt, dat ouders te weinig aandacht aan de opvoeding besteden. Nu kunnen we constateren dat dit tevens als grootste probleem wordt gezien. Het is niet verwonderlijk dat men vindt dat ouders de verantwoordelijkheid hebben dit op te pakken (97%). Overigens zijn er meer ouders zonder schoolgaande kinderen die dit het grootste probleem vinden (65%) dan ouders met schoolgaande kinderen (53%).

Bij het probleem van ouders met te hoge verwachtingen en eisen is er een rol weggelegd voor de ouders zelf én voor de schoolleiding; wellicht dat de laatste reële verwachtingen zou moeten scheppen. Bij de zorg dat ouders te weinig betrokken zijn bij de school, ziet men het deels als een taak voor de ouders hun eigen betrokkenheid te vergroten en deels als een taak voor de schoolleiding ouders meer te betrekken bij de school.

Probleem	Aanpakken door	Ouders	Leraren	Schoolleiding
Ouders verwachten en eisen te veel van de school		76%	38%	66%
Ouders besteden te weinig aandacht aan de opvoeding van hun kinderen		97%	13%	16%
Ouders hebben te weinig respect voor leraren		73%	36%	36%
Ouders zijn te weinig betrokken bij de school		69%	31%	67%
Gemiddelde*		86%	22%	36%

* Dit is het gemiddelde percentage van alle problemen samen

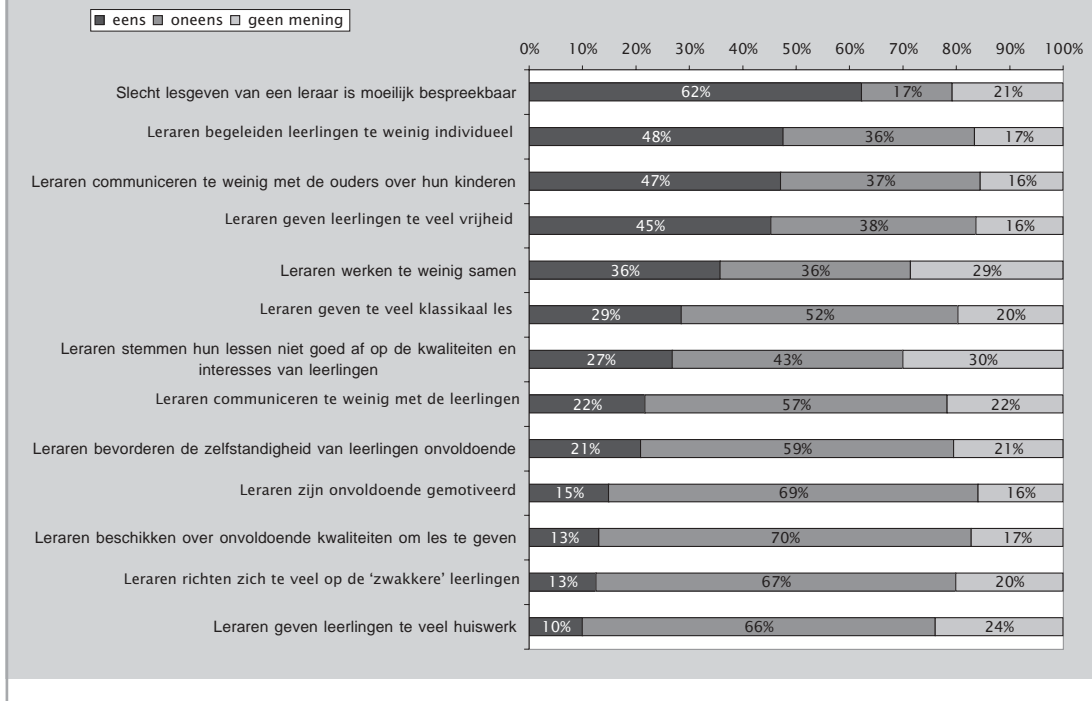
3.4 Leraren als zorg

3.4.1 Stellingen algemeen

Dat leraren onvoldoende kwaliteiten zouden hebben of onvoldoende gemotiveerd zouden zijn, wordt weerlegd: ruim tweederde van de respondenten is het niet eens met deze stellingen. Echter 62% is het er wél mee eens dat slecht lesgeven van een leraar moeilijk bespreekbaar is.

Het relatief grote percentage ‘geen mening’ wijst erop dat men weinig zicht heeft op hoe leraren hun lessen afstemmen op de kwaliteiten en interesses van leerlingen (30%) en in welke mate zij met andere leraren samenwerken (29%).

Figuur 8: Leraren als zorg: stellingen

Terwijl bij de punten van zorg over leerlingen de ouders met schoolgaande kinderen positiever waren dan de ouders zonder schoolgaande kinderen (ze waren het minder eens met alle stellingen), zien we hier het omgekeerde. Over het algemeen zijn ouders met schoolgaande kinderen minder positief over de leraren. Er zijn twee uitzonderingen waarvan er een in het oog springt: de zorg “Leraren geven leerlingen te veel vrijheid” leeft veel sterker onder ouders zonder dan onder ouders met schoolgaande kinderen.

Figuur 9: Stellingen leraren, subgroepen ouders

De vergelijking tussen de groepen die wel en niet werkzaam zijn in het onderwijs, laat duidelijke afwijkingen zien op twee punten van zorg. De groep die werkzaam is in het onderwijs vindt vaker dat er te veel klassikaal les wordt gegeven en dat leraren over onvoldoende kwaliteiten beschikken, dan de groep die niet in het onderwijs werkt. In tabel 7 staan de overige stellingen waar we grote verschillen vonden.

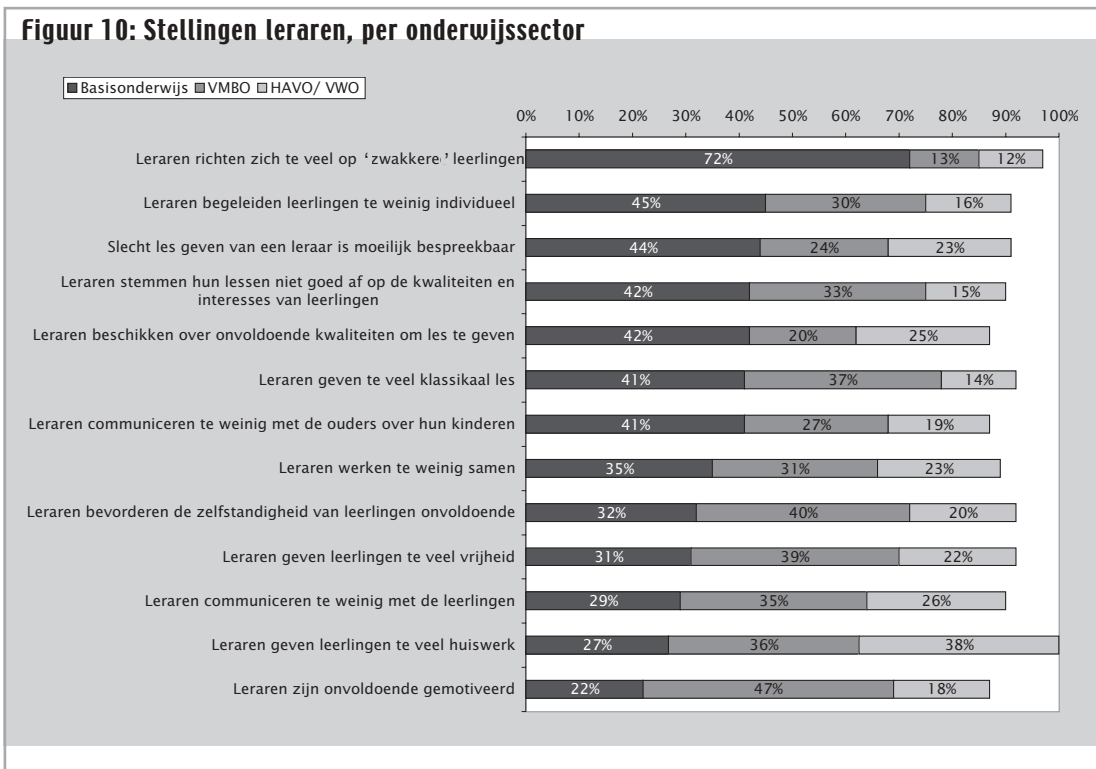
Tabel 7: Zorgen over leraren

Eens met de stelling	Werkt in onderwijs	Werkt niet in onderwijs
Leraren beschikken over onvoldoende kwaliteiten om les te geven	24%	15%
Leraren zijn onvoldoende gemotiveerd	8%	19%
Leraren geven te veel klassikaal les	46%	34%
Leraren begeleiden leerlingen te weinig individueel	40%	60%
Leraren communiceren te weinig met de leerlingen	15%	30%
Leraren communiceren te weinig met ouders	40%	58%

3.4.2 In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?

Anders dan bij leerlingen en ouders als bron van zorg, zijn ten aanzien van leraren de zorgen in verschillende onderwijssectoren serieus. We zetten het basisonderwijs, vmbo en havo/vwo op een rij. Gezien de kleine aantallen voor het mbo laten we deze hier buiten beschouwing.

Dat leraren zich het meest richten op ‘zwakkere’ leerlingen, vindt men het meest zorgwekkend in het basisonderwijs. Het probleem van onvoldoende gemotiveerde leraren wordt vooral gezien bij het vmbo. Bij havo/vwo maakt men zich vooral zorgen om het teveel aan huiswerk dat leraren aan leerlingen geven.

Dat leraren hun lessen niet goed afstemmen op de kwaliteiten en interesses van leerlingen, vinden ouders met schoolgaande kinderen vooral zorgwekkend in het basisonderwijs (50%); van de ouders zonder schoolgaande kinderen vindt 26% dit zorgwekkend in het basisonderwijs.

3.4.3 Leraren: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?

We hebben de respondenten gevraagd uit de voorgelegde zorgen het grootste probleem te kiezen. De top-drie van grootste problemen met leraren bestaat uit:

- “Slecht lesgeven van een leraar is moeilijk bespreekbaar” (26%).
- “Leraren communiceren te weinig met ouders over hun kinderen” (19%).
- “Leraren geven leerlingen te veel vrijheid” (13%).

Over het algemeen worden schoolleidingen en de leraren zélf gezien als de aangewezen personen om deze problemen aan te pakken (dat vinden respectievelijk 74 en 62% van de respondenten). Als we de vraag “Wie moet dit probleem aanpakken?” nader analyseren valt het volgende op:

- “Leraren communiceren te weinig met ouders over hun kinderen” moet door zowel leraar (aldus 68%), schoolleiding (aldus 66%) als ouder (aldus 52%) worden aangepakt.
- Het bespreekbaar maken van slecht les geven van een leraar is vooral een verantwoordelijkheid van de schoolleiding (aldus 87%).
- Leraren (aldus 76%) en de schoolleiding (aldus 73%) zullen zich gezamenlijk moeten inzetten om de zorg “Leraren geven leerlingen te veel vrijheid” weg te nemen.

Daarnaast zien we dat 19% van de ouders met kinderen in het basis-, voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs de ouders als verantwoordelijke ziet, terwijl dit bij ouders zonder schoolgaande kinderen 31% is.

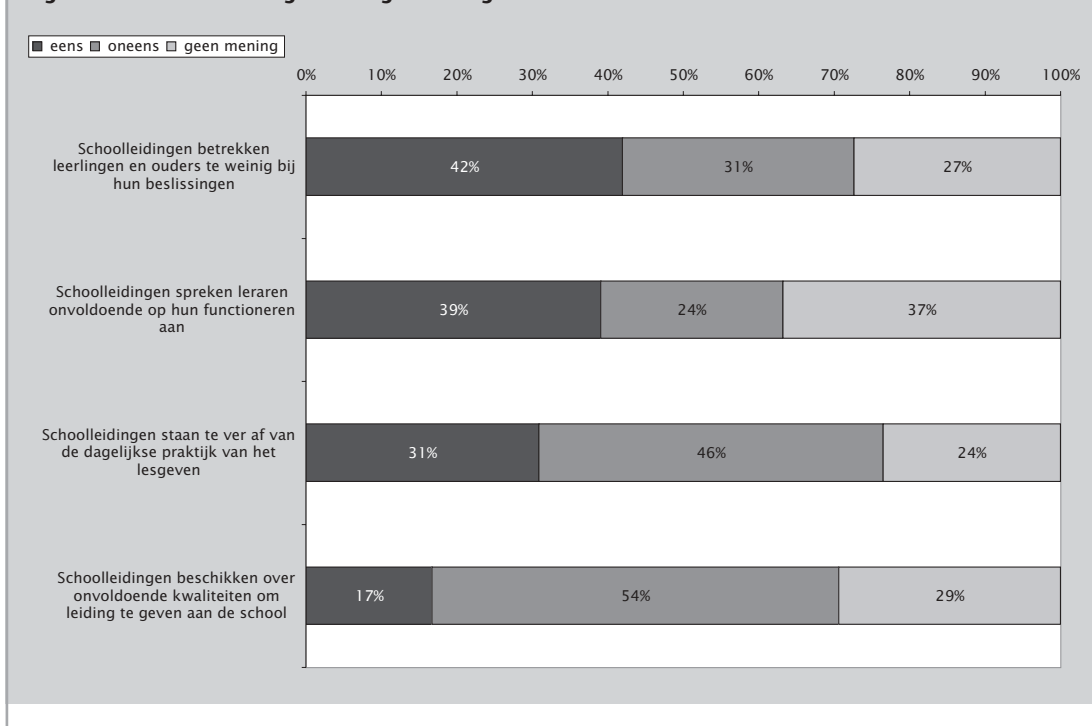
3.5 De schoolleiding als zorg

3.5.1 Stellingen algemeen

Uit de resultaten blijkt dat het functioneren van de schoolleiding verder van de respondent af staat dan het werk van de leraar of het aandeel van ouders in het onderwijs: het percentage ‘geen mening’ varieert tussen de 24 en 37%.

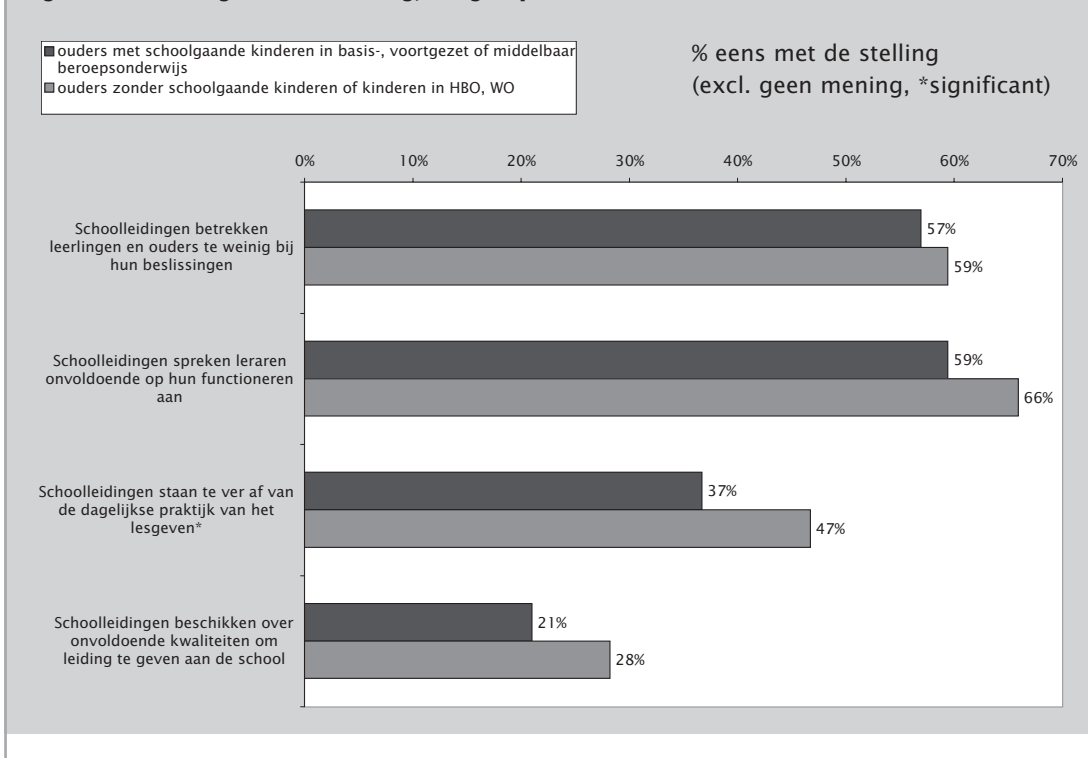
Ruim de helft van de respondenten (54%) is het niet eens met de uitspraak dat schoolleidingen over onvoldoende kwaliteiten beschikken. Een grote groep (42%) is het echter wel eens met de stelling dat schoolleidingen leerlingen en ouders te weinig betrekken bij beslissingen.

Figuur 11: Schoolleiding als zorg: stellingen

Ouders zonder schoolgaande kinderen zijn het in alle gevallen vaker eens met de stellingen over de schoolleiding als zorg. De verschillen zijn echter klein en slechts in één geval significant: 47% van de ouders zonder schoolgaande kinderen geeft aan dat schoolleidingen te ver af staan van de dagelijkse praktijk van het lesgeven, tegenover 37% van de ouders met schoolgaande kinderen.

Figuur 12: Stellingen schoolleiding, subgroepen ouders

Degenen die in het onderwijs werken, oordelen gematigder over de stelling “Schoolleidingen betrekken leerlingen en ouders te weinig bij hun beslissingen”: 45% is het met de stelling eens, tegenover 60% van de respondenten die niet in het onderwijs werken.

De overige stellingen laten geen significante verschillen zien tussen degenen die wel en niet in het onderwijs werken.

3.5.2 In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?

Men vindt de schoolleiding vooral een bron van zorg in het basisonderwijs. Dit geldt voor alle vier de stellingen.

Tabel 8: Zorgen over de schoolleiding.	
	Vooraf zorgwekkend in het basisonderwijs
Schoolleidingen beschikken over onvoldoende kwaliteiten om leiding te geven aan de school	57%
Schoolleidingen staan te ver af van de dagelijkse praktijk van het lesgeven	35%
Schoolleidingen spreken leraren onvoldoende op hun functioneren aan	44%
Schoolleidingen betrekken leerlingen en ouders te weinig bij hun beslissingen	44%

54% van de ouders met schoolgaande kinderen vindt het te weinig betrekken van leerlingen en ouders bij beslissingen vooral een zorg in het basisonderwijs, tegenover 26% van de ouders zonder schoolgaande kinderen.

3.5.3 De leiding: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?

We hebben de respondenten gevraagd, uit de voorgelegde zorgen het grootste probleem te kiezen. Gerangschikt van het grootste naar het minst grote probleem zijn dit:

- “Schoolleidingen spreken leraren onvoldoende op hun functioneren aan” (31%).
- “Schoolleidingen betrekken leerlingen en ouders te weinig bij hun beslissingen” (29%).
- “Schoolleidingen staan te ver af van de dagelijkse praktijk van het lesgeven” (25%).
- “Schoolleidingen beschikken over onvoldoende kwaliteiten om leiding te geven aan de school” (14%).

Het is niet verrassend dat 77% vindt dat de schoolleiding de problemen moet aanpakken; 38% vindt daarnaast een rol weggelegd voor de politiek.

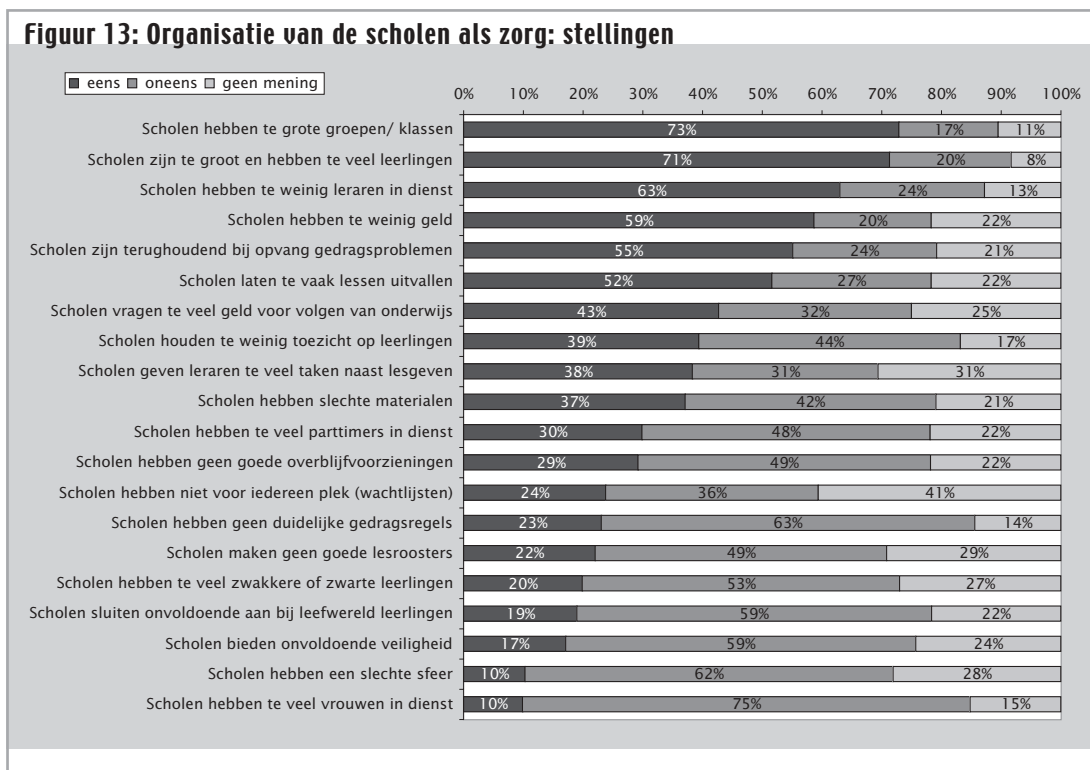
Wie moet nu precies welk probleem aanpakken? We signaleren het volgende:

- Dat schoolleidingen leerlingen en ouders te weinig betrekken bij hun beslissingen vindt men minder een probleem van de politiek (volgens 22%), maar meer een probleem van schoolleidingen (volgens 88%) en ouders (volgens 44%).
- Het beschikken over onvoldoende kwaliteiten van schoolleidingen wordt juist wel gezien als een probleem dat de politiek moet aanpakken (volgens 68%).

3.6 De organisatie van de scholen als zorg

3.6.1 Stellingen algemeen

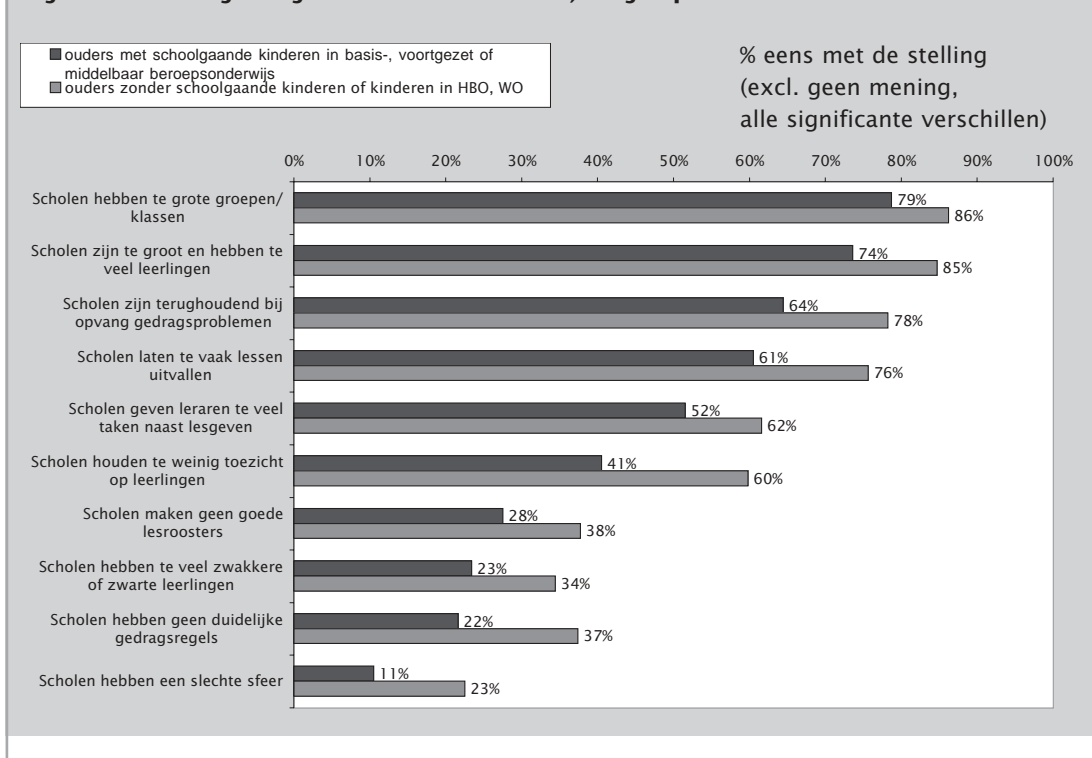
De stelling over te grote klassen vindt veel bijval (73%), net als de stelling dat scholen te groot zijn en te veel leerlingen hebben (71%). Men is het vooral niet eens met de stelling dat er te veel vrouwen in dienst zijn (75%) en de stelling dat scholen geen duidelijke gedragsregels hebben (63%). Het lijkt erop dat de zorg over wachtlijsten bij veel mensen niet bekend is of dat men er niet mee te maken heeft: 41% kiest voor 'geen mening' bij deze stelling.

We hebben de groep 'geen mening' buiten beschouwing gelaten en gekeken op welke stellingen de groep respondenten zonder schoolgaande kinderen anders reageert dan de groep met schoolgaande kinderen. Dit is weergegeven in figuur 14. De overige stellingen leverden geen significante verschillen op.

Het valt direct op dat de ouders met schoolgaande kinderen het minder vaak eens zijn met de stellingen. Zij zien de organisatie van de scholen minder vaak als bron van zorg dan ouders zonder schoolgaande kinderen. De twee groepen zijn het wel eens over de grootste zorgpunten: scholen hebben te grote klassen en de scholen zijn te groot.

Figuur 14: Stellingen organisatie van de scholen, subgroepen ouders

De respondenten die in het onderwijs werken, maken zich over andere punten zorgen dan degenen die niet in het onderwijs werken. Tabel 9 geeft de significante verschillen weer.

Tabel 9: Zorgen over de organisatie van de scholen

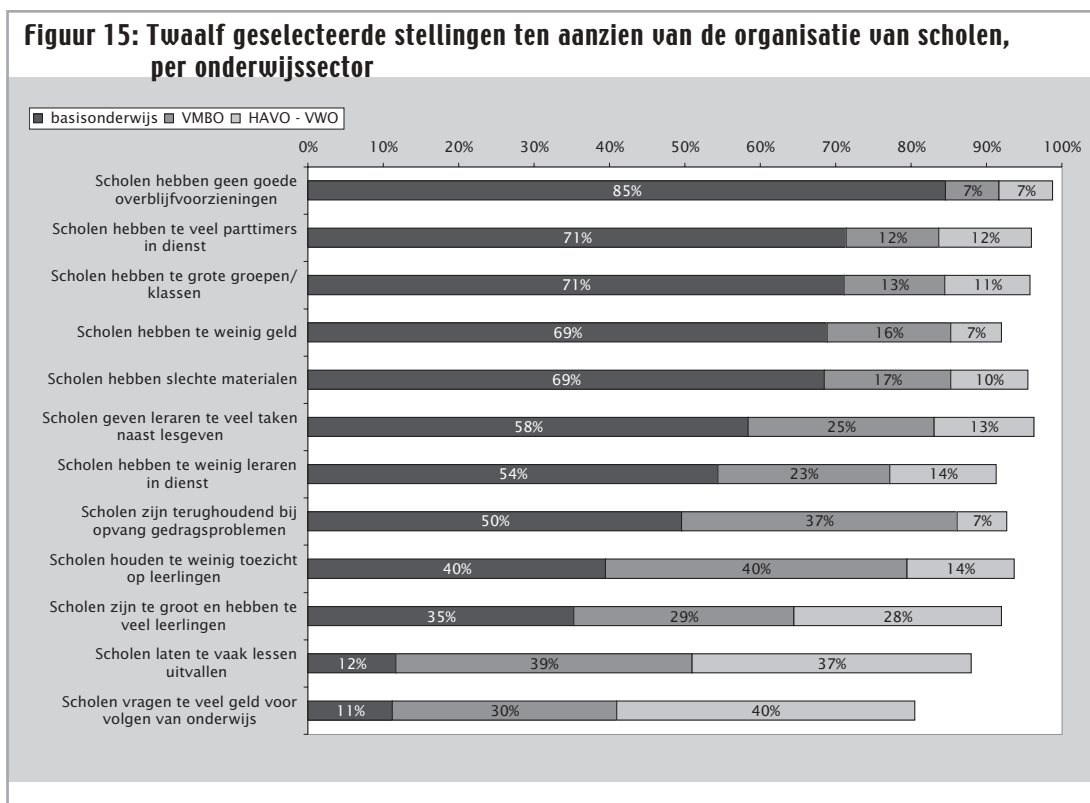
Eens met de stelling	Werkt in onderwijs	Werkt niet in onderwijs
Scholen geven leraren te veel taken naast lesgeven	76%	51%
Scholen hebben slechte materialen	66%	44%
Scholen hebben geen goede overblijfsvoorzieningen	51%	35%
Scholen houden te weinig toezicht op leerlingen	31%	50%
Scholen hebben niet voor iedereen plek	29%	43%
Scholen hebben te veel vrouwen in dienst	21%	10%

Voor degenen die in het onderwijs werken, zijn de zaken waar zij in hun dagelijkse praktijk mee te maken hebben vaker een punt van zorg.

3.6.2 In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?

Een selectie van de stellingen hebben we nader bekeken op de vraag “In welke onderwijssector vindt u dit vooral zorgwekkend?” Gezien het grote aantal stellingen hebben we gekozen voor de stellingen waarbij het totale aantal respondenten voldoende groot is (n > 150).

De resultaten staan in figuur 15 voor het basisonderwijs, het vmbo en havo/vwo. Gezien de kleine aantallen voor het mbo laten we deze buiten beschouwing.

De zorgen over de organisatie vindt men vooral serieus in het basisonderwijs. De zorgen die men niet alleen ten aanzien van het basisonderwijs maar ook ten aanzien van het vmbo heeft, zijn “Scholen houden te weinig toezicht op leerlingen” en “Scholen zijn terughoudend en/of niet in staat om leerlingen met gedragsproblemen op te vangen”. Daarnaast is het uitvallen van lessen vooral een zorg in het vmbo en bij havo/vwo, en nauwelijks een zorg in het basisonderwijs.

Dat de scholen te groot zijn en te veel leerlingen hebben wordt voor de drie onderwijssectoren ongeveer even vaak genoemd. Geconcludeerd kan worden dat dit probleem bij alle sectoren speelt en niet in een specifieke sector het grootst is.

3.6.3 Organisatie: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?

Het antwoord op de vraag “Wat is volgens u van de voorgelegde zorgen het grootste probleem met de organisatie van de scholen?” bevestigt onze voorgaande bevindingen. Als grootste probleem wordt de grootte van de school gezien, gevolgd door de grootte van de klassen. De top-vijf van grootste problemen luidt:

- “Scholen zijn te groot, hebben te veel leerlingen” (16%).
- “Scholen hebben te grote groepen/klassen” (14%).
- “Scholen hebben te weinig geld” (13%).
- “Scholen hebben te weinig leraren in dienst” (11%).
- “Scholen laten te vaak lessen uitvallen” (9%).

In het algemeen vindt men dat de politiek de problemen die met de organisatie van scholen te maken hebben, moet aanpakken (volgens 79%). Bij de top-vier van problemen vindt zelfs meer dan 90% dat. Probleem nummer vijf, het laten uitvallen van lessen, ziet men in veel mindere mate als een probleem van de politiek (volgens 39%), maar juist als een probleem waar de schoolleiding verantwoordelijk voor is (volgens 88%).

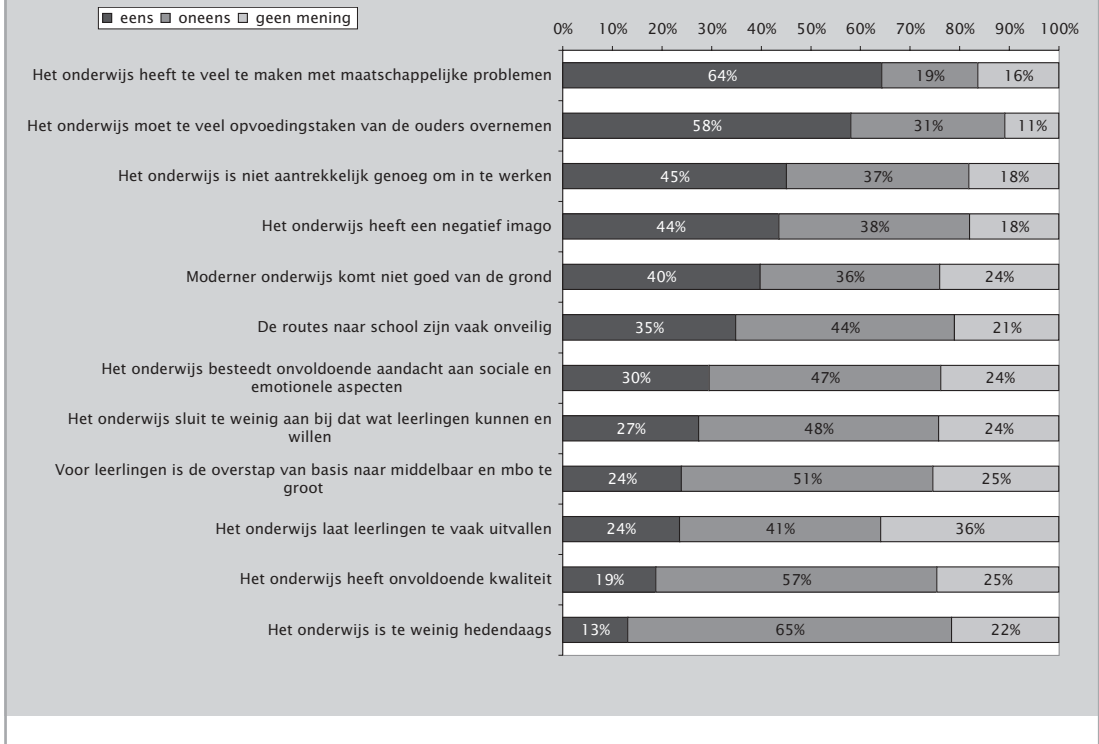
43% van de respondenten vindt dat, alle problemen met de organisatie samengenomen, naast de politiek ook de schoolleiding verantwoordelijk is voor het aanpakken van de problemen. De gemeente wordt nog door 30% van de respondenten als medeverantwoordelijke genoemd.

3.7 De algemene zorgen over het onderwijs

3.7.1 Stellingen algemeen

“Onderwijs is te weinig hedendaags” is een stelling waar 65% zich niet in kan vinden. Dat de kwaliteit van het onderwijs onvoldoende zou zijn, krijgt ook niet veel bijval: 57% is het er niet mee eens. De zorgen die men wel deelt reiken verder dan de school alleen. Deze hebben te maken met maatschappelijke problemen (bijvoorbeeld geweld, drugs, drank; volgens 64% een bron van zorg) en opvoedingstaken (volgens 58% een bron van zorg). Opvallend is dat 36% bij de stelling “Het onderwijs laat leerlingen te vaak uitvallen” ‘geen mening’ als antwoord geeft (zie figuur 16).

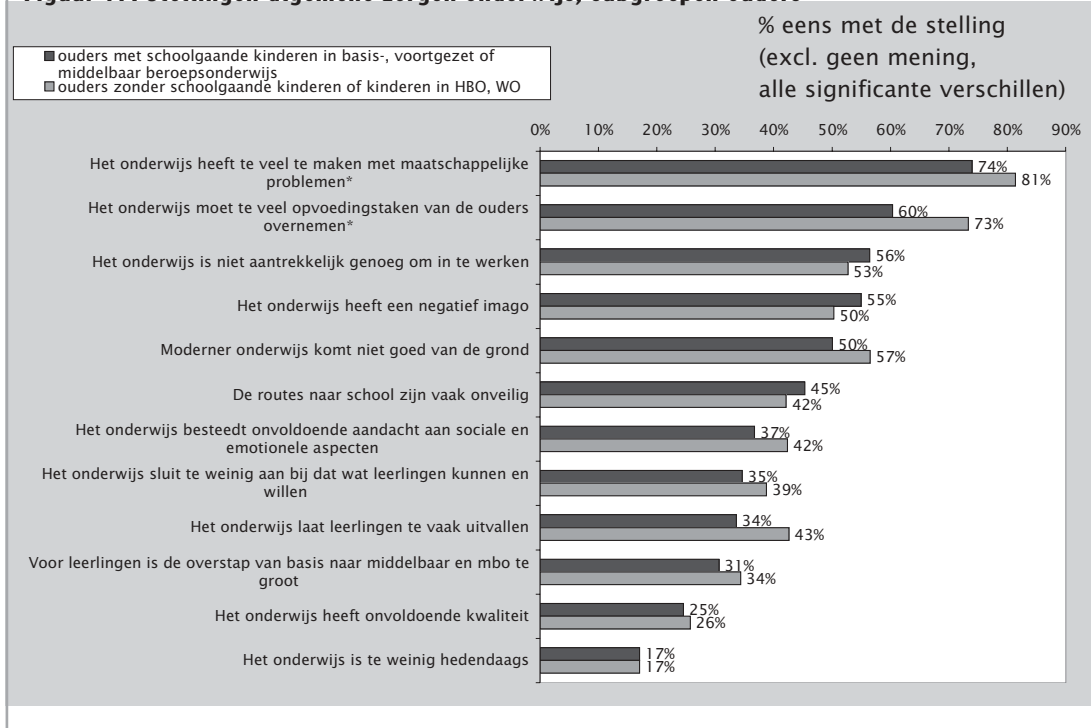
Figuur 16: Algemene zorgen: stellingen

We hebben de groep ‘geen mening’ buiten beschouwing gelaten en gekeken of er verschillen zijn tussen ouders met en ouders zonder schoolgaande kinderen. Bij het overgrote deel van de stellingen geldt dat ouders zonder schoolgaande kinderen meer bezorgd zijn.

De twee onderwerpen waar de bezorgdheid onder de totale groep het grootst is, laat een significant verschil zien tussen ouders zonder en ouders met schoolgaande kinderen. Meer ouders zonder schoolgaande kinderen zijn het eens met de stelling dat het onderwijs te veel te maken heeft met maatschappelijke problemen en dat het onderwijs te veel opvoedingstaken van de ouders moet overnemen (zie figuur 17).

Figuur 17: Stellingen algemene zorgen onderwijs, subgroepen ouders

Het probleem dat het onderwijs te veel opvoedingstaken moet overnemen, leeft ook onder de groep die in het onderwijs werkt: 85% is het eens met deze stelling tegenover 62% van de groep die niet in het onderwijs werkt. Een ander significant verschil zien we bij de stelling over de overstap die te groot is voor leerlingen, van basisschool naar middelbare school en vervolgens naar middelbaar beroepsonderwijs. Respondenten die in het onderwijs werken zien dit probleem veel minder (19%) dan respondenten die niet in het onderwijs werken (35%).

3.7.2 In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?

De zorgen die vooral bestaan ten aanzien van het basisonderwijs zijn:

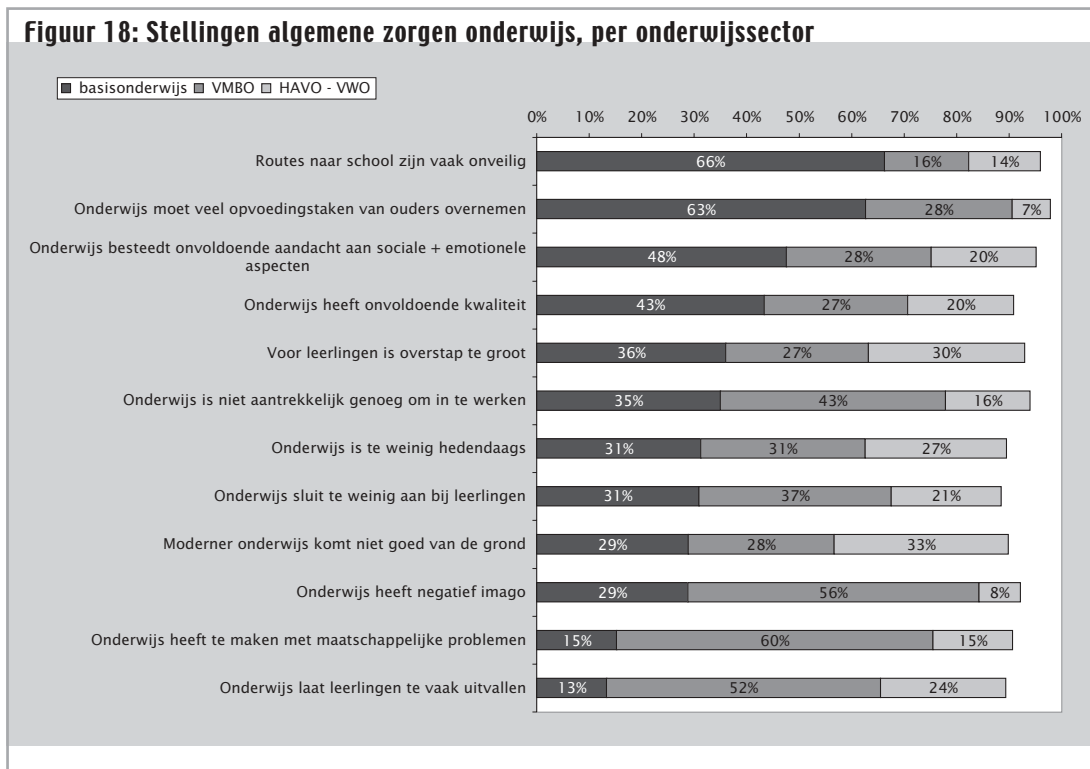
- “De routes naar school zijn vaak onveilig” (66%).
- “Het onderwijs moet te veel opvoedingstaken overnemen” (63%).
- “Het onderwijs besteedt onvoldoende aandacht aan sociale en emotionele aspecten” (48%).

De drie zorgen die het minst spelen in het basisonderwijs zijn het meest nadrukkelijk aanwezig in het vmbo:

- de maatschappelijke problemen waar het onderwijs mee te maken heeft (60%);
- het negatieve imago (56%); en
- het te vaak laten uitvallen van leerlingen (52%).

Het niet met de tijd meegaan van het onderwijs, tot uiting komend in de stellingen “Onderwijs is te weinig hedendaags” en “Modern onderwijs komt niet goed van de grond”, vindt men voor alle drie de sectoren in gelijke mate gelden (basisonderwijs, vmbo en havo/vwo).

Gezien de kleine aantallen voor het mbo laten we deze buiten beschouwing. Figuur 18 geeft de resultaten weer voor het basisonderwijs, vmbo en havo/vwo.

3.7.3 Algemeen: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?

We hebben de respondenten gevraagd uit de voorgelegde algemene zorgen over het onderwijs het grootste probleem te kiezen. De top-drie van problemen, waarbij de eerste twee er met kop en schouders bovenuit springen, is:

- “Het onderwijs moet te veel opvoedingstaken van de ouders overnemen” (26%).
- “Het onderwijs heeft te veel te maken met maatschappelijke problemen” (23%).
- “Het onderwijs is niet aantrekkelijk genoeg om in te werken” (10%).

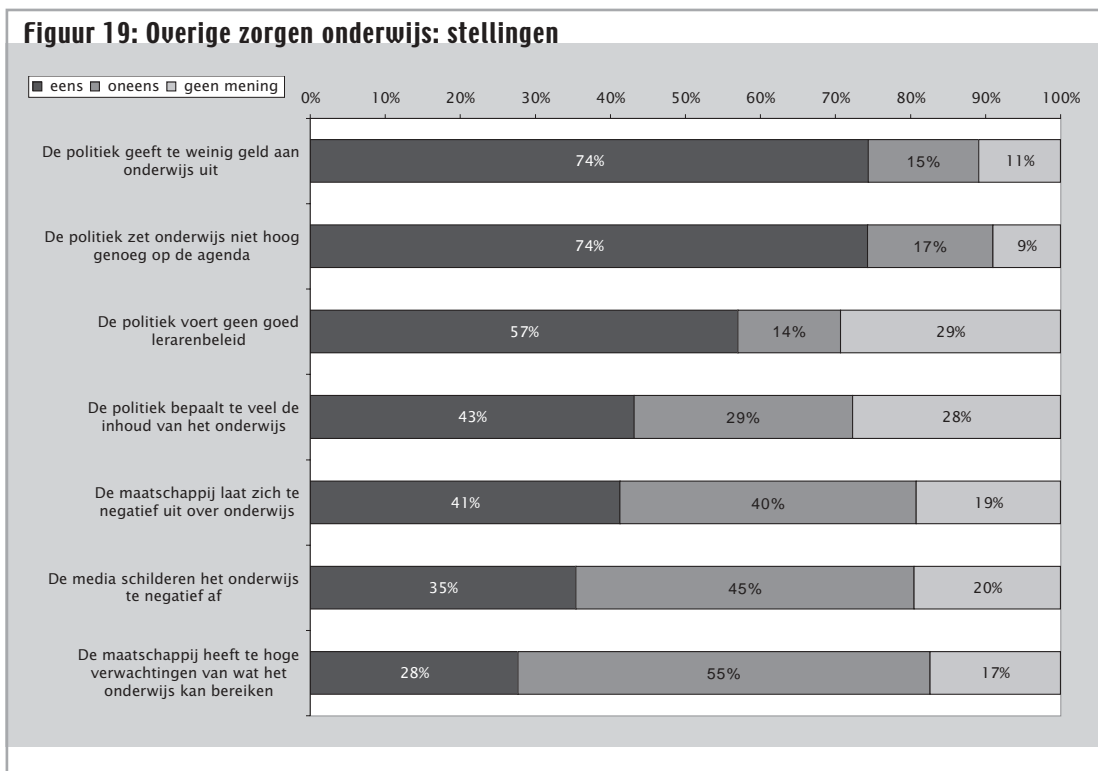
Er zijn drie groepen waarvan men vindt dat zij dergelijke problemen moeten aanpakken. Dit zijn de politiek (volgens 59%), de schoolleidingen (volgens 53%) en de ouders (volgens 46%). Nadere analyse van deze drie grootste problemen levert een genuanceerder beeld op: de verantwoordelijkheid voor de opvoeding ligt bij de ouders, die voor het aantrekkelijker maken van het onderwijs bij de politiek en het oplossen van de maatschappelijke problemen is vooral een gedeelde verantwoordelijkheid. De resultaten staan in tabel 10.

Probleem	Aanpakken door		
	Politiek	School-leiding	Ouders
Het onderwijs moet te veel opvoedingstaken van de ouders overnemen	31%	38%	89%
Het onderwijs heeft te veel te maken met maatschappelijke problemen	67%	60%	68%
Het onderwijs is niet aantrekkelijk genoeg om in te werken	93%	41%	11%

3.8 De overige zorgen over het onderwijs

3.8.1 Stellingen algemeen

De overige zorgen over het onderwijs hebben betrekking op de bemoeienis van de maatschappij en de politiek. Over het niet hoog genoeg op de agenda zetten van onderwijs en het te weinig geld uitgeven aan onderwijs door de politiek is men duidelijk. Bijna driekwart van de respondenten is het met deze stellingen eens.

We vinden bij deze stellingen geen verschillen tussen ouders met schoolgaande kinderen in het basis-, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs en ouders zonder schoolgaande kinderen in deze onderwijssectoren.

De groep respondenten die werkzaam is in het onderwijs, verschilt op één aspect met de groep die niet in het onderwijs werkzaam is. Van de eerste groep vindt 46% dat de maatschappij te hoge verwachtingen heeft van wat het onderwijs kan bereiken, terwijl dit bij de andere groep slechts 32% is. Voor de overige stellingen vonden we geen significante verschillen.

3.8.2 In welke onderwijssector vooral zorgwekkend?

De politiek heeft nog veel te winnen in het basisonderwijs; daar worden de problemen met geld, prioriteit, beleid en inhoud het meest zorgwekkend gevonden. Dat het vmbo met een negatief imago kampt, bevestigen de resultaten van de laatste twee stellingen in tabel 11.

	Vooraf zorgwekkend in het basisonderwijs	Vooraf zorgwekkend in in het vmbo
De politiek geeft te weinig geld aan onderwijs uit	60%	20%
De politiek zet onderwijs niet hoog genoeg op de agenda	53%	25%
De politiek voert geen goed lerarenbeleid	52%	23%
De politiek bepaalt te veel de inhoud van het onderwijs	43%	25%
De maatschappij heeft te hoge verwachtingen van wat het onderwijs kan bereiken	39%	23%
De media schilderen het onderwijs te negatief af	36%	43%
De maatschappij laat zich te negatief uit over het onderwijs	34%	47%

3.8.3 Overig: wat is het grootste probleem en wie moet dit aanpakken?

De resultaten van de vraag “Wat is volgens u van de overige zorgen die we hebben voorgelegd het grootste probleem?”, zijn in overeenstemming met de antwoorden op de stellingen. Van de top-drie steken de nummers een en twee erboven uit:

- “De politiek zet onderwijs niet hoog genoeg op de agenda” (35%).
- “De politiek geeft te weinig geld uit aan onderwijs” (32%).
- “De politiek bepaalt te veel de inhoud van het onderwijs” (9%).

Op de vraag wie deze problemen moet aanpakken wordt maar één antwoord gegeven: de politiek zelf (hoger op de agenda: volgens 96%; meer geld: volgens 98%; minder inhoud bepalen: volgens 94%).

3.8.4 Overige zorgen over het onderwijs

We hebben gevraagd of er onder respondenten nog andere zorgen leven die niet door ons zijn aangegeven. De grote hoeveelheid ‘andere’ zorgen en gesuggereerde oplossingen tekent de betrokkenheid bij onderwijs – in de breedste zin van het woord – van de respondenten. De antwoorden zijn zeer divers en gaan over leerlingen, ouders, leraren, de leiding en organisatie van de school, en over meer algemene, maatschappelijke zor-

gen. Voorzover frequent genoemd geven we ze hieronder met illustratieve citaten weer, gegroepeerd in willekeurige volgorde.

De overheid

- Er is een eindeloze stroom veranderingen die nauwelijks geïmplementeerd kunnen worden door scholen.
- De politiek legt het onderwijs steeds meer of andere regels op, waar zowel leerlingen, schoolleidingen als gemeenten niet aan kunnen voldoen.
- Zaken worden achter de tekentafel bedacht.
- Het merendeel van de leerlingen, leraren, ouders en schoolleiding is zeer betrokken bij het onderwijs. Laat de politiek hen de kans geven daar een geschikte vorm aan te geven.
- Het onderwijs is slachtoffer van vele jaren (>20) matig tot slecht overheidsbeleid. Dat toelichten vergt meer ruimte dan beschikbaar.

Aansluiting onderwijs bij maatschappij en beroep

- Het onderwijs sluit niet goed aan op het toekomstige beroep.
- Er is een groot gat tussen onderwijs en maatschappij. Het onderwijs sluit niet aan bij het bedrijfsleven.
- Het onderwijs sluit niet aan bij de maatschappijvraag.

De tweede fase

- De tweede fase leidt tot te veel zorgen/vakken/tijdsbeslag enzovoort voor het kind.
- De tweede fase functioneert nog steeds niet optimaal.

Aandacht voor speciale groepen

- Er is niet altijd genoeg aandacht voor hoogbegaafde kinderen en/of kinderen die net buiten de boot vallen.
- Oog voor het individu is goed; momenteel slaat dit door. De samenleving kan en mag niet gericht zijn op die ene, en de grote groep uit het oog verliezen.
- Het speciaal onderwijs krijgt het steeds moeilijker; de problematiek van de leerlingen neemt toe en er zijn veel te weinig faciliteiten.
- Het wordt hoog tijd dat er meer aandacht komt voor goede leerlingen. Als je zwak bent krijg je aandacht. De rest moet daar maar op wachten, bijvoorbeeld "Ga maar lezen". Stimuleer hen eens met extra werk.

Ouders

- Ouders zijn te druk met werken, kinderen worden aan hun lot overgelaten.
- Ouders voeden niet op. Alle opvoedingstaken worden naar school verwezen. De politiek is al 25 jaar verantwoordelijk voor het schoolbeleid. Stel ouders verantwoordelijk.

Vaardigheden versus kennis

- Het aanleren van vaardigheden staat voorop, terwijl het verwerven van kennis wordt ondergeschoven. Het maken van werkstukken en verslagen voert de boventoon.
- De aandachtsverschuiving van kennis naar vaardigheden en zelfstandigheid is te ver doorgeschoten.

- Er worden te weinig basiskennis/feiten aangeleerd, het draait te veel om verslagen/werkstukken.

Kosten

- De kosten om een kind 'normaal onderwijs' te geven worden voor veel ouders te veel (schoolgeld, boekengeld, enzovoort).
- De hoogte van het schoolgeld is zorgwekkend. Het wordt iets voor de elite, er zijn te veel ouders die het niet meer kunnen betalen. Soms moeten leerlingen werken voor hun eigen school- en boekengeld.
- Onderwijs wordt steeds duurder! Betaalbaarheid wordt een probleem voor ouders.

Normen en waarden

- Er is gebrek aan respect.
- Er moet meer aandacht worden geschonken aan normen en waarden, discipline en respect.
- Leraren moeten één regel in de klas hebben: doe normaal, de rest kan vertrekken.

Lerarentekort

- Er wordt nog steeds veel te weinig aan het lerarentekort gedaan. Zij-instromers vormen geen oplossing. Leerkracht zijn is een echt beroep met een degelijke opleiding en veel kennis.

Uitvallers

- Er moet veel meer aandacht geschonken worden aan kinderen die hun opleiding zonder diploma verlaten. Stel leren-werken verplicht, zodat zij toch een goede basis krijgen.
- Leerlingen verlaten de middelbare school zonder diploma.

Voor- en naschoolse opvang

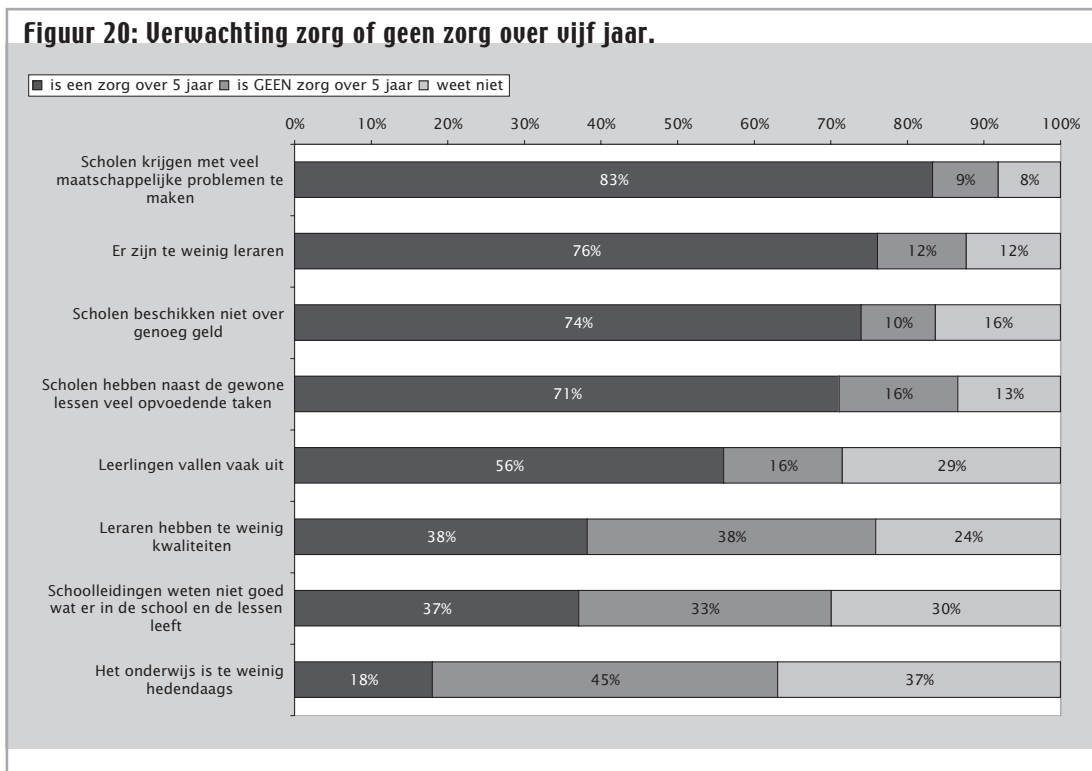
- Naschoolse opvang zou op elke basisschool goed geregeld moeten zijn.
- De leerplicht zou langer door moeten lopen en préschool zou een basisvoorziening moeten worden.

Schoolorganisatie

- De grootschaligheid van de onderwijsorganisaties is zorgelijk.
- Grote leerfabrieken zijn niet veilig.
- Het onderwijs doet te weinig om de veiligheid van leerlingen te waarborgen. Pestgedrag, vechten, angstgevoelens, bedreigingen worden vaak te laconiek afgedaan.
- De hygiëne op scholen, het reinigen van klaslokalen en toiletten, is onvoldoende.
- Er komt steeds meer 'overhead' in het onderwijs. Leraren worden steeds meer mensen van de werkvloer.

3.9 Verwachting zorgen over het onderwijs over vijf jaar

Al eerder werden maatschappelijke problemen als zorg genoemd. Ook bij de vraag naar de situatie over vijf jaar komt dit punt nadrukkelijk naar voren. 83% van de respondenten verwacht dat scholen over vijf jaar met maatschappelijke problemen te maken hebben. Tevens verwacht ruim driekwart dat het lerarentekort over vijf jaar een zorg zal zijn. Dat het onderwijs te weinig hedendaags is, daarvan verwacht 45% dat dit in de toekomst juist geen zorg (meer) is.

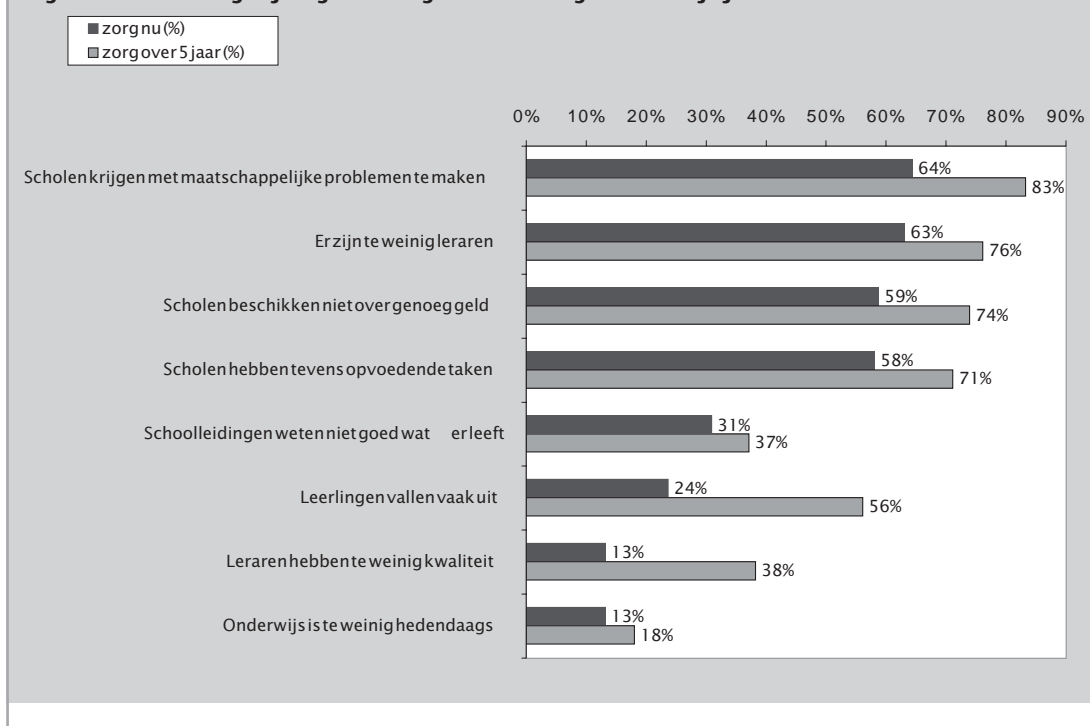
We vinden voor deze vraag geen verschillen tussen ouders met en ouders zonder schoolgaande kinderen, en tussen degenen die in het onderwijs werken en die dat niet doen.

3.9.1 Een vergelijking: zorgen nu en over vijf jaar

We hebben gekeken naar de zorgen die leven over vijf jaar. Omdat deze vragen in min of meer dezelfde bewoordingen ook aan de orde zijn gekomen voor de situatie 'anno nu' (als stelling waar men het al dan niet mee eens is), kunnen we kijken of er verschuivingen in de zorgen optreden op een termijn van vijf jaar. Merk op dat de formuleringen niet exact hetzelfde zijn, maar zeer zeker vergelijkbaar.

De volgorde in de prioriteitstelling van de zorgen verandert bijna niet. De maatschappelijke problemen waarmee scholen/onderwijs te maken hebben/heeft (nu) respectievelijk krijgen/krijgt (over vijf jaar) zijn zorg nummer één in deze vergelijking: respectievelijk 64% (nu) en 83% (over vijf jaar).

Figuur 21: Een vergelijking van zorgen nu en zorgen over vijf jaar

We zien bij alle problemen een redelijk sterke toename in bezorgdheid. Het meest extreem doet zich dit voor bij “Leraren hebben te weinig kwaliteit” en “Leerlingen vallen vaak uit”.

Al met al kunnen we concluderen dat van de zorgen die nu spelen, verwacht wordt dat deze ook in de toekomst zullen spelen.

3.10 Tot slot

We hebben de respondenten gevraagd of zij met hun zorgen ergens terecht kunnen. 40% vindt van wel, 23% zegt nergens terecht te kunnen met hun zorgen. Een groot aantal mensen zegt niet te weten of zij met hun zorgen ergens terecht kunnen.

In totaal geeft dus zo’n 60% van de respondenten aan ofwel nergens terecht te kunnen ofwel niet te weten waar ze terecht kunnen. Dit vinden we opvallend veel.

Onder ouders met kinderen in het basis-, voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs ligt het percentage dat zegt ergens met hun zorgen terecht te kunnen hoger dan gemiddeld (48%), terwijl 47% van de ouders zonder schoolgaande kinderen in het basis-, voortgezet of middelbaar beroepsonderwijs zegt niet te weten of zij met hun zorgen ergens terecht kunnen.

De respondenten die werken in het onderwijs kennen beter de weg: 58% zegt met hun zorgen ergens terecht te kunnen.

Bij een kwart van de respondenten (26%) zijn de zorgen blijkbaar zo groot, dat ze wel eens hebben overwogen een andere school voor hun kind(eren) te kiezen.

De resultaten laten voor de verschillende subgroepen geen significante verschillen zien.

Bijlage 1

Vragenlijst

Voor u ligt een vragenlijst over zorgen over het onderwijs. Dit onderzoek wordt in samenwerking met de Onderwijsraad, het adviesorgaan voor de regering op het gebied van onderwijs, uitgevoerd. De resultaten zullen worden gebruikt voor een advies over zorgen die ouders, leerlingen, leraren en ander onderwijspersoneel en Nederlanders in het algemeen over het onderwijs hebben. Welke zorgen leven er en worden deze zorgen in voldoende mate en herkenbaar opgepakt door beleidsmakers (overheden en scholen)?

In deze vragenlijst leggen we u zorgen voor die de Onderwijsraad tot nu toe heeft vermeld door interviews, literatuurstudie etc. De vragen leveren inzicht in welke zorgen u specifiek vindt horen bij het basisonderwijs of juist bij het voortgezet onderwijs. Maar ook: hebben ouders met kinderen in het onderwijs andere zorgen dan mensen zonder kinderen in het onderwijs?

Deze vragenlijst is **voor iedereen** bedoeld. Ook als u

- zich niet zo veel zorgen maakt over het onderwijs, of
- geen kinderen heeft die basisonderwijs, voortgezet onderwijs (vmbo en havo/vwo) of middelbaar beroepsonderwijs (mbo) volgen,

willen we u vragen de vragenlijst in te vullen. U kunt dan nog steeds de vragen beantwoorden.

U kunt de vragen beantwoorden door het cijfer van uw antwoord te omcirkelen. Wilt u bij iedere vraag één antwoord omcirkelen, tenzij duidelijk is aangeven dat u meerdere antwoorden kunt geven.

De uitkomsten van het onderzoek zullen anoniem worden verwerkt en vertrouwelijk worden behandeld. Hebt u vragen over de vragenlijst, dan kunt u contact opnemen met het secretariaat van de afdeling Onderzoek, tel: 070 - 445 4303/ 4304.

Wij verzoeken u de vragenlijst **uiterlijk 19 augustus a.s.** aan ons terug te sturen in de bijgevoegde antwoordenvolp (Antwoordnummer 9, 2502 XA Den Haag; een postzegel is niet nodig).

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw tijd en medewerking!

ALGEMEEN

Wilt u allereerst uw Doe Mee nummer noteren: _____
(deze staat linksboven op de brief vermeld)

1. In hoeverre bent u over het algemeen tevreden over het onderwijs? Wilt u dit aangeven op een schaal van 1 t/m 9 waarbij een 1 is zeer ontevreden, een 2 is iets minder ontevreden etc. tot een 9 is zeer tevreden.

Zeer ontevreden			Niet ontevreden, niet tevreden				Zeer tevreden		Geen mening
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

2. Hebt u één of meer kinderen die naar school gaan?

- 1 Ja
 2 Nee => ga door naar vraag 5

3. Naar welk(e) onderwijstype(n) gaat/gaan u kind(eren)?

(als uw kinderen naar verschillende onderwijstypen gaan, kunt u meerdere antwoorden kiezen)

1	Basisonderwijs	4	Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
2	Vmbo	5	Hbo of universiteit
3	Havo/ vwo	6	Anders

4. In hoeverre bent u tevreden over de school van uw kind(eren)? Wilt u dit aangeven op een schaal van 1 t/m 9, waarbij een 1 is zeer ontevreden, een 2 is iets minder ontevreden etc. tot een 9 is zeer tevreden. Indien uw kinderen naar verschillende onderwijstypen gaan, wilt u dan per onderwijstype aangeven in hoeverre u tevreden bent over de school van uw kind (u hoeft alleen het nummer van het onderwijstype zoals in vraag 3 is gebruikt, te noteren).

Onderwijstypen	Zeer ontevreden			Niet ontevreden, niet tevreden				Zeer tevreden		Geen mening
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
.....	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

5. Bent u beroepsmatig werkzaam in het onderwijs?

- 1 Ja
- 2 Nee => ga door naar vraag 7

6. In welk type onderwijs bent u werkzaam?

1	Basisonderwijs	4	Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
2	Vmbo	5	Hbo of universiteit
3	Havo/ vwo	6	Anders

TEVREDENHEID OVER HET ONDERWIJS NU EN OVER 5 JAAR

De volgende vragen gaan over het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbare beroepsonderwijs. Wilt u ook de vragen beantwoorden als u geen kinderen heeft die naar school gaan of alleen kinderen heeft die onderwijs op het hbo of de universiteit volgen.

7. Wat gaat er volgens u allemaal *goed* in het onderwijs, als u kijkt naar de **HUIDIGE SITUATIE**? Wilt u voor ieder punt aangeven of u vindt of dit in de huidige situatie goed of niet goed gaat in het onderwijs.

	Gaat goed	Gaat niet goed	Geen mening
1. Leerlingen zetten zich goed in	1	2	3
2. Leerlingen zeggen wat ze vinden	1	2	3
3. Leerlingen werken zelfstandig	1	2	3
4. Leerlingen tonen betrokkenheid bij de school	1	2	3
5. Ouders kunnen uit veel scholen kiezen voor hun kind	1	2	3
6. Ouders zetten zich in voor de school	1	2	3
7. Leraren spannen zich goed in	1	2	3
8. Leraren geven veel aandacht aan leerlingen met problemen	1	2	3
9. Leraren betrekken ouders bij de problemen die hun kind heeft	1	2	3
10. Schoolleidingen voeren professioneel beleid	1	2	3
11. Scholen besteden aandacht aan een prettige sfeer	1	2	3
12. Scholen communiceren goed met ouders	1	2	3
13. Scholen organiseren hun activiteiten goed	1	2	3
14. Het onderwijs vergroot de kans op een baan voor leerlingen	1	2	3
15. Anders, namelijk:			

8. Wat verwacht u dat er allemaal *goed* gaat in het onderwijs, OVER 5 JAAR? Wilt u voor ieder punt aangeven of u verwacht of dit over 5 jaar goed of niet goed zal gaan in het onderwijs.

	Gaat goed	Gaat niet goed	Geen mening
1. Leerlingen tonen steeds meer betrokkenheid bij de school	1	2	3
2. Leraren begeleiden leerlingen meer en beter	1	2	3
3. Leraren sluiten beter aan bij dat wat leerlingen graag willen leren	1	2	3
4. Leraren beoordelen 'zwakkere' leerlingen meer op dat wat ze wel kunnen dan op de scores die ze op toetsen en examens halen	1	2	3
5. Schoolleidingen bepalen een betere visie op de school en het onderwijs dat ze verzorgen	1	2	3
6. De overheid geeft scholen meer rust en vrijheid om het onderwijs naar hun eigen inzicht in te richten	1	2	3
7. De overheid stelt voor 'zwakkere' leerlingen examens niet meer verplicht	1	2	3
8. Anders, namelijk:			

ZORGEN OVER HET ONDERWIJS NU

In dit deel hebben we een groot aantal zorgen over het onderwijs op een rij gezet in de vorm van stellingen. We hebben dit in blokken opgesplitst voor zorgen ten aanzien van leerlingen, ouders, leraren, schoolleidingen, organisatie van de school en onderwijs in het algemeen. We willen u vragen bij iedere stelling aan te geven of u het wel of niet met de stelling eens bent.

Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aangeven in welke onderwijssector u dit **vooral** zorgwekkend vindt.

9. De leerlingen als zorg: wilt u aangeven of u het eens of oneens bent met de stellingen. Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aangeven in welke onderwijssector u dit vooral zorgwekkend vindt.

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit vooral zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis- onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
1. Leerlingen vinden leren en school niet belangrijk genoeg	1	2	3	1	2	3	4
2. Leerlingen zijn ongemotiveerd	1	2	3	1	2	3	4
3. Leerlingen kunnen zich slecht concentreren	1	2	3	1	2	3	4
4. Leerlingen hebben een gebrek aan discipline	1	2	3	1	2	3	4
5. Leerlingen hebben een te grote mond	1	2	3	1	2	3	4
6. Leerlingen hebben te weinig respect voor leraren	1	2	3	1	2	3	4
7. Leerlingen gedragen zich asociaal	1	2	3	1	2	3	4
8. Leerlingen presteren steeds slechter	1	2	3	1	2	3	4
9. Leerlingen vertonen steeds meer probleemgedrag	1	2	3	1	2	3	4
10. Leerlingen zijn onvoldoende zelfstandig	1	2	3	1	2	3	4

9a. Wat is volgens u het grootste probleem t.a.v. leerlingen waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd? Wilt u uit de stellingen bij vraag 9 het grootste probleem kiezen:

_____ (alleen nummer noteren)

9b. Wie vindt u dat dit probleem uit vraag 9a moet aanpakken?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1	Niemand	5	Schoolleidingen
2	Ouders	6	Gemeente
3	Leerlingen	7	Politiek/ minister
4	Leraren	8	Anders, namelijk: _____

10. De ouders als zorg: wilt u aangeven of u het eens of oneens bent met de stellingen. Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aangeven in welke onderwijssector u dit vooral zorgwekkend vindt.

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit vooral zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis- onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
1. Ouders verwachten en eisen te veel van de school	1	2	3	1	2	3	4
2. Ouders hebben te weinig respect voor leraren	1	2	3	1	2	3	4
3. Ouders zijn te weinig betrokken bij de school	1	2	3	1	2	3	4
4. Ouders besteden te weinig aandacht aan de opvoeding van hun kinderen	1	2	3	1	2	3	4

10a. Wat is volgens u het grootste probleem t.a.v. ouders waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd? Wilt u uit de stellingen bij vraag 10 het grootste probleem kiezen:

_____ (alleen nummer noteren)

10b. Wie vindt u dat dit probleem uit vraag 10a moet aanpakken?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1	Niemand	5	Schoolleidingen
2	Ouders	6	Gemeente
3	Leerlingen	7	Politiek/ minister
4	Leraren	8	Anders, namelijk: _____

11. De leraren als zorg: wilt u aangeven of u het eens of oneens bent met de stellingen. Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aangeven in welke onderwijssector u dit vooral zorgwekkend vindt.

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit vooral zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis- onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
1. Leraren beschikken over onvoldoende kwaliteiten om les te geven	1	2	3	1	2	3	4
2. Leraren zijn onvoldoende gemotiveerd	1	2	3	1	2	3	4
3. Leraren geven leerlingen te veel vrijheid	1	2	3	1	2	3	4
4. Leraren geven te veel klassikaal les	1	2	3	1	2	3	4
5. Leraren begeleiden leerlingen te weinig individueel	1	2	3	1	2	3	4
6. Leraren bevorderen de zelfstandigheid van leerlingen onvoldoende	1	2	3	1	2	3	4
7. Leraren werken te weinig samen	1	2	3	1	2	3	4
8. Leraren geven leerlingen te veel huiswerk	1	2	3	1	2	3	4
9. Leraren stemmen hun lessen niet goed af op de kwaliteiten en interesses van leerlingen	1	2	3	1	2	3	4
10. Leraren richten zich te veel op de 'zwakkere' leerlingen	1	2	3	1	2	3	4
11. Leraren communiceren te weinig met de leerlingen	1	2	3	1	2	3	4
12. Leraren communiceren te weinig met de ouders over hun kinderen	1	2	3	1	2	3	4
13. Slecht les geven van een leraar is moeilijk bespreekbaar	1	2	3	1	2	3	4

11a. Wat is volgens u het grootste probleem t.a.v. leraren waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd? Wilt u uit de stellingen bij vraag 11 het grootste probleem kiezen:

_____ (alleen nummer noteren)

11b. Wie vindt u dat dit probleem uit vraag 11a moet aanpakken?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1	Niemand	5	Schoolleidingen
2	Ouders	6	Gemeente
3	Leerlingen	7	Politiek/ minister
4	Leraren	8	Anders, namelijk: _____

12. De schoolleiding als zorg: wilt u aangeven of u het eens of oneens bent met de stellingen. Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aangeven in welke onderwijssector u dit vooral zorgwekkend vindt.

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit <u>vooral</u> zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis- onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
1. Schoolleidingen beschikken over onvoldoende kwaliteiten om leiding te geven aan de school	1	2	3	1	2	3	4
2. Schoolleidingen staan te ver af van de dagelijkse praktijk van het lesgeven	1	2	3	1	2	3	4
3. Schoolleidingen spreken leraren onvoldoende op hun functioneren aan	1	2	3	1	2	3	4
4. Schoolleidingen betrekken leerlingen en ouders te weinig bij hun beslissingen	1	2	3	1	2	3	4

12a. Wat is volgens u het grootste probleem t.a.v. schoolleidingen waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd? Wilt u uit de stellingen bij vraag 12 het grootste probleem kiezen:

_____ (alleen nummer noteren)

12b. Wie vindt u dat dit probleem uit vraag 12a moet aanpakken?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1	Niemand	5	Schoolleidingen
2	Ouders	6	Gemeente
3	Leerlingen	7	Politiek/ minister
4	Leraren	8	Anders, namelijk: _____

13. De organisatie van de scholen als zorg: wilt u aangeven of u het eens of oneens bent met de stellingen. Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aan geven in welke onderwijssector u dit vooral zorgwekkend vindt.

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit vooral zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis- onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
1. Scholen sluiten onvoldoende aan bij de leefwereld van leerlingen	1	2	3	1	2	3	4
2. Scholen hebben te weinig leraren in dienst	1	2	3	1	2	3	4
3. Scholen hebben te veel parttimers in dienst	1	2	3	1	2	3	4
4. Scholen hebben te veel vrouwen in dienst	1	2	3	1	2	3	4
5. Scholen houden te weinig toezicht op leerlingen	1	2	3	1	2	3	4
6. Scholen zijn te groot, hebben te veel leerlingen	1	2	3	1	2	3	4

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit vooral zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis- onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
7. Scholen hebben te grote groepen/klassen	1	2	3	1	2	3	4
8. Scholen hebben niet voor alle leerlingen die willen komen een plek (wachlijsten)	1	2	3	1	2	3	4
9. Scholen hebben geen duidelijke gedragsregels	1	2	3	1	2	3	4
10. Scholen hebben te weinig geld	1	2	3	1	2	3	4
11. Scholen hebben slechte materialen (gebouwen, meubilair, enzovoort)	1	2	3	1	2	3	4
12. Scholen hebben geen goede overblijfsvoorzieningen voor leerlingen	1	2	3	1	2	3	4
13. Scholen vragen te veel geld voor het volgen van onderwijs en/of voor schoolboeken	1	2	3	1	2	3	4
14. Scholen maken geen goede lesroosters	1	2	3	1	2	3	4
15. Scholen laten te vaak essen uitvallen	1	2	3	1	2	3	4
16. Scholen hebben een slechte sfeer	1	2	3	1	2	3	4
17. Scholen bieden onvoldoende veiligheid	1	2	3	1	2	3	4
18. Scholen hebben te veel 'zwakkere' of 'zwarte' leerlingen	1	2	3	1	2	3	4
19. Scholen zijn terughoudend en/of niet in staat om leerlingen met gedragsproblemen op te vangen	1	2	3	1	2	3	4
20. Scholen geven leraren te veel taken naast het lesgeven	1	2	3	1	2	3	4

13a. Wat is volgens u het grootste probleem t.a.v. de organisatie van scholen waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd? Wilt u uit de stellingen bij vraag 13 het grootste probleem kiezen:

_____ (alleen nummer noteren)

13b. Wie vindt u dat dit probleem uit vraag 13a moet aanpakken?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1	Niemand	5	Schoolleidingen
2	Ouders	6	Gemeente
3	Leerlingen	7	Politiek/ minister
4	Leraren	8	Anders, namelijk: _____

14. De algemene zorgen over het onderwijs: wilt u aangeven of u het eens of oneens bent met de stellingen. Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aangeven in welke onderwijssector u dit vooral zorg wekkend vindt.

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit vooral zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis- onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
1. Het onderwijs is te weinig hedendaags	1	2	3	1	2	3	4
2. Vernieuwingen in het onderwijs (moderner onderwijs) komen niet goed van de grond	1	2	3	1	2	3	4
3. Het onderwijs sluit te weinig aan bij dat wat leerlingen kunnen en willen	1	2	3	1	2	3	4
4. Het onderwijs is niet aantrekkelijk genoeg om in te werken	1	2	3	1	2	3	4
5. Het onderwijs moet te veel opvoedingstaken van de ouders overnemen	1	2	3	1	2	3	4
6. Het onderwijs heeft te veel te maken met maatschappelijke problemen (b.v. geweld, drugs en drank)	1	2	3	1	2	3	4
7. Het onderwijs laat leerlingen te vaak uitvallen	1	2	3	1	2	3	4
8. Voor leerlingen is de overstap van de basisschool naar de middelbare school en vervolgens naar het middelbaar beroeps- onderwijs te groot	1	2	3	1	2	3	4
9. De routes naar school zijn vaak onveilig	1	2	3	1	2	3	4
10. Het onderwijs heeft onvoldoende kwaliteit	1	2	3	1	2	3	4
11. Het onderwijs besteedt onvoldoende aandacht aan sociale en emotionele aspecten	1	2	3	1	2	3	4
12. Het onderwijs heeft een negatief imago	1	2	3	1	2	3	4

14a. Wat is volgens u het grootste probleem t.a.v. algemene zorgen waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd? Wilt u uit de stellingen bij vraag 14 het grootste probleem kiezen:

_____ (alleen nummer noteren)

14b. Wie vindt u dat dit probleem uit vraag 14a moet aanpakken?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1	Niemand	5	Schoolleidingen
2	Ouders	6	Gemeente
3	Leerlingen	7	Politiek/ minister
4	Leraren	8	Anders, namelijk: _____

15. De overige zorgen over het onderwijs: wilt u aangeven of u het eens of oneens bent met de stellingen. Indien u de zorg deelt (u bent het eens met de stelling), wilt u dan ook aangeven in welke onderwijssector u dit vooral zorgwekkend vindt.

	Ik ben het met de stelling:			Ik vind dit vooral zorgwekkend in het: (s.v.p. 1 onderwijssector kiezen)			
	Eens	Oneens	Geen mening	Basis-onderwijs	Vmbo	Havo/ vwo	Mbo
1. De maatschappij/ Nederlanders laten zich te negatief uit over het onderwijs	1	2	3	1	2	3	4
2. De maatschappij/ Nederlanders hebben te hoge verwachtingen van wat het onderwijs kan bereiken	1	2	3	1	2	3	4
3. De media (kranten, tv) schilderen het onderwijs te negatief af	1	2	3	1	2	3	4
4. De politiek zet onderwijs niet hoog genoeg op de agenda	1	2	3	1	2	3	4
5. De politiek geeft te weinig geld aan onderwijs uit	1	2	3	1	2	3	4
6. De politiek bepaalt te veel de inhoud van het onderwijs	1	2	3	1	2	3	4
7. De politiek voert geen goed lerarenbeleid	1	2	3	1	2	3	4

15a. Wat is volgens u het grootste probleem t.a.v. overige zorgen waar het onderwijs mee wordt geconfronteerd? Wilt u uit de stellingen bij vraag 15 het grootste probleem kiezen:

_____ (alleen nummer noteren)

15b. Wie vindt u dat dit probleem uit vraag 15a moet aanpakken?

(meerdere antwoorden mogelijk)

1	Niemand	5	Schoolleidingen
2	Ouders	6	Gemeente
3	Leerlingen	7	Politiek/ minister
4	Leraren	8	Anders, namelijk: _____

16. Indien u nog andere punten over het onderwijs heeft waarover u zich IN DE HUIDIGE SITUATIE grote zorgen maakt, kunt u die hier noteren:

17. Wat verwacht u dat de zorgen in het onderwijs zullen zijn, OVER 5 JAAR? Wilt u voor ieder punt aangeven of u verwacht of dit over 5 jaar een zorg of geen zorg zal zijn.

	Is een zorg over 5 jaar	Is <u>geen</u> zorg over 5 jaar	Weet niet
1. Leerlingen vallen vaak uit	1	2	3
2. Leraren hebben te weinig kwaliteiten	1	2	3
3. Er zijn te weinig leraren	1	2	3
4. Schoolleidingen weten niet goed wat er in de school en in de lessen leeft	1	2	3
5. Scholen krijgen met veel maatschappelijke problemen te maken	1	2	3
6. Scholen hebben naast de gewone lessen veel opvoedende taken	1	2	3
7. Scholen beschikken niet over genoeg geld	1	2	3
8. Het onderwijs is te weinig hedendaags	1	2	3
9. Anders, namelijk: _____			

TOT SLOT

18. Kunt u met uw zorgen ergens terecht?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet

19. Zijn uw zorgen zo groot dat u wel eens overwogen heeft een andere school voor uw kind(eren) te kiezen?

- 1 Ja
- 2 Nee

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst!

(Hebt u uw Doe Mee nummer ingevuld op de 1^e pagina?)

Bijlage 2

Lijst met figuren

- Figuur 1: Wat gaat er nu goed in het onderwijs.
Figuur 2: Wat gaat er goed, subgroepen ouders.
Figuur 3: Verwachting wat er goed gaat over vijf jaar.
Figuur 4: Leerlingen als zorg, stellingen.
Figuur 5: Stellingen leerlingen, subgroepen ouders.
Figuur 6: Ouders als zorg: stellingen.
Figuur 7: Stellingen ouders, subgroepen ouders.
Figuur 8: Leraren als zorg: stellingen.
Figuur 9: Stellingen leraren, subgroepen ouders.
Figuur 10: Stellingen leraren, per onderwijssector.
Figuur 11: Schoolleiding als zorg: stellingen.
Figuur 12: Stellingen schoolleiding, subgroepen ouders.
Figuur 13: Organisatie van de scholen als zorg: stellingen.
Figuur 14: Stellingen organisatie van de scholen, subgroepen ouders.
Figuur 15: Twaalf geselecteerde stellingen ten aanzien van organisatie van scholen, per onderwijssector.
Figuur 16: Algemene zorgen: stellingen
Figuur 17: Stellingen algemene zorgen onderwijs, subgroepen ouders.
Figuur 18: Stellingen algemene zorgen onderwijs, per onderwijssector
Figuur 19: Overige zorgen onderwijs: stellingen.
Figuur 20: Verwachting zorg of geen zorg over vijf jaar.
Figuur 21: Een vergelijking van zorgen nu en zorgen over vijf jaar.

Bijlage 3

Lijst met tabellen

Tabel 1:	Overzicht respons: opleiding en leeftijd.
Tabel 2:	Verdeling onderwijstypen bij de kinderen van de respondenten.
Tabel 3:	De grootste zorgen over leerlingen.
Tabel 4:	Verantwoordelijkheid voor aanpak problemen.
Tabel 5:	Zorgen over ouders.
Tabel 6:	Verantwoordelijkheid voor aanpak problemen.
Tabel 7:	Zorgen over leraren.
Tabel 8:	Zorgen over de schoolleiding.
Tabel 9:	Zorgen over de organisatie van de scholen.
Tabel 10:	Algemene zorgen over het onderwijs.
Tabel 11:	Overige zorgen over het onderwijs.

Bijlage 1

Lijst met afkortingen

AOb	Algemene Onderwijsbond
Bve	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CIPO	context-input-proces-output
ETS	Educational Testing Service
hbo	hoger beroepsonderwijs
ict	informatie- en communicatietechnologie
INES	International Indicators and Evaluation of Educational Systems
JOB	Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs
LAKS	Landelijk Actie Komitee Scholieren
LKC	Landelijke Klachtencommissie voor het openbaar en het algemeen oegankelijk onderwijs
LOBO	Landelijke Oudervereniging Bijzonder Onderwijs op Algemene grondslag
mbo	middelbaar beroepsonderwijs
NKO	Nederlandse Katholieke Vereniging van Ouders
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PDK	Phi Delta Kappan
PISA	Programme for International Student Assessment
PTA	Parents Teachers Associations
SAT	Scholastic Aptitude Test
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
TIMSS	Trends in International Mathematical Science Study
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VOO	Vereniging voor Openbaar Onderwijs
WCPSS	Wake County Public School System Survey